

ODESA NATIONAL UNIVERSITY HERALD. SOCIOLOGY AND POLITICS
Volume 21. Issue 4 (27). 2016

ВІСНИК ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. СОЦІОЛОГІЯ І ПОЛІТИЧНІ НАУКИ
Том 21. Випуск 4 (27). 2016

POLITICS   **ПОЛІТИЧНІ НАУКИ**

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Odesa I. I. Mechnikov National University

VISNYK
ODESKOHO
NATSIONALNOHO
UNIVERSYTETU.
SOTSIOLOHIA I POLITYCHNI NAUKY
(Odesa National University Herald. Sociology and Politics)

Politics

Scientific journal

Published two times a year

Series founded in July 2006

Volume 21. Issue 4 (27). 2016

Odesa
«Astroprint»
2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ВІСНИК
ОДЕСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ.
СОЦІОЛОГІЯ І ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Політичні науки

Науковий журнал

Виходить 2 рази на рік

Серія заснована у липні 2006 р.

Том 21. Випуск 4 (27). 2016

Одеса
«Астропринт»
2016

Засновник: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Редакційна колегія журналу:

І. М. Коваль, д-р політ. наук (*головний редактор*), **О. В. Запорожченко** (*заступник головного редактора*), **В. О. Іваниця** (*заступник головного редактора*), **С. М. Андріївський**, **Ю. Ф. Ваксман**, **Л. М. Голубенко**, **Л. М. Дунаєва**, **В. В. Заморов**, **В. В. Глебов**, **В. С. Круглов**, **В. Г. Кушнір**, **В. В. Менчук**, **О. В. Сминтина**, **В. І. Труба**, **О. В. Тюрін**, **С. А. Черкез**, **С. М. Черноіваненко**

Редакційна колегія серії:

І. М. Коваль, д-р політ. наук (*науковий редактор*); **О. Р. Личковська**, канд. соціол. наук (*відповідальний секретар*); **Роман Бейкер**, д-р політ. наук, **О. І. Брусиловська**, д-р політ. наук, **Л. М. Дунаєва**, д-р політ. наук, **М. І. Мілова**, д-р політ. наук, **Іванка Мавродієва**, д-р філос. наук, **С. М. Наумкіна**, д-р політ. наук, **Г. М. Перепелиця**, д-р політ. наук, **Анджей Шептицький**, д-р політ. наук

Editorial board of the journal:

I. M. Koval (*Editor-in-Chief*), **O. V. Zaporozhchenko** (*Deputy Editor-in-Chief*), **V. O. Ivanytsia** (*Deputy Editor-in-Chief*), **E. L. Streltsov** (*Deputy Editor-in-Chief*), **S. M. Andrievsky**, **Yu. F. Vaksman**, **V. V. Glebov**, **L. M. Golubenko**, **L. M. Dunaeva**, **V. V. Zamorov**, **V. E. Kruglov**, **V. G. Kushnir**, **V. V. Menchuk**, **O. V. Smyntyna**, **V. I. Truba**, **O. V. Tyurin**, **E. A. Cherkez**, **E. M. Chernoiivanenko**

Editorial board of the series:

I. M. Koval (*Redactor-in-Chief*), **O. R. Lychkovska** (*Executive Secretary*), **Roman Backer**, **O. I. Brusylovska**, **N. M. Dunaieva**, **Ivanka Mavrodieva**, **M. I. Milova**, **S. M. Naumkina**, **G. M. Perepelytsia**, **Andrzej Szeptycki**

З 2012 року (з 17 тому)

«Вісник ОНУ. Соціологія і політичні науки»
має власну подвійну нумерацію

З 2016 року (з 21 тому)

«Вісник ОНУ. Соціологія і політичні науки» виходить у двох випусках:
«Соціологія» і «Політичні науки»

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Брусиловська О. І.

Концепт національних інтересів та зовнішня політика сучасної України 9

Марія Роштекова, Ева Молнарова

Роль словацких СМІ в піддержке культурного різноманіття 16

Левитська Є. О.

Американська політична думка щодо проблеми американо-китайського глобального суперництва 27

Петкова О. В.

Безпека України в сучасному євроінтеграційному процесі. Постмодерністський підхід 37

Сіра О. В.

Південнокорейські розробки в сфері об'єднання країн півострова: теорії та практика їх реалізації 45

Соколова В. А.

Британо-російські відносини і стратегія Девіда Кемерона щодо політики Російської Федерації відносно України та Сирії (2014–2016 рр.) 57

Тарасюк Ю. М.

Поняття про лінгвістичну безпеку та мовну політику Туреччини в контексті процесу модернізації 70

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Круглий стіл, присвячений 450-й річниці Нідерландської революції та 240-й річниці Американської революції 79

КОМПАРАТИВНА БІОГРАФІКА

Войтович А. И.

М. Тэтчер и Р. Рейган в воспоминаниях современников: политические портреты 97

CONTENTS

INTERNATIONAL DIMENSION OF TRANSITIONAL PROCESSES

Brusylovska O. I.

The concept of national interests and foreign politics
of contemporary Ukraine 9

Maria Rošteková, Eva Molnárová

Slovak media role in promoting cultural diversity 16

Levitskaya Y. O.

American studies as for the US-China global antagonism 27

Petkova O. V.

Security of Ukraine in the current course of European
integration. Postmodernist approach 37

Sira O. V.

South Korean developments in the field of unification of peninsula
states: theories and practice of their implementation 45

Sokolova V. A.

British-Russian relations and David Cameron's strategy on Russian
politics to Syria and Ukraine (2014–2016) 57

Tarasiuk Y. M.

Linguistic security and language policy notions in Turkey
in the context of modernization process 70

SCIENTIFIC LIFE

Workshop sanctified to 450th anniversary of Netherlands revolution
and 240th anniversary of American revolution 79

COMPARATIVE BIOGRAPHY STUDIES

Voytovych O. I.

M. Thatcher and R. Reagan in their contemporaries' memoirs:
political portraits 97

**МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

УДК 327.82 [477:(4-11)]

Брусиловська О. І.

д. політ. н., проф., кафедра міжнародних відносин
ОНУ імені І. І. Мечникова, к. 32, Французький бул., 24/26,
м. Одеса-58, 65058, Україна. Тел.: (380482) 633259
E-mail: brusylovska@gmail.com
ORCID orcid.org/0000-0003-0519-4206

**КОНЦЕПТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Стаття має на меті виявлення особливостей концептуальних засад зовнішньополітичної політики України крізь призму концепту національних інтересів. Національні інтереси виражають загальні потреби держави, що впливають з її соціально-політичної природи, а також її місця і ролі в системі міжнародних відносин. На прикладі України досліджується взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої політики, моделювання системи захисту національних інтересів.

Ключові слова: національні інтереси, зовнішня політика, Україна.

Постановка проблеми. Актуальність даної тематики обумовлена необхідністю пошуку раціонального шляху досягнення зовнішньополітичних цілей. Протягом всього періоду незалежності зовнішня політика України дрейфує у відносно автономному режимі. Існує декілька протиріч, котрі необхідно вирішувати відповідно до національних інтересів, які базуються на національній ідеї.

Аналіз досліджень. Стаття базується як на класичних роботах мислителів Нового та Новітнього часу, у тому числі родоначальника теорії політичного реалізму Ганса Моргентау, так й на основних документах, що визначають еволюцію зовнішньої політики сучасної України.

Метою роботи є виявлення особливостей концептуальних засад зовнішньополітичної політики України крізь призму концепту національних інтересів. До завдань входить аналіз зовнішньої політики України, висвітлення позицій експертів в зазначеній сфері, а також розгляд чинного законодавства України з точки зору його відповідності національним інтересам держави.

Починати розглядати концепт національних інтересів варто з визначення поняття нації. Нація — це історично сформована частина людства, об'єднана стійкою спільністю мови, території, економічного життя і культури. Але в такому, більш сучасному поясненні нація почала своє існування відносно нещодавно — в XVII–XVIII ст. Якщо в часи Середньовіччя і початку Нового часу люди підкорялися тільки своєму місту, феодалу, регіону, то тепер у центрі постала ідея того, що всі громадяни мають бути вірними нації та державним інститутам.

Вже про XVII ст. можна говорити як про час, коли з'явився принцип *raison d'État* («вищі інтереси держави» — французькою). Адже саме тоді ін-

тереси певної династії, бажання государя втрачають свою «ефективність», і на зміну їм приходять загальні, хоч і абстрактні, прагнення всього народу. Принцип *raison d'État* припускав, що добробут держави виправдовує застосування будь-яких засобів для забезпечення національних інтересів. Основоположником даного принципу часто називають Армана Жана дю Плессі, герцога де Ришельє — кардинала Франції, що був також державним секретарем з 1616 по 1617 р. й головним міністром короля з 1624 р. до своєї смерті (1642 р.). Він підпорядкував релігію і мораль вищим інтересам держави, але насправді Ришельє не винайшов концепцію *raison d'État*, а тільки підвів під неї теоретичну базу й дав системне практичне втілення. Сам він сказав про неї так: «...У деяких ситуаціях, коли мова йде про спасіння держави, вимагається така мужність, яка іноді виходить за рамки звичних правил розсудливості» [1]. У Ришельє концепція *raison d'État* не містить органічних елементів самообмеження, самоконтролю. Адже невідомо, як далеко варто йти, щоб вважати інтереси держави забезпеченими в достатній мірі або скільки потрібно воєн, щоб досягти безпеки. Так, принцип *raison d'État* вже на самому початку містить саморуйнівний елемент надмірного прояву сили.

Англійський філософ Томас Гоббс став уособленням свого часу, коли панували насильство, невпевненість і страх. Гоббс і його учні підтримували ту думку, що світ складається з самовпевнених егоїстів, які постійно перебувають у пошуках задоволення хвилильних бажань. І оскільки вони всі наділені певними мотивами, то вони прагнуть володіти ресурсами для забезпечення їх реалізації. Тому індивід володіє правом діяти в своїх інтересах, так суспільство отримує більше переваг. Пізніше у багатьох роботах філософів простежуються схожі ідеї.

На нашу думку, особливої уваги вимагають спірні моменти теоретичної частини концепту національних інтересів: 1) що таке в принципі є національний інтерес у зовнішній політиці держави; 2) які фактори на нього впливають і на основі чого країна може формувати свої інтереси; 3) хто визначає їх офіційно; 4) як відповідають засоби при здійсненні подібної політики прикінцевій меті. Отже, будь-який аналіз діяльності держави в міжнародних відносинах повинен починатися з визначення її інтересів. Адже саме інтерес спонукає державу виступати на міжнародній арені, звідси впливає, що її дії можна вивчати через призму специфіки тих чи інших цілей, якими вона керується.

Національні інтереси виражають загальні та особливі потреби держави, що впливають з її соціально-політичної природи, а також місця і ролі в системі міжнародних відносин. Іншими словами, це те, чого хоче нація, те, що є для неї необхідним. І хоча кожна держава по-різному визначає свої потреби, в той же час існують і спільні вимоги. У ХХ ст. Джордж Осгуд на передній план висував «національне виживання» і «самозбереження», які визначалися в термінах територіальної цілісності, політичної незалежності та в підтримці існуючого режиму. Прихильник ідей дарвінізму, прусський зоолог Ернест Геккель застосовував подібну тактику до міжнародних відносин: тільки найбільш пристосовані нації виживуть, інші

будуть завойовані. Дії між країнами не можна оцінювати з точки зору законності або моральних принципів; кожна держава повинна слідувати тільки власним інтересам. У того, хто керується національними інтересами, можуть постійно змінюватися і «ймовірні» союзники, і «потенційні» супротивники. Однак при всьому цьому зберігаються дві універсальні цілі: процвітання громадян і посилення могутності держави.

На прикладі зовнішньої політики такий підхід яскраво продемонстрував родоначальник теорії політичного реалізму Ганс Моргентау. Він писав: «Цілі зовнішньої політики повинні визначатися в контексті національного інтересу і підтримуватися певною силою. При цьому зміст інтересу визначається самою державою і не передбачає яких-небудь інших обмежень, окрім як самої сили» [2]. Варто також відзначити, що, крім фундаментальних цінностей, є стратегічні і тактичні інтереси. Вони динамічні та мінливі; їх реалізація покликана, наприклад, розширити територію і т. д.

При постановці національних інтересів країна повинна на щось спиратися і чимось обмежуватися, мати здорові амбіції і прагнення. Як відзначав Моргентау, інтерес у політичних діях визначається даним часовим проміжком, залежить і від культурного контексту. Але чільну роль тут відіграє міць країни, яка визначається деякими чинниками, що, в кінцевому рахунку, і дозволяє формувати інтереси: 1) геополітичне положення держави; 2) природні ресурси, запаси і сировина, які значно впливають на силу нації; 3) людські ресурси, які виражені в кількісному і якісному компонентах (до останнього відносять національний характер, якість уряду); 4) моральні якості нації.

Потрібно точно встановити, хто ж все-таки вирішує, що буде для нації краще. Як зазначав Гоббс, правителі і є сама держава, їхні інтереси є державними, їх бажання стають державними. Прагнення, що запропоновані вищими посадовими особами держави, стають ідеологією й далі застосовуються «в ім'я і благо» нації, стають тим «добром», до якого всі громадяни повинні прагнути. Наскільки ці уявлення відповідають об'єктивним потребам нації, залежить від характеру суспільства і держави, від співвідношення внутрішньополітичних сил в країні.

Щодо прикладу України, то насамперед зазначимо, що законодавство України не включає окремого документу про національні інтереси, відповідно подальша трактовка цього терміну непередбачена. Але на практиці поняття національних інтересів України еволюціонувало, що доводить аналіз основних документів, прийнятих в Україні з 1990 р.

У Декларації про державний суверенітет України (1990) було записано, що Україна як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні відносини з іншими державами у обсязі, який є необхідним для ефективного забезпечення національних інтересів республіки в політичній, економічній, інформаційній та інших сферах. Україна визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами державного права. Україна урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках та дотримується трьох

без'ядерних принципів: не використовувати, не виробляти та не купувати ядерної зброї [3]. Отже, спочатку позаблоковість розглядалася як основа національної безпеки нашої країни.

Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» (1993) першочерговими завданнями зовнішньої політики України проголосила: 1) утвердження і розвиток України як незалежної демократичної держави; 2) утворення власного дипломатичного корпусу та мережі посольств; 3) налагодження дипломатичних відносин із тими державами, які визнали Україну; 4) забезпечення стабільності міжнародного становища України; 5) побудова зовнішньої політики на основі багатьох угод із різними країнами; 6) входження господарства України до світової економічної системи; 7) захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб за кордоном [4]. У цьому документі увага вже акцентується на необхідності демократичного транзиту як умови незалежності країни, але й на збереженні однаково дружніх стосунків як із Заходом, так і з Росією. Отже, документ у собі містить протиріччя, яке загальмувало реалізацію основних цілей зовнішньої політики. Так само в статті 18 Конституції України (1996) було зазначено лише наступне: «Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного й взаємовигідного співробітництва зі членами міжнародного співтовариства за загально визначеними принципами й нормами міжнародного права» [5]. Цікаво, однак, що у ч. 3 ст. 34 Конституції передбачено обмеження свободи інформації в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам; для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Закон України «Про основи національної безпеки України» від 16 січня 1997 р. уперше в законодавчій практиці України дав визначення понять «національна безпека» та «національні інтереси», а також окреслив основні сфери, завдання, напрями та механізми їх захисту. Національні інтереси — це визначальні потреби держави України, які співвідносяться з її базовими цінностями і виражаються у затвердженому Верховною Радою комплексі цілей. Національна безпека — це рівень захищеності життєво-важливих інтересів, прав і свобод особи, життєво-важливих інтересів суспільства, держави та її довілля від зовнішніх та внутрішніх загроз [6].

Закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010) наголосив, що зовнішня політика України ґрунтується на таких принципах: суверенна рівність держав; утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави; пошана до територіальної цілісності іноземних держав і непорушності державних кордонів; вирішення міжнародних суперечок мирними засобами; невтручання у внутрішні справи держав; застосування Збройних Сил України лише у випадках актів озброєної агресії проти України, будь-яких інших озброєних посягань на її територіальну ціліс-

ність і недоторканність державних кордонів, боротьби з міжнародним тероризмом і піратством [7].

Й нарешті у законі «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (ст. 13) надано нове визначення інформаційної безпеки: інформаційна безпека є станом захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігаються нанесення шкоди через неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [8]. Отже, Закон нарешті заклав одну з головних «проріх» в сфері захисту національних інтересів України.

Висновки. На сучасному етапі національні інтереси України сконцентровані на необхідності демократичної трансформації суспільних стосунків. Держава покликана здолати кризу, забезпечити підтримку соціально-культурного і духовного відродження українського суспільства, забезпечити ефективне функціонування політичної системи в умовах стабільності й соціальної згоди. Питанням залишається, чи можливо досягнення цієї мети у несприятливих міжнародних умовах. Засади зовнішньої політики України на даний час вже здебільшого визначені, але залишається поле для законодавчої праці. Яскравим підтвердженням є відсутність закону про національні інтереси, або дуже часта згадка про залежність формування закордонної політики України від інших акторів. Чинне законодавство України передбачає основні зовнішньополітичні напрямки, частково нормативна база стосується національних інтересів, але досить немає сталої стратегії євроатлантичної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Maximes d'état, ou Testament politique d'Armand du Plessis, Cardinal Duc de Richelieu. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://scans.library.utoronto.ca/pdf/1/38/maximesdstatout01richuoft/maximesdstatout01richuoft.pdf>
2. Morgenthau H. The Purpose of American Politics [Електронний ресурс] // Hans J. Morgenthau. — New York: Knopf, 1960. — 368 p. — Режим доступу: https://archive.org/stream/purposeofamerica010600mbp/purposeofamerica010600mbp_djvu.txt
3. Декларація про державний суверенітет України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). — 1990. — № 31. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
4. Про Основні напрями зовнішньої політики України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1993. — № 37. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>
5. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 30. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
6. Про основи національної безпеки України (№ 964-IV) від 19 червня 2003 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.mfa.gov.ua/
7. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2010. — № 40. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
8. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2007. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

References

1. «Maximes d'état, ou Testament politique d'Armand du Plessis, Cardinal Duc de Richelieu» <http://scans.library.utoronto.ca/pdf/1/38/maximesdttatout01richuoft/maximesdttatout-01richuoft.pdf>
2. Morgenthau, Hans. The Purpose of American Politics. New York: Knopf, 1960 https://archive.org/stream/purposeofamerica010600mbp/purposeofamerica010600mbp_djvu.txt
3. «Декларатиya pro derzhavnyy suverenitet Ukrayiny» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR (VVR), 1990, N 31 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
4. «Pro osnovni napryamy zovnishn'oyi polityky Ukrayiny» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), 1993, N 37 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>
5. «Konstytutsiya Ukrayiny» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), 1996, # 30 <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
6. «Pro osnovy natsional'noyi bezpeky Ukrayiny» (#964-IV) vid 19 chervnya 2003 roku www.mfa.gov.ua/
7. «Pro zasady vnutrishn'oyi i zovnishn'oyi polityky» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), 2010, # 40 <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
8. «Pro osnovni zasady rozvy'tku informacijnogo suspil'stva v Ukrayini na 2007–2015 roky» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), 2007 <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

Стаття надійшла до друку 12.12.2016

Брусиловская О. И.

кафедра международных отношений ОНУ имени И. И. Мечникова
к. 32, Французский бул., 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

КОНЦЕПТ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ И ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ

Аннотация

Статья имеет целью выявление особенностей концептуальных принципов внешней политики Украины сквозь призму концепта национальных интересов. Национальные интересы выражают общие нужды государства, которые вытекают из его социально-политической природы, а также его места и роли в системе международных отношений. На примере Украины исследуется взаимосвязь внутренней и внешней политики, моделирование системы защиты национальных интересов.

Ключевые слова: национальные интересы, внешняя политика, Украина.

Brusylovska O. I.

Department of International Relations, Odessa National University,
k.32, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

THE CONCEPT OF NATIONAL INTERESTS AND FOREIGN POLITICS OF CONTEMPORARY UKRAINE

Summary

The article is devoted to the problem of peculiarities of conceptual principles of foreign politics of Ukraine through the prism of the concept of national interests. National interests are expressed by general necessities of the state which swim out from its socio-political nature, and also its place and role in the system of international relations. On the example of Ukraine the intercommunication of domestic and external politics and the design of the system of defence are probed. On the modern stage Ukrainian national interests are concentrated on the necessity of democratic transformation of public relations. The state is called to overcome a crisis, to provide support of socio-cultural and spiritual revival of Ukrainian society, and to provide effective functioning of political system in conditions of stability and social consent. It remains a question: is it possible the achievement of this aim in unfavourable international terms? Principles of Ukrainian foreign policy on this time are mostly certain, but there is the field for legislative work. Bright confirmation until today is the absence of the law on national interests, ore, for ex., very frequent mention about the dependence of forming of Ukrainian foreign politics on other international actors. The current legislation of Ukraine envisages basic foreign-policy directions, normative base partly touches national interests, but there is no permanent strategy of the Euro-Atlantic integration.

Key words: national interests, foreign politics, Ukraine.

УДК 070.1:31(437.6)

Мария Роштекова

PhD по международным отношениям, доцент кафедры международных отношений и дипломатии факультета политических наук и международных отношений университета Матея Бела в Банской Быстрице, ул. Кузманыхо, 1, 97401, г. Банска Быстрица, Словакия, тел. +421 484461921, e-mail: maria.rostekova@gmail.com

Ева Молнарова

PhD по филологии, доцент кафедры германистики факультета философских наук университета Матея Бела в Банской Быстрице, ул. Таёвского, 40, 97401, г. Банска Быстрица, Словакия, тел. +421 484465110, e-mail: eva.molnarova@gmail.com

**РОЛЬ СЛОВАЦКИХ СМИ В ПОДДЕРЖКЕ КУЛЬТУРНОГО
РАЗНООБРАЗИЯ**

В статье рассматривается вопрос культурного разнообразия в Словацкой Республике, т. е. в многонациональном государстве, в котором признаны права 13 национальных меньшинств. В статье представлена роль современных СМИ национальных меньшинств в обществе, и в частности в развитии межкультурной коммуникации, в процессе укрепления и развития национальной идентичности, культуры речи, продолжении традиций. Далее статья занимается правилами финансирования культур национальных меньшинств в Словакии.

Ключевые слова: культура, язык, культурное разнообразие, культура речи, национальное меньшинство, СМИ.

Введение. В связи с быстрым развитием информационных и коммуникационных технологий в последнее время уделялось много внимания поддержке культурного разнообразия как средства охраны идентичности и социальных контактов между отдельными сообществами и культурами [1], причем предпочтение отдавалось местным культурам и языкам. Вопреки тому, что сегодняшняя медиальная среда характеризуется постоянным образованием большого количества предложений и условий для культурного самовыражения и диалогов, для обмена информацией во всемирном масштабе, надо учитывать существование большого количества СМИ, вследствие чего не всегда есть доступ ко всем источникам информации.

С целью поддержки культурного разнообразия СМИ в мире разработаны различные виды политики. Напомним «План действий Всеобщей декларации ЮНЕСКО о культурном разнообразии» [2] 2001 года, в котором предложено поощрение производства, сохранение и распространение разнообразных по содержанию материалов через средства информации и глобальные информационные сети и повышение с этой целью роли общественных служб радио- и телевидения в изготовлении высококачественной аудиовизуальной продукции, в частности путем содействия созданию совместных механизмов, способствующих распространению такой продук-

ции. Значительные международные референционные рамки для развития культуры представляет «Конвенция об охране и поощрении разнообразия форм культурного самовыражения» 2005 года [3]. Она открыла этап официального осознания социальных, языковых и культурных особенностей. В тексте конвенции поддерживаются все, кто защищали принцип «культурной исключительности» в отдельных государствах перед Всемирной торговой организацией (ВТО), согласно которому нельзя управлять культурными действиями на основе рыночного механизма.

Культурное разнообразие СМИ общего или специального назначения осуществляется на исторической, языковой, философской, этической, социологической и экономической основах. Оно прямо зависит от внутренней политики отдельных государств, а в случае кризисов (прошлых, настоящих и будущих) становится международным делом. По Мишелю Матьё [4], большую роль выполняет межкультурный диалог в СМИ. ЮНЕСКО под межкультурным диалогом понимает «источник развития» (статья 3), рассматриваемый не только в плане экономического роста, но и как средство, обеспечивающее полноценную интеллектуальную, эмоциональную, нравственную и духовную жизнь. В связи с вышеупомянутой ВТО статья 8 говорит о «специфике предметов и услуг культурного назначения, которые, будучи носителями самобытности, ценности и смысла, не должны рассматриваться как обычные предметы или потребительские товары» [2].

Европейский Союз действует в этом направлении. По Мишелю Матьё [4], эта деятельность началась в 1989 году с принятия Директивы «Телевидение без границ», устанавливающей минимальные стандарты регулирования аудиовизуальной отрасли, прежде всего частной, с целью увеличения культурного разнообразия и продвижения произведений, созданных в Европе, а также произведений независимых продюсерских компаний. На основе Директивы MEDIA и ее отдельных разделов началась деятельность новых авторов, которые непосредственно влияют на развитие культурного разнообразия в европейском масштабе.

В статье мы рассмотрим вопрос культурного разнообразия в связи с политикой Словацкой Республики, т. е. многонационального государства, в котором признаны права 13 национальных меньшинств. Авторы ставят перед собой вопрос: «У всех ли есть возможности проявления в культурной области и внутреннего диалога в печатных и электронных СМИ общенационального характера и СМИ национальных меньшинств?»

Культурное разнообразие в Словакии. Словакия — многонациональная страна. Большинство граждан — словацкой национальности, но на территории Словакии живут также члены разных национальных меньшинств и иностранцы. Такой состав жителей образует пространство для мультикультурного развития в Словакии. До 1989 года в Чехословакии официально были признаны только четыре национальных меньшинства: венгерское, немецкое, польское и украинское (цыганы считались этническим меньшинством). После 1989 года государством постепенно были признаны права 13 национальных меньшинств: болгарского, чешского, моравского,

хорватского, венгерского, немецкого, польского, русинского, украинского, русского, сербского, цыганского и еврейского.

По данным переписи населения 2011 года, численность постоянного населения Словацкой Республики составляет 5 397 036 человек, в том числе 4 352 775 (80,7 %) человек словацкой национальности, 458 467 (8,5 %) венгерской, 105 738 (2 %) цыганской. Однако данные о цыганах вряд ли можно считать точными, поскольку большинство цыган зарегистрированы как словаки или венгры. Демографы предполагают: реально в Словакии проживает около 420 000 цыган и это самая большая в Европе цыганская диаспора. Постоянно живут в Словакии также 30 367 (0,6 %) человек чешской, 3 286 человек моравской, 33 482 (0,6 %) русинской, 7 430 (0,1 %) украинской, 4 690 (0,1 %) немецкой, 3 084 (0,1 %) польской, 1 997 русской, 1 051 болгарской, 1 022 хорватской, 698 сербской, 631 еврейской и 9 825 человек других национальностей. Национальность не назвали 382 493 человека. Население Словацкой Республики преимущественно является сторонником идеи межкультурного и межэтнического диалога. Права национальных меньшинств и этнических групп закреплены в «Конституции Словацкой Республики» (вторая глава, четвертая часть, статьи 33 и 34) и подробнее в отдельных законах.

Осуществление прав национальных меньшинств и этнических групп закреплено также во многих постановлениях. Значительное место принадлежит Закону № 184/1999 об использовании языков национальных меньшинств. Этот закон предоставляет гражданам Словацкой Республики, принадлежащим к национальным меньшинствам, право пользоваться национальным языком и устанавливает правила его использования в официальной и других областях. Граждане Словацкой Республики, принадлежащие к национальному меньшинству, имеют право использовать свой язык в контактах с государственными учреждениями в месте их постоянного жительства, если национальное меньшинство составляет не менее 15 % жителей населенного пункта.

Культура меньшинств на местном, областном и государственном уровнях развивается через деятельность профессиональных национальных театров и ансамблей, национальных музеев, теле- и радиопередачи для национальных меньшинств, периодическую печать и просветительную деятельность. Самым значительным финансовым ресурсом является дотационная программа «Культура национальных меньшинств и этнических групп» Правительства Словацкой Республики. Цель программы — сохранение, защита и развитие идентичности и культурных ценностей национальных меньшинств, воспитание и образование в области прав национальных меньшинств, поддержка межэтнического и межкультурного диалогов и взаимопонимания между национальным большинством и национальными меньшинствами и этническими группами.

СМИ национальных меньшинств в Словакии. После объединения «Словацкого радио» и «Словацкого телевидения» в «Радио и телевидение Словакии» (РТВС с 1 декабря 2012 г.) начала действовать новая структура РТВС. Её составной частью является программный «Центр вещания для нацио-

нальных меньшинств». Словацкое радио обеспечивает трансляцию передач для национальных меньшинств на «Радио Патрия», которое включает Главную редакцию венгерского вещания Словацкого радио в Братиславе, а также Главную редакцию национально-этнического вещания Словацкого радио в Кошице, которое готовит передачи для чешского, немецкого, польского, цыганского, русинского и украинского национальных меньшинств.

На Словацком телевидении транслируются передачи для чешского, венгерского, немецкого, польского, цыганского, русинского и украинского национальных меньшинств.

В 2013 году РТВС провело 5 263 часа радиовещания и 205 часов телевещания для национальных меньшинств. Национальные программы готовят представители отдельных национальных меньшинств. Транслируются передачи прежде всего для венгерского, русинского и цыганского национальных меньшинств. Для хорватского и болгарского — передач нет.

Многие национальные меньшинства информируют о своей деятельности через Интернет. У цыганского меньшинства есть «Цыганское телеграфное агентство», которое было создано в феврале 2002 года в городе Кошице.

Ведомство Правительства СР оказывает финансовую помощь для печатания журналов и газет национальных меньшинств. До 1989 года государственная помощь касалась только двух меньшинств — венгерского (25 газет и журналов) и украинского (19 газет и журналов). После 1991 года к ним добавились 4 русинских, 4 украинских журнала и 7 цыганских. С 1992 года издаётся периодика для немецкого, чешского, хорватского и польского меньшинств. В 1996 году издавалось уже 66 газет и журналов для 10 национальных меньшинств и этнических групп.

В конце февраля 2013 года в Словакии издавались 1802 газеты и журнала. В том числе 79 % на словацком и 3,5 % на английском языках, 43 печатных издания на венгерском, т. е. 2,4 % и 61 на словацком и венгерском языках (3,4 %), на русинском и польском по три, на украинском два, на немецком шесть и на чешском четыре. На словацком и украинском, словацком и цыганском языках издаются по три печатных издания. Ежедневно печатаются только газеты и журналы на словацком, венгерском, немецком и польском языках.

Значительным можно считать прежде всего медиа-рынок венгерского меньшинства. Это прямо связано с количеством жителей венгерской национальности, живущих в Словакии. Венгры составляют 8,5 % всего населения Словакии, причем в половине сел их постоянного проживания составляют более 75 % населения. В 532 селах количество жителей-венгров превышает 10 %, почти 7 % венгров живут в других областях Словакии [5].

Только у венгерского меньшинства есть депутаты в «Народной Раде», т. е. в парламенте Словацкой Республики (партия «Мост-Хид»). Главной венгерской культурно-общественной организацией является «Чемадок». Литературную деятельность проводит «Общество венгерских писателей в Словакии» и в области просвещения и образования действует «Союз венгерских педагогов в Словакии».

В Словакии печатается только один венгерский ежедневник «Új Szó» («Новое слово»), он издается с 1948 года. «Új Szó» освещает внутреннюю и зарубежную политику и бизнес. Его можно сравнивать с общегосударственными ежедневниками в плане выбора тем и высококачественных статей. Сильная сторона этой газеты — актуальные и подробные известия из регионов с венгерским населением, что привлекает постоянных читателей. Он расчитан на 418478 жителей Словакии, у которых родной язык венгерский. Ежедневник «Új Szó» читает каждый пятый венгр в Словакии (78055 читателей, т. е. 1,7 % жителей СР) [6].

В начале 90-х годов издавались и другие венгерские ежедневники. К самым значительным относился «Szabad Újság» («Свободная газета»), который можно считать консервативной альтернативой к более либеральному «Új Szó». Венгерская сельская интеллигенция читала оба ежедневника — «Szabad Újság» привлекал читателей, которые были не согласны с либеральными идеями ежедневника «Új Szó» и ожидали новых идей, новых ценностей. «Szabad Újság» боролся со многими проблемами, например, отсутствием опытных журналистов. Несмотря на это, ежедневник выходил два года и значительно ослаблял позицию «Új Szó» на медиа-рынке. С 1996 года «Szabad Újság» становился еженедельником [7].

К серьезной периодике принадлежит также журнал «Vasárnap» («Воскресенье»). С 1968 года он печатался как приложение к газете «Új Szó», а после политических изменений в 1989 году преобразовался в семейный журнал. С 2001 года «Vasárnap» стал самостоятельным.

Кроме уже упомянутых газет и журналов, существуют на словацком медиа-рынке также местные журналы и газеты. Их жизнеспособность ограничена количеством читателей, экземпляров, расходами. Работа в венгерских издательствах уже не привлекает молодых журналистов. На этом рынке зарплаты низкие, и молодые венгры уже лучше владеют словацким языком, а также иностранными языками, прежде всего английским. Они уже не должны работать только на малом венгерском медиа-рынке и ищут лучшие вакантные места. Талантливые венгерские журналисты работают в словацких издательствах и редакциях, на телевидении или после окончания вузов остаются в столице Венгрии Будапеште.

Отрицательно влияет на венгерский медиа-рынок и ухудшение материальных условий в венгерских деревнях. Две трети районов с самой высокой безработицей находятся на юге Словакии, где живет прежде всего венгерское меньшинство. Пока словацкие газеты рассчитаны и на городских читателей, венгерские газеты должны бороться с проблемами деревенской дистрибуции [7].

Долгосрочной проблемой периодической печати национальных меньшинств остается ограниченное количество читателей. Чтобы обеспечить покрытие расходов, надо печатать большое количество газет, которые продаются по высоким, но для читателей еще приемлемым ценам. Ограниченное количество читателей газет национальных меньшинств этого не позволяет. Платные объявления и спонсоры улучшают финансовую ситуацию только частично.

Периодика меньшинств и этнических групп с малым количеством жителей выходит редко, малыми тиражами и при больших расходах. Самая плохая ситуация у цыган и русинов, у которых нет самостоятельного государства ни в Европе, ни во всем мире.

У русинского меньшинства не только в Словакии несколько характерных черт, которыми оно отличается от других меньшинств. Русины — этническая группа, которая никогда не образовывала самостоятельного государства, кроме короткого времени в 1938 г. В течение последних ста лет русинское население входило в состав Австро-Венгрии, Чехословакии, Советского Союза, Словакии, Польши, Украины и России. Русины проживали всегда в пограничных областях этих государств, чему соответствует и их сегодняшнее социально-экономическое положение. После занятия областей Советским Союзом в 1946 г. начались процессы ассимиляции с целью устранения русинской национальной идентичности: русинские школы превратились в украинские, общественные и культурные общества были закрыты.

Переломным в положении русинского меньшинства в Словакии становится 1989 год. Его постепенная самоидентификация официально закрепила в кодификации русинского языка в 1995 г. Пусть карпатские русины и ныне являются автохтонным народом без собственной территории и без административного определения территории в других государствах, их национальные права признаны во всех европейских странах [8].

По данным переписи населения 2011 г., русины — третье по количеству жителей меньшинство Словакии. Положительное развитие национального меньшинства в течение последних 20 лет можно поставить в заслугу активной деятельности русинских обществ, прежде всего «Русинской оброды». Большую роль в этом развитии сыграли также русинские СМИ. Газета «Народне новинки» становится платформой выражения мнения русинов, живущих на территории Словакии, на родном русинском языке.

Значительное место на русинском медиа-рынке принадлежит двухмесячнику «Русин». Он предназначен для русинов, живущих во всех государствах Карпатского ареала (в Словакии, Польше, Украине, Венгрии, Сербии, Румынии, Хорватии), а также в Чехии, Германии, России, США и Канаде. Вместе с «Народными новинками» он способствует развитию русинского языка в разных областях жизни. Эти издания стремятся компенсировать отсутствие специальной периодической печати на русинском языке, например, детской, молодёжной, методико-педагогической, исторической, литературной... Редакции «Русин» и «Народне новинки» печатают специальные квартальные приложения к газетам — литературную под названием «Поздравліня Русинів» (с 1995 г.) и для молодёжи — «Русалка» (с 2000 г.).

В национальном бюджете выделены деньги для периодической печати национальных меньшинств в грантовой программе «Культура национальных меньшинств» (КНМ), а они постепенно уменьшаются. В 2013 г. из бюджета для КНМ было отчислено 4 250 000 евро (250 000 евро для мультикультурных мероприятий и 4 000 000 евро для культурного развития от-

дельных национальных меньшинств). В 2014 году общая сумма составляла только 3829250 евро. Самая низкая финансовая поддержка одного проекта — 500 евро и самая высокая составляет 150000 евро. Софинансирование определено не менее 5 % стоимости проекта.

Финансирование культур национальных меньшинств (2016) [9]

Национальное меньшинство	Количество членов нац. меньшинства	% нац. меньшинства (кроме словацкого)	Утвержденный бюджет (в евро)	Сумма на 1 члена (в евро)
венгерское	458 467	70,3	2 600 000	5,67
цыганское	105 738	16,2	588 000	5,56
русинское	33 482	5,1	200 000	5,97
чешское	30 367	4,6	160 000	5,27
украинское	7 430	1,1	100 000	13,46
немецкое	4 690	0,7	80 000	17,06
моравское	3 286	0,5	20 000	12,97
польское	3 084	0,5	40 000	17,97
русское	1 997	0,3	40 000	20,03
болгарское	1 051	0,16	32 000	30,45
хорватское	1 022	0,16	60 000	58,71
сербское	698	0,11	20 000	28,65
еврейское	631	0,1	60 000	95,09
Вместе:	651 943	99,83	4 000 000	

Финансирование отдельных национальных меньшинств основано на правилах алокации финансовых средств в рамках программы КНМ, которая учитывает несколько разных критериев для правильного и справедливого распределения денег.

Критерий распределения финансовых средств по количеству членов экономически невыгоден для национальных меньшинств с малым количеством членов. Периодическая печать для малого круга читателей становится дороже (низкие тиражи и большие расходы). Отдельные национальные меньшинства и этнические группы отличаются и социальной средой. Например, плохое экономическое положение цыган проявляется и в слабой покупке газет. Но, несмотря на это, издатели стремятся укреплять национальную идентичность, культуру речи, продолжение традиций, участие в работе обществ и т. д.

Цыганская пресса появилась в медиальном мире только в конце XX века. Она сразу вступила в мир рыночного хозяйства и цен, в рынок с большой конкуренцией. Она появилась в электронных СМИ, где уже и радио с телевидением являются медленными. Этими СМИ управляют транснациональные мобильные и электронные корпорации. По Кметю, в этом электронном информационном мире существует парадокс цыган. В бедном цыганском селе из жестяной крыши торчит спутниковая антенна, безработные общаются в Интернете по-английски [10].

По данным последней переписи населения, цыгане занимают второе место среди национальных меньшинств. В 2011 г. зарегистрировано 105 738 граждан СР, принадлежащих к цыганскому меньшинству, т. е. 2 % от все-

го населения страны, это значит, что их численность увеличилась на 0,3 % (89 920 жителей Словакии) по сравнению с годом 2001 [11]. Однако демографы предполагают, что реально в Словакии проживает около 420 000 цыган. Многие из них зарегистрированы как словаки или венгры, потому что они боятся преследования или интегрировались в общество и считают себя членами национального большинства.

Для цыганского национального меньшинства существует только двуязычная периодика. Почему это так? Нет финансовых средств, у общества нет постоянного интереса к поддержке этих СМИ, а также большинство цыган этой проблемой совсем не интересуется... Отсутствуют не только деньги, а и цыгане-журналисты... Цыганские СМИ ежедневно хотят «остаться в живых», и в таких условиях нет денег для зарплат журналистам [12]. Вопросом остается, можно ли 11 500 экз. газет (данные на 2010 год; тираж первого номера 2016 года — только 4000 экз.) считать удовлетворительным для 350 000 членов цыганского национального меньшинства.

Регулярное издание прессы для национальных меньшинств прямо зависит от государственных дотаций. О правилах распределения финансовых средств ведутся длительные дискуссии. Также представители русинского национального меньшинства постоянно критикуют слабую финансовую поддержку для своего культурного развития: «Из бюджета Министерства культуры СР... заметно, что, прежде всего, у венгерского, цыганского, русинского, чешского и моравского меньшинств менее финансовых средств по сравнению со словацкой национальностью. А если Венгрия и Чехия выделяют финансы для своих национальных меньшинств, для цыган используются средства из Европейского Союза, в самом плохом состоянии находится русинское меньшинство...» [13].

Заключение. Финансирование отдельных национальных меньшинств основано на правилах алокации финансовых средств в рамках программы КНМ. Необходимо уточнить критерии правильного и справедливого распределения денег.

Предлагается создание временной рабочей группы VNMES (Комитет для национальных меньшинств и этнических групп), которая будет заниматься этими вопросами. В системе финансирования культуры национальных меньшинств произошли уже некоторые прогрессивные изменения. Многие предложения национальных меньшинств были включены в условия уже существующих проектов. Финансирование культуры национальных меньшинств, по мнению Ласло Буковского — уполномоченного для национальных меньшинств, является очень сложной проблемой, потому что нет общего решения проблемы для всех. У каждого из 13 национальных меньшинств, которые живут на территории Словакии, свои потребности. Идеальным кажется определение культурных приоритетов отдельными национальными меньшинствами [14]. В связи с этим подготавливается закон о финансировании культуры национальных меньшинств, который должен будет определить механизм гарантий эффективного распределения и использования финансовых средств.

References

1. Lauková, J. Text im interkulturellen Kontext. Banská Bystrica: Vydavateľstvo UMB Belianum, 2015.
2. Vseobschaia deklaratsia UNESCO o kulturnom raznoobrazii. http://www.ifapcom.ru/files/Documents/declar_cult_diversity.pdf/
3. Dohovor o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov. <http://www.ludovakultura.sk/fileadmin/data/docs/pdf/2-1-3-Dohovor-o-rozmanitosti.pdf/>
4. Mathien, M. Diversité culturelle, minorités et médias. Réalité et perspectives, Revue française des sciences de l'information et de la communication. Vol. 22013, mis en ligne le 01 janvier 2013. <http://rfsic.revues.org/310/>
5. Dohányos, R., Lelkes, G., Tóth, K. Národnostné menšiny na Slovensku. Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín, 2004.
6. Ezhednevnik Új Szó. <http://www.petitpress.sk/inzercia/dennik-uj-szo/>
7. Lovász, A. Maďarská tlač. In Maďari na Slovensku (1989–2004). Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín, 2004.
8. Beskyd, G. Jubilujúce rusínske Narodne novinky. http://www.rusynacademy.sk/slovak/sl_press.html/
9. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov. Výsledky v multidimenzionálnych tabuľkách. <http://census2011.statistics.sk/tabulky.html/>
10. Kmeťo, J. Rómské média. <http://blogy.hnonline.sk/jozef-kmeto/romske-media/>
11. Dobrik, Z. Mensch in den Kulturen, Kulturen im Menschen. Banská Bystrica: Vydavateľstvo UMB Belianum, 2015.
12. Kmeťo, J. Rómské média. <http://blogy.hnonline.sk/jozef-kmeto/romske-media/>
13. Financovanie kultúry národnostných menšín. <http://www.rusynacademy.sk/cms/financovanie-kult-%C3%BAry-n-%C3%A1rodnostn-%C3%BDch-men-%C5%A1-%C3%ADn,1358.html>
14. Bukovszky, L. Splnomocnenec pre národnostnú otázku: Menšiny nie sú migranti. <http://aktualne.atlas.sk/slovensko/spolocnost/splnomocnenec-narodnostne-mensiny-prislusnici-narodnostnych-mensin-nie-su-migranti.html>

Стаття поступила в редакцію 11.10.2016

Марія Роштекова

Кафедра міжнародних відносин та дипломатії факультету політичних наук та міжнародних відносин університету Матея Бела в Банській Бистриці, вул. Кузьманихо, 1, 97401, м. Банська Бистриця, Словачія

Єва Молнарова

Кафедра германістики факультету філософських наук університету Матея Бела в Банській Бистриці, вул. Таєвського, 40, 97401, м. Банська Бистриця, Словачія

РОЛЬ СЛОВАЦЬКИХ ЗМІ В ПІДТРИМЦІ КУЛЬТУРНОЇ РОЗМАЇТОСТІ

Резюме

У статті розглядається питання культурної розмаїтості в Словацькій Республіці, тобто в багатонаціональній державі, у якій визнані права 13 національних меншостей. У статті представлена роль сучасних ЗМІ національних меншостей у суспільстві, і зокрема в розвитку міжкультурної комунікації, у процесі зміцнення й розвитку національної ідентичності, культури мови, продовженні традицій. Також стаття стосується правил фінансування культур національних меншостей у Словаччині.

Ключові слова: культура, мова, культурна розмаїтість, культура мови, національні меншості, ЗМІ.

Maria Rošteková

Department of International Relations and Diplomacy of the Faculty of Political Sciences and International Relations, Matej Bel University in Banská Bystrica, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovakia

Eva Molnárová

Department of German Studies of the Faculty of Arts, Matej Bel University in Banská Bystrica, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, Slovakia

SLOVAK MEDIA ROLE IN PROMOTING CULTURAL DIVERSITY

Summary

With the impressive development in the fields of information and communication, considerable attention has been paid, in recent times, to cultural diversity in the media as a means of preserving the identity or social relations between communities and cultures, while promoting local cultural expression and local languages. Nowadays, the media environment offers more choices, provides opportunities for cultural expression and dialogue, and facilitates the exchange of information at a global level. Several policies have been developed with the objective of promoting cultural diversity in the media, which clearly highlight the importance of promoting the production, safeguarding and dissemination of diversified content in the media and in global information networks. Cultural diversity, through the use of the media, has historical, linguistic, philosophical, ethical, sociological, political and economic foundations. It is part of the domestic policy of each state. The paper deals with the policy of the Slovak Republic in relation to cultural diversity, based on the fact, that Slovakia is a multi-ethnic country, which officially recognizes 13 national minorities. Minority culture is, at the local, regional and national level being developed through the work of national professional theatre and dance groups, national museums, broadcasting for national minorities, periodical press in the languages of national minorities, as well as educational activities. The most important source of financial support for the culture of national minorities and ethnic groups is a program called «Culture of National Minorities» of the Government Office of the Slovak Republic. The paper also considers the current role of the media with regard to national minorities in society, in particular the preservation of national identity, language and ancestor's traditions.

Key words: language, cultural diversity, linguistic culture, ethnic minority, media.

УДК 327(73+510)

Левитська Є. О.

аспірантка

кафедри міжнародних відносин Інституту соціальних наук
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
24/26, Французький бульвар, Одеса, 65058, Україна
levitskaya.onu.iro@gmail.com

АМЕРИКАНСЬКА ПОЛІТИЧНА ДУМКА ЩОДО ПРОБЛЕМИ АМЕРИКАНО-КИТАЙСЬКОГО ГЛОБАЛЬНОГО СУПЕРНИЦТВА

У статті розглядається фактор глобального протистояння та регіональних протиріч між США та КНР крізь призму поглядів американських вчених-політологів. Простежується еволюція ступеню вивченості проблеми — від периферійного сприйняття китайського компоненту в зовнішньополітичній доктрині адміністрації Дж. Буша-мол. до радикального зміщення фокусу уваги американської політичної думки до подій у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні у період президентства Б. Обама, — та наводиться класифікація поглядів дослідників проблеми.

Ключові слова: КНР; США; АТР; глобальне протистояння; регіональні протиріччя; американська політична думка.

Сучасні американо-китайські відносини являють собою багат шаровий комплекс взаємодії та протиріч. Будь-які зміни міжнародного середовища або внутрішні трансформації в країнах можуть ознаменувати початок періоду турбулентності в двосторонніх стосунках. Те, якими будуть перебіг і наслідки взаємодії між такими глобальними акторами, як США та КНР, є об'єктом досліджень багатьох американських політологів. Їхні погляди різняться залежно від періоду та приналежності до певної наукової школи. Сукупність цих поглядів має вплив на формування зовнішньополітичної доктрини Вашингтону щодо Китаю і, як результат, на хід усієї світової політики та історії.

Отже, після терористичних актів, що відбулися 11 вересня 2001 р. в Нью-Йорку та Вашингтоні, серед американських політологів поширювались оптимістичні настрої щодо подальшого розвитку відносин між країнами.

Цьому можна дати декілька пояснень. По-перше, у 2001 р. КНР ще не уявляла собою економічного гіганта, і успіхи країни в економічній сфері не були масштабними у тій мірі, щоб становити загрозу однополярному світу, очолюваному США. По-друге, вступ КНР до ВТО в 2001 р. та активна участь Китаю в рамках інших глобальних міжнародних організацій надавали надію на те, що Пекін і надалі визнаватиме лідируючу роль Вашингтону у світовій політиці та у вирішенні своїх зовнішньополітичних питань слідуватиме у фарватері політики США. По-третє, більшість американських політологів дали позитивну оцінку реакції Китаю на трагічні події 11 вересня і прогнозували стрімке покращення відносин на глобаль-

ній антитерористичній платформі. Приймалось до уваги й те, що боротьба Пекіну із терористичними сепаратистськими угрупованнями в СУАР КНР також стане об'єднуючим фактором та спільна антитерористична боротьба двох країн надасть мажорної тональності двостороннім відносинам в цілому. Так, професор Університету Пенсільванії та Директор Програми з вивчення Азії Інституту дослідження зовнішньої політики Ж. де Лісел розцінював глобальну боротьбу із тероризмом як консолідуючий фактор [3].

Тим не менш, у своїх роботах вчений застерігав, що покращення американо-китайських відносин у першій половині 2000-х рр. не є тотожним покращенню умов реалізації довгострокових американських інтересів в Азії. Жак де Лісел визначав, що фокусування уваги на ісламських країнах в реалізації зовнішньої політики Білого Дому відволікає Сполученні Штати від реальної загрози, що виходить зі Сходу, та не Близького, а Далекого.

Дж. Тенет, колишній голова ЦРУ США, у своєму виступі перед Конгресом у лютому 2002 р. зазначив, що після терористичних атак 11 вересня фундаментальна позиція Китаю щодо США не змінилась і залишається обережною та недовірливою. Але їх погляди на той момент не поділяли більшість дослідників. Як зазначалось Ш. Кан [9], спеціалістом з питань політики національної безпеки, не дивлячись на «обмеженість спільної антитерористичної діяльності, тон та контекст боротьби із тероризмом допоміг стабілізувати, якщо не трансформувати повністю, двосторонні відносини». Директор Програми міжнародної безпеки Центру стратегічних та міжнародних досліджень Курт Кемпбелл у своєму інтерв'ю на питання «яке місце Китаю у зовнішній політиці США?» відповідав, що Китай є «важливим комерційним партнером. Традиційно Китай не позиціонував себе експансіоністською силою, але потенційно національні інтереси КНР можуть протиречити американським» [8].

Все ж зміщення фокусу зовнішньополітичної уваги до Близького та Середнього Сходу не давали можливості у повній мірі розкрити важливість «китайського питання як ключового компоненту зовнішньополітичної доктрини адміністрації Дж. Буша-мол. Зміст наукових праць у той період здебільшого дублював вислів Посла США в КНР С. Рандта, який у своїй промові у Школі поглиблених міжнародних досліджень Пола Нітце університету імені Дж. Хопкінса зазначив, що США «бачили свого ворога, та це не Китай» [13]. Дискусії розгортались по більшій мірі навколо Тайванського питання, аніж навколо зіткнення національних інтересів країн.

Кардинальні зміни почались у 2008 р. Один з найвпливовіших американських аналітиків двосторонніх відносин з Китаєм Д. М. Лемптон надав наступні пояснення щодо змін як на політичному рівні, так і в поглядах науковців. Він відзначає, що в результаті глобальної економічної кризи 2008 р. спостерігався різкий зріст профіциту у зовнішній торгівлі КНР, що зміцнило позиції Пекіну на світовій економічній арені. Протягом свого виступу «Переламний момент в американо-китайських відносинах», яку він проголосив у травні 2015 р., він додав, що серед інших факторів, що негативно вплинули на сприйняття Китаю серед американської наукової спільноти, були також «інциденти в Гонконзі, загострення конфліктів в

Південно- та Східнокитайському морях, неспроможність Сполучених Штатів оперативно звернути свої місії в країнах Близького та Середнього Сходу та нерозуміння Вашингтоном, куди рухається Китай в своїй зовнішній політиці» [13, 14].

Всі ці фактори, разом зі змінами, що відбувались в Білому Домі в 2008 р., ознаменували початок нової епохи як в висвітленні цієї політики, так і самих американо-китайських відносин. З цього часу кількість політологів, що сконцентрували свою увагу на аналізі та прогнозуванні відносин США з КНР, значно зросла, тим самим надаючи змогу класифікувати їхні погляди у декілька груп. У своїй роботі «Майбутнє американо-китайських відносин. Чи є конфлікт неминучим?» професор політології та міжнародних відносин Принстонського університету А. Л. Фрідберг поєднав ці погляди у 6 груп: ліберальні оптимісти, реалісти-оптимісти, оптимісти-конструктивісти та ліберальні песимісти, реалісти-песимісти та песимісти-конструктивісти [4]. Науковець надає наступні характеристики вказаним групам.

Ліберальні оптимісти вважають, що двосторонні економічні відносини закладають міцну базу розвитку відносин між країнами за позитивним сценарієм. Вони вірять, що цьому буде сприяти й співпраця в міжнародних організаціях, таких як Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво, Азіатський регіональний форум, АСЕАН+3 та Східно-Азіатський саміт.

Реалісти-оптимісти не бачать в КНР реальної загрози, пояснюючи це тим, що, не дивлячись на безпрецедентний зріст китайської економічної міці, а це означає й міжнародного впливу, Китай набагато слабший за США, а на шляху його подальшого економічного й мілітаристського зміцнення існують значні перешкоди, подолання яких на сьогоднішній час для Піднебесної не вбачається можливим. Дослідник К. Вальтц не бачить загрозу в КНР глобальному впливу США, а зріст рівня його впливу в АТР до рівня США, на його думку, обіцяє стати фактором рівноваги та стабільності в регіоні. Вчений проводить історичні паралелі із періодом «розрядки» у часи холодної війни, аргументуючи свої висновки. Такі вчені, як Е. Голдстейн та Р. Жерві звертають увагу й на інший вагомий компонент — ядерний — і пояснюють, що актори вже давно дотримуються певних правил гри, та ніхто не ризикне порушити встановлений баланс. З геополітичної точки зору, конфлікт між США та КНР теж уявляється малоімовірним, тому що США є морською державою, та сфера їх інтересів повинна обмежитися узбережжям Південно-Китайського моря; Китай же повинен спрямувати свої зовнішньополітичні амбіції на регіон Центральної Азії та континентальної Південно-Східної Азії. Такої думки дотримується професор політології Бостонського Коледжу Роберт Росс [4].

Конструктивісти-оптимісти, до яких А. Фрідберг відносить П. Еванса, вважають, що участь у міжнародних інституціях змінить концептуальні засади зовнішньої політики КНР на більш дружні щодо Вашингтону, а конструктивісти-песимісти — що саме сприйняття США та КНР одне одного як ворогів стане на заваді будь-яким спробам нормалізувати відносини між акторами (Томас Бергер) [4].

Ліберальні песимісти, такі як Е. Менсфілд та Дж. Снайдер вважають, навпаки, конфлікт між державами імовірним, беручи за основу своєї гіпотези аналіз внутрішньої політики Китаю. Посилаючись на історичні факти, вчені пояснюють, що країни, які переходять від авторитарних форм правління до демократичних, до яких вони прираховують Китай, більш схильні до силового шляху відстоювання своїх інтересів, аніж класичні авторитарії чи демократії [4].

Песимісти-реалісти посилаються на історичний досвід та зазначають, що усі стрімко зростаючі сили становилися підривинками існуючої міжнародної системи. Згадуючи приклад Німеччини першої половини ХХ ст., Дж. Мершеймер, якого А. Фрідберг відносить до цієї групи дослідників, застерігає, що «Китай, як і всі попередні потенційні гегемони, буде неухильно прагнути до того, щоб зайняти місце світового гегемона» [4].

Та якщо ж звернутись до більш загальної класифікації, то стає очевидним, що в американській політологічній дискусії домінують два погляди. Перший, конфлікт із Китаєм неминучий, та Вашингтон повинен робити все, що в його силах, щоб підірвати його могутність та продовжувати розвивати тактику стримування КНР в межах першого та другого острівних ланцюгів. Цієї точки зору сьогодні притримуються більшість як політологів, так і політиків. Більшість політичних оглядачів все ж розглядають відносини між країнами як стосунки між глобальним лідером, який не хоче поступатися своїми позиціями, і потенційним глобальним лідером, який рано чи пізно захоче змінити світовий порядок.

Професор політології та міжнародних відносин Принстонського університету Дж. Іккенберрі пише, що «коли держава займає провідні позиції в міжнародній системі, слабкіші держави не виражатимуть наміру змінити існуючий порядок. Але коли держава — претендент на глобальне лідерство міцніше, а держава-лідер слабшає, слідує стратегічне протистояння, і конфлікт, який може перерости у війну, стає імовірним» [7].

Американський публіцист та геополітик Р. Д. Каплан, в свою чергу, вважає, що зовнішня політика КНР не може стати агресивною у майбутньому, адже Пекін вже сьогодні проводить політику наступу на американські інтереси, шукаючи посилення своєї «присутності в Африці та забезпечення доступу до портів в Індійському океані та в Південно-Східному морі, що пов'яже багату на вуглеводні Перську затоку із китайським узбережжям» [10]. Вчений не бачить можливим розвивати дружні стосунки із Піднебесною. Він вважає, що в інтересах США є підтримка Тайваню, тим самим демонструючи іншим союзникам ефективність свого патронажу, а також називає вірним таке позиціонування, при якому флот США може оперативно заблокувати прохід танкерів, що прямують до Китаю, з тим щоб відрізати КНР від життєво необхідних поставок нафти у разі, якщо Пекін проводитиме політику, що йтиме у супереч із американськими зовнішньополітичними поглядами.

Песимістичну оцінку дає й менеджер Китайського проекту Об'єднання зацікавлених науковців Г. Кулацкі, що в своїх роботах намагається оцінити ступінь ймовірності початку ядерної війни між країнами [12]. Не

дивлячись на те, що більшість політологів притримуються поглядів, що запропонував Г. Альперовіц, а саме ядерна зброя де-факто сьогодні є фактором стримання, аніж інструментом ведення бойових дій, Г. Кулацкі визнає високий ступінь ризику розв'язання ядерної війни між країнами та закликає обидва уряди усвідомити реальність ядерної катастрофи та виявити більше довіри один одному. Інші дослідники також поділяють такого роду спостереження.

Та пояснення не криється в аналізі інтересів акторів. Розповсюдженість такої аналітичної думки пояснюється непрозорістю та незрозумілістю для американців не тільки ядерної стратегії Пекіну, а й його воєнної доктрини в цілому. Недовіра, викликана незнанням, у цьому випадку породжує ворожість.

Так, М. Тейлор Фравел, професор політології Масачусетського Інституту технологій, вважає, що китайські стратеги розглядають передове ядерне озброєння США як пряму загрозу життєздатності та ефективності китайської доктрини ядерного стримання. Це, в свою чергу, вимагає від Пекіну покращення якісних характеристик власної ядерної зброї. Це, в свою чергу, може втягнути країни до нової гонки озброєнь, що слугуватиме каталізатором погіршення двосторонніх відносин й по іншим векторам. На фактор недовіри посилаються, між іншим, як оптимістично, так і песимістично налаштовані вчені. Вищезгаданий Д. М. Лемптон говорить, що керівники обох держав повинні виявити мудрість та визнати, що їхні країни мають різний економічний та політичний уклад та різний історичний та духовний фундамент, та розуміння цього повинно в значній мірі поглибити діалог між країнами, який, за думкою науковця, не відповідає реальній важливості стосунків [14].

Усі ці оцінки укупі зі зміною міжнародного фону знайшли своє відображення в офіційних документах Білого Дому та Пентагону. Так, у документі «Укріплення глобального лідерства США: пріоритети оборони у XXI ст.» Азіатсько-Тихоокеанський регіон називався пріоритетним [17]. Зміщення акцентів у зовнішній політиці Вашингтону спостерігається і в офіційних промовах керівників держави. Колишній міністр оборони США Л. Панетта у 2012 р. в своєму виступі на конференції в Шангрі-Ла зазначив, що дії США в АТР не спрямовані проти Китаю, але інші позиції його виступу щодо активізації воєнної підтримки стратегічних супротивників КНР в регіоні та посилення американської воєнної присутності в регіоні Південно-Східної Азії не були дружніми [15]. Сповненою розуміння загрози була й фраза Президента Б. Обама у виступі в Білому Домі у лютому 2015 р.: «саме США, а не такі країни, як Китай, повинні створювати правила світового економічного порядку» [13].

Таким чином, не тільки наукові праці, а й офіційні документи і виступи наповнені атмосферою недовіри.

Тим не менш, немала група американських дослідників в області міжнародних відносин не поділяє думку щодо правильності обраного зовнішньополітичного курсу США у стосунках з Китаєм. Д. М. Лемптон рекомендує керівництву США змінити зовнішньополітичні пріоритети, а вороже

ставлення до КНР вважає зайвим. Він рекомендує урядам обох країн розробити так зване «Четверте Комюніке» та закликає до спільного будівництва стабільності та балансу в Азії [14]. Враховуючи також високу економічну взаємозалежність, країни, на його думку, повинні збільшувати потік інвестицій в економіку одна одної, і міцніша економічна база надасть можливість народам та їх лідерам краще розуміти одне одного.

Дослідник М. Д. Свейн висловив думку, що дотримання КНР концепції багатополарності є тактичним ходом у стратегії підірвання могутності США в світі в той час, коли Китай готується обійняти позицію світового лідера. Тим не менш, він виказує незгоду із обраним Вашингтоном курсом. М. Свейн пише, що домінування США в АТР ні в якому разі не зможе забезпечити процвітання та стабільність в регіоні, і, навпаки, становить зростаючу загрозу для миру в Азії [19].

Його думку поділяє й відомий політичний діяч США, колишній державний секретар, Г. Кіссінджер. В одному зі своїх інтерв'ю він сказав: «багато людей вважає, що у майбутньому Китай кине виклик пануванню США в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, тому ми повинні коїти перешкоди економічним успіхам КНР. Я не вважаю, що це є вірною позицією. Більш того, це не спрацює, тому що існує багато країн, що бажають співпрацювати з Китаєм» [11]. У своїй статті «Конфлікт — вибір, а не необхідність» він вказав, що США не повинні розглядати конфронтацію як основу своєї стратегії щодо КНР, і американо-китайські відносини не повинні сприйматися як гра з нульовою сумою. Зміцнення ж Китаю не повинно в очах американців бачитись стратегічним програшем. Для уникнення конфліктів країнам необхідно із розумінням ставитись до «нічних кошмарів» одне одного: для Китаю — це бути оточеним іноземними військовими базами вздовж своїх кордонів; для США — це бути витисненими з Азіатського регіону. Вашингтон повинен, на думку Г. Кіссінджера, виявити свою винахідливість та рішучість у вирішенні проблемних питань замість постійного звинувачення потенційного супротивника [11].

Сьогодні світ знов стоїть на порозі значних змін. Г. Вебстер, дослідник Китайського Центру Йельської школи права, пише, що у передвиборний період в США знов розгортається широка публічна дискусія щодо вірності зовнішньополітичного курсу країни та щодо питання, чи повинен Вашингтон слідувати політиці домінування та силової переваги в АТР [21].

Отже, навколо «китайського питання» серед американських дослідників міжнародних відносин продовжується дискусія, яка має вплив на формування та реалізацію зовнішньополітичної стратегії Сполучених Штатів. Та відповідь на те, хто мав рацію, зможе дати тільки час.

Список джерел та літератури

1. China and the United States: A Conversation with David M. Lampton (July 29, 2015). // <http://asiafoundation.org/2015/07/29/china-and-the-united-states-a-conversation-with-david-m-lampton/>.
2. D. Lampton's Interview // <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/china/experts/relations.html>

3. deLisle J. 9/11 and U. S.-China relations. // FPRI. — September 2011.
4. Friedberg A. L. The Future of U. S.-China Relations. Is Conflict Inevitable?. // International Security 30:2. — P. 7–45.
5. H. Kissinger's Interview. // <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/china/experts/relations.html>
6. Harding H. Has U. S. China Policy Failed? // The Washington Quarterly. — 2015. — P. 95–122.
7. Ikenberry G. J. The Rise of China and the Future of the West. Can the Liberal System Survive? // Foreign Affairs. — January/ February, 2008. — P. 23–37.
8. K. Campbell's Interview. // <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/china/experts/relations.html>
9. Kan Sh. U. S.-China Counter-Terrorism Cooperation: Issues for U. S. Policy. / CRS Report for Congress (Dec. 7, 2004)
10. Kaplan R. The Geography of Chinese Power. // <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2010-05-01/geography-chinese-power/>.
11. Kissinger H. The Future of U. S.-Chinese Relations: Conflict Is a Choice, Not a Necessity. // <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2012-03-01/future-us-chinese-relations>
12. Kulacki G. The Risk of Nuclear War with China: A Troubling Lack of Urgency. // Union of Concerned Scientists. — P. 1–11.
13. Lampton D. M. A Tipping Point in U. S.-China Relations is Upon Us. // <http://www.uscnpm.org/blog/2015/05/11/a-tipping-point-in-u-s-china-relations-is-upon-us-part-i/>.
14. Lampton D. M. The Three Faces of Chinese Power: Might, Money, and Minds. — Berkeley: UC Press, 2008. — 362 p.
15. Panetta L. The US Rebalance Towards the Asia-Pacific
16. Pickrell R. The Tipping Point: Has the U. S.-China Relationship Passed the Point of No Return? // <http://nationalinterest.org/feature/the-tipping-point-has-the-us-china-relationship-passed-the-14168/>.
17. Sustaining U. S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense. — Washington: White House, 2012. — 16 p.
18. Sutter R. American-Chinese Relations After September 11. //
19. Swaine M. D. Beyond American Predominance in the Western Pacific: The Need for a Stable U. S.-China Balance of Power. // <http://carnegieendowment.org/2015/04/20/beyond-american-predominance-in-western-pacific-need-for-stable-u.s.-china-balance-of-power/ib5j/>.
20. Swaine M. D. Bush has a Tiger by the Tail with his China Policy. // <http://carnegieendowment.org/experts/?fa=119&type=analysis/>.
21. Webster G. 2015: The Year US-China Relations Went Public. // <http://thediplomat.com/2015/12/2015-the-year-us-china-relations-went-public/>.

List of References

1. China and the United States: A Conversation with David M. Lampton (2015). Accessed August 30, 2016. <http://asiafoundation.org/2015/07/29/china-and-the-united-states-a-conversation-with-david-m-lampton/>.
2. D. Lampton's Interview. Accessed September 5, 2016. <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/china/experts/relations.html>.
3. deLisle J. «9/11 and U. S.-China relations.» FPRI, September, 2011.
4. Friedberg A. L. «The Future of U. S.-China Relations. Is Conflict Inevitable?» International Security: 7–45.
5. H. Kissinger's Interview. Accessed September 17, 2016. <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/china/experts/relations.html>.
6. Harding H. «Has U. S. China Policy Failed?» The Washington Quarterly (2015): 95–122.
7. Ikenberry G. J. «The Rise of China and the Future of the West. Can the Liberal System Survive?» Foreign Affairs, January/ February (2008): 23–37.
8. K. Campbell's Interview. Accessed September 15, 2016. <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/china/experts/relations.html>.
9. Kan Sh. «U. S.-China Counter-Terrorism Cooperation: Issues for U. S. Policy.» (CRS Report for Congress, 2004).

10. Kaplan R. «The Geography of Chinese Power.» Accessed August 28, 2016. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2010-05-01/geography-chinese-power/>.
11. Kissinger H. «The Future of U. S.-Chinese Relations: Conflict Is a Choice, Not a Necessity.» Accessed August 18, 2016. <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2012-03-01/future-us-chinese-relations/>.
12. Kulacki G. «The Risk of Nuclear War with China: A Troubling Lack of Urgency.» Union of Concerned Scientists.
13. Lampton D. M. «A Tipping Point in U. S.-China Relations is Upon Us.» Accessed August 28, 2016. <http://www.uscnpm.org/blog/2015/05/11/a-tipping-point-in-u-s-china-relations-is-upon-us-part-i/>.
14. Lampton D. M. «The Three Faces of Chinese Power: Might, Money, and Minds.» Berkeley: UC Press, 2008.
15. Panetta L. «The US Rebalance Towards the Asia-Pacific.» Accessed October 15, 2016. <https://www.iiss.org/en/events/shangri%20a%20dialogue/archive/sld12-43d9/first-plenary-session-2749/leon-panetta-d67b/>.
16. Pickrell R. «The Tipping Point: Has the U. S.-China Relationship Passed the Point of No Return?» Accessed September 14, 2016. <http://nationalinterest.org/feature/the-tipping-point-has-the-us-china-relationship-passed-the-14168/>.
17. Sustaining U. S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense. Washington: White House, 2012.
18. Sutter R. «American-Chinese Relations After September 11.» Accessed September 28, 2016. www.cap.lmu.de/transatlantic/download/sutter_sep11.doc
19. Swaine M. D. «Beyond American Predominance in the Western Pacific: The Need for a Stable U. S.-China Balance of Power.» Accessed October 17, 2016. <http://carnegieendowment.org/2015/04/20/beyond-american-predominance-in-western-pacific-need-for-stable-u.s.-china-balance-of-power/ib5j/>.
20. Swaine M. D. «Bush has a Tiger by the Tail with his China Policy.» Accessed October 21, 2016. <http://carnegieendowment.org/experts/?fa=119&type=analysis/>.
21. Webster G. «2015: The Year US-China Relations Went Public.» Accessed August 30, 2016. <http://thediplomat.com/2015/12/2015-the-year-us-china-relations-went-public/>.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2016

Левитская Е. О.

аспирантка

кафедры международных отношений Института социальных наук

Одесского национального университета им. И. И. Мечникова

24/26, Французский бульвар, Одесса, 65058, Украина

levitskaya.onu.iro@gmail.com

АМЕРИКАНСКАЯ ПОЛИТИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ В ОТНОШЕНИИ АМЕРИКАНО-КИТАЙСКОГО ГЛОБАЛЬНОГО ПРОТИВОСТОЯНИЯ

Аннотация

В статье рассматривается фактор глобального противостояния и региональных противоречий между США и КНР сквозь призму взглядов американских учёных-политологов. Просматривается эволюция степени изученности проблемы — от периферийного восприятия китайского компонента во внешнеполитической доктрине администрации Дж. Буша-мл. до радикального смещения фокуса внимания американской политической мысли к событиям, происходящим в Азиатско-Тихоокеанском регионе в период президентства Б. Обамы, — и приводится классификация взглядов исследователей проблемы.

Ключевые слова: КНР; США; АТР; глобальное противостояние; региональные противоречия; американская политическая мысль.

Levitskaya Y. O.

Ph.D. student

international relations department, institute of social sciences

Odessa I. I. Mechnikov national university

24/26, French Boulevard, Odessa, 65058, Ukraine

levitskaya.onu.iro@gmail.com

AMERICAN STUDIES AS FOR THE US-CHINA GLOBAL ANTAGONISM

Summary

The article is dedicated to the factor of the global antagonism and regional divergences between the USA and the PRC through the American political scientists' views research. The issue's evolution is traced — from the peripheral perception of the China component in the G. Bush-jr.'s administration foreign policy to the radical bias of the foreign policy studies' attention focus to the Asian-Pacific region events during the B. Obama presidency. The researchers' views classification is also given in the article. The main goal is to observe the differences between the various geopolitical approaches among the American scholars to the issue of China-US global and regional antagonism, and liken their forecasts as for US-PRC bilateral relationships' future and its impact on the international relationships' further development. It's given the main characteristics of scientific optimistic and pessimistic approaches to the issue of the relations between key actors in the Asian-Pacific region. The analytical thoughts of the prominent American politicians, such as H. Kissinger, are also given in the article. The scholars' ideas have their reflection in the official U. S. documents and have a great influence on the process of the national strategy building. That is why the main positions of the state papers, accepted after B. Obama was elected as the U. S. President in 2008, were also analyzed in the article.

Key words: the PRC; the USA; the APR; global antagonism; regional divergences; American political views.

УДК 323.2:316.2

Петкова О. В.

к. політ. н, ст. викл. кафедри міжнародних відносин Інституту соціальних наук ОНУ імені І. І. Мечникова, к. 32, Французький бул., 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна, тел. 093-993-92-08, e-mail larrette@yandex.ru
ORCID orcid.org/0000-0002-5024-0964

БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ. ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИЙ ПІДХІД

Стаття присвячена дослідженню загроз європейським державам, що виникають в умовах трансформацій від епохи модерну до постмодерну, та в Україні, сучасний стан якої не відповідає умовам постмодерну, на її шляху до євроінтеграції. Тенденція вивільнення індивідів з-під системного контролю актуалізує у сучасному світі взагалі та в окремих державах проблеми підтримання необхідного порядку, безпеки, політичної та економічної стабільності із залученням спецслужб.

Ключові слова: постмодерн, індивідуалізм, безпека, спецслужби.

Постановка проблеми. Процеси, що відбуваються в останні десятиліття в українському суспільстві, характеризувалися як трансформаційні. Внутрішній складний етнополітичний склад населення України, її геополітичне розташування з відповідними прикордонними проблемами і різноспрямованими внутрішньополітичними силами, тотальна корупція — це лише найбільш загальні напружені чинники в становленні нашої держави. Зовнішній контекст виходу України зі складу СРСР і переорієнтації на європейські цінності привносить ще більше перешкод, ніж її внутрішні розбіжності. Найруйнівнішим виявився останній період: умови світової економічної кризи; відновлення статусу сильної держави Росією; прагнення країн блоку НАТО використати Україну у своєму протистоянні з Росією; військові події на Близькому Сході з несподіваним потоком біженців в Європу і активізація там терористичних груп і терористів-одинаків. Все це ускладнює процес євроінтеграції нашої країни. І ще більш складним бар'єром на цьому шляху, який важко відокремити в конкретну проблемну галузь, є етнокультурне і в цілому цивілізаційне розбалансування між українським суспільством та суспільством об'єднаної Європи.

Для дослідження процесу входження в нове міжнародне співтовариство України пропонуємо зосередити увагу на наукових висновках, що сучасна Європа переживає такий історичний період, який називають постмодерном. Сучасний стан українського суспільства не підпадає під таке визначення. У зв'язку з цим набуває актуальності вивчення відносин між подібними суб'єктами міжнародної політики.

В даній роботі основним завданням визначається наступне: описати характер змін, що відбуваються в сучасних європейських суспільствах по-

стмодерну, порівняти з ними тенденції трансформаційних перетворень в українському суспільстві за останні чверть століття, щоб виявити точки зближення та розбіжності між даними суб'єктами міжнародних відносин, особливо сучасні загрози і небезпеки, що виникають.

Від епохи модерну як періоду домінування соціального порядку над індивідуальною свободою і знаходження індивідів в підлеглому положенні по відношенню до суспільних устоїв, традицій і норм відбулися трансформації до епохи постмодерну. Остання характеризується як вищий щабель розвитку модерну, що оформилася в нову раціональну ментальність «постмодерніти» [1, с. 380], в програму структурної диференціації і плюралізації [2, с. 401–402], або — як у дискурсі французької соціогуманітарної спільноти її називають — «постструктуралізм» [3, с. 407]; це епоха нових базових економічних, культурних і політичних перетворень, результатом яких є прихід на зміну соціальним засадам і відносно стабільним структурним формам взаємодії все більш вираженої індивідуальної автономності. Ця тенденція вивільнення індивідів з-під системних норм, традицій і соціальних зв'язків привносить в сучасне життя як різні переваги в плані особистісної самостійності і різноманіття вибору, посилення мобільності, так і актуалізує у сучасному світі проблеми підтримання необхідного порядку, безпеки, політичної та економічної стабільності держав.

В узагальненому вигляді головна проблема сучасного людства — це поєднання все зростаючої взаємозалежності людей і загального прагнення до індивідуалізму, культивування особистісної свободи. Перш за все дана тенденція, безумовно, надає величезний потенціал розвитку особистості в інформаційно-пізнавальній та комунікативній взаємодії.

Проте вона також має і ряд негативних перспектив. Найбільш поширені варіанти прояву індивідуальної автономності обумовлені захопленнями споживанням: всеохоплююча споживча поведінка, яка у своєму розвитку породжує різноманіття, призводить до зміни соціальної структури, до послаблення державного управління. Особистісний ресурс широких мас все більше виражається в прояві індивідуальних смаків у споживанні, а не в саморозкритті творчих задумів; медіа-комунікації дозволяють вибірково споживати ті фрагменти спілкування, які приємні, цікаві і потрібні суб'єкту. Спрямованість до неповторності та вишуканості призводить в тому числі і до неконтрольованих збочених комунікативних зв'язків, трансформується у патології, маніакально-психічні зриви (спілкування потенційних канібалів, людей з предсуїцидальним синдромом, акцентованих на образи і помсти, на теракти тощо); Інтернет забезпечує ще одне специфічне споживче благо — це можливість споживати публічну увагу до своєї персони. У психологічному дискурсі це може характеризуватися як стимул для культивування синдрому геростратової слави. Аналогічну, але вже раціонально конструйовану поведінку з організації уваги до своєї персони доводиться організовувати політикам, особливо в такій політичній ситуації, яка склалася в Україні.

У сучасних західних країнах визначилася чітка дилема: з одного боку культ вільної особистості з широкими громадянськими правами, а з ін-

шого боку можлива гостра необхідність в активізації діяльності такого контролю над вільними особистостями, який міг би бути ефективним при нових сучасних загрозах. Міждержавна інтеграція та широка інформатизація, що лежать в основі сучасного глобального простору, потребують захисту не стільки від загроз з боку недружніх державних силових підсистем, скільки від окремих індивідів або малих груп, які з легкістю через що консолідують сьогодні однодумців з різних країн.

Додаткові складності привносяться сьогодні в постмодерністське європейське співтовариство і біженцями з країн Близького Сходу. Їх доводиться локалізувати в компактні місця проживання через величезні відмінності матеріально-культурних та інших рівнів життя між країнами імміграції та еміграції. Більшість біженців практично неспроможні достатньо мірою адаптуватися до європейських цінностей та реалій, але їх можна хоча б контролювати в таких компактних місцях проживання. Ті ж з біженців, хто виходить з-під контролю для свого працевлаштування, все одно схильні нести загрозу депривованого стану або (як у Ф. Ніцше) загрозу накопичення ресентименту з подальшим приєднанням до терористичних організацій.

Таке наростання особистісної свободи та прагнення вислизнути з-під контролю породили новий виток посилення діяльності спецслужб окремих держав і міжнародних об'єднань. В умовах, що склалися, безпека держав починає все більше залежати не тільки від власних військових сил, але і від своєчасно розпізнаних задумів окремих індивідів всередині свого суспільства. Безпека суспільства і держави потрапляє в залежність від діяльності державних спецслужб, причому не тільки всередині своєї країни, але і за кордоном. Для країн, поставлених в умови постійної турботи про свою безпеку, гостро стоїть проблема консолідації зусиль спецслужб з аналогічними структурами інших держав. Така реальність змушує навіть держави з протилежних політичних блоків і союзів налагоджувати взаємодію та співробітництво.

Спробуємо проаналізувати трансформацію українського суспільства і держави в глобальний постмодерністський простір за основними досягненнями найбільш відомих в українській політиці особистостей. Іншими словами, спробуємо простежити, хто з відомих українських політичних діячів привнесли за період з 90-х рр. XX ст. до теперішнього часу досвід вивільнення і перетворення порівняно жорстких засад радянського періоду і з якими наслідками для становлення міжнародного статусу України, для її зближення або дистанціювання з постмодерністським Заходом.

На наш погляд, доцільно почати з особи В. Чорновола. Його діяльність в політиці почалася з ролі ще радянського дисидента, лідера «Руху» проти авторитарного режиму з орієнтацією на формування української держави з цивілізованою національною політикою, що залучило в «Рух» певну частину інтелігенції. Його внесок у трансформаційний процес складався переважно з прикладу подолання страху за висловлювання на адресу влади. Хоча після розпаду СРСР справлятися з цим страхом ставало все простіше, тому що всі політичні лідери, що піддавалися критиці, опинилися за кор-

доном. Ті з представників колишньої радянської влади, що залишилися в Україні, позиціонували себе борцями за незалежну Україну.

Перший президент України Л. Кравчук був одним з таких борців, тобто з колишніх радянських регіональних партійних функціонерів. Після підписання Біловезької угоди так само міг дозволити собі критичні висловлювання на адресу колишнього авторитарного режиму, чим посилював прояв свободи слова. Однак він не стримався у нав'язуванні свого волевиявлення щодо свободи віросповідання. Саме його називають політичним натхненником та провідником розколу православної церкви на Україні: на українську православну церкву Московського Патріархату і українську православну церкву Київського Патріархату [4]. З точки зору руху до плюралізму цей акт можна назвати таким, що сприяє свободі і розкнутості. Але як розкол він проявився в цілому ряді напружених сутичок і політичних спекуляцій, які свідчать про відсутність толерантності в цьому питанні.

Другий президент України Л. Кучма також в порівняно м'якій формі визволявся від управлінських традицій радянського суспільства. Він демонстрував зразок того, як можна до певного часу ефективно використовувати геополітичне положення України у так званій багатовекторній політиці — бути політкоректним з усіма.

Потрібно відзначити, що проблема спецслужб в Україні вирішувалася за інерцією, тобто поки що просто все перейменовувалось, перекладалось на українську мову, й вводилася нова символіка. Становлення некерованих ринкових відносин відволікало в бізнес багатьох чиновників, в тому числі і з цих структур. Інша частина з них виявилася втягнутою в діяльність зовнішніх розвідок, як, наприклад, учасники справи майора Мельниченка з «касетним скандалом». Поведінка першої особи держави в цій справі (убивство журналіста Р. Гонгадзе) свідчила про те, що колишнє самоуправство глави держави вже необхідно ретельно приховувати. Спецслужби послаблюють свої позиції за переслідування інакомислячих, мирних протестувальників. Так би мовити, не до них, тепер необхідно більше приділяти уваги процесу приватизації колишнього держпрому, держмайна з усіма наслідками, що випливають: створення банків, приватного бізнесу і його олігархізації.

Множинність та розмаїття як ознаки плюралізму з'явилися у внутрішньополітичній взаємодії в нашій країні. Зовні державна політика багатовекторності Кучми торкнулася тільки політичної риторики, активізувала зв'язки з західними країнами на рівні офіційних осіб. Оскільки капітал нових власників ґрунтувався на підприємствах колишнього СРСР, то і зв'язки їх були переважно з Росією, з країнами СНД. Міцною залишалася культурна інтеграція з пострадянським простором, поширеність російської мови, трансляція російських ЗМІ, російської кінопродукції, наукового співробітництва та ін.

Третій президент В. Ющенко сконцентрувався на зміщенні пріоритетів у взаємозв'язках від проросійських у бік прозахідних. Промислово-економічний потенціал ще важко піддавався переорієнтації на західний курс. Основну увагу довелося приділяти розвитку української культури, мови,

новим традиціям, що не співпадали з російськими. На хвилі відродження пам'яті про жертви голодомору чітко зафіксовано, що це не загальне лихо постреволюційної колективізації в радянській державі в 30-ті роки ХХ ст., а геноцид українського народу з боку Росії.

Для зближення із Заходом в Україні почали проводитися «Дні Європи», почали надходити додаткові кошти для студентів і інтелігенції у вигляді грантів, дослідницьких програм. По всій країні організовувалися конференції та інші заходи з питань, які були актуальними в європейських країнах, наприклад, про толерантність (в етнонаціональних, релігійних та сексуальних відносинах, щодо ВІЛ-інфікованих). Однак паралельно з толерантністю до зазначених «інакшостей» окремі пронаціоналістичні активісти активізували нетолерантність, наприклад, до «москалів», «бандерівців», до комуністичних ідей. В результаті різноманіття поглядів посилювалося, але в той же час і наростала загроза нетерпимості до «винуватців в наших бідах». Такими виявлялися політичні опоненти, представники окремих національностей, віруючі Московського патріархату, олігархи, а також величезна кількість слабо персоніфікованих корупціонерів. Жорстка конкурентна політична боротьба за головні лідерські позиції в державі призвела спочатку до «війни всіх проти всіх» всередині українського політикуму, потім такий стан почав «просочуватися» і в цілому в суспільний організм. Безумовно, спецслужби такої країни, де вищі державні чиновники і політики конфліктують, також опиняються в дезорганізованому стані.

У міжнародному просторі в період військових зіткнень в Донецькій і Луганській областях та у протистоянні з Росією позначилися історичні розбіжності з Польщею (з приводу визнання поляками геноцидом Волинської трагедії). В складну позицію поставила наші зовнішньополітичні відомства Туреччина (то протиставила себе Росії, то після невдалого державного перевороту в серпні 2016 р. заявила про дружні з нею відносини). Окремі французькі парламентарі та деякі інші високопоставлені особи європейських країн у кращому випадку зайняли позицію байдужості до україно-російського конфлікту, а то й просто стали схилитися до відновлення діалогу з Росією. Знову складаються умови вимушених переорієнтацій у співробітництві на рівні спецслужб, діяльність яких наразі стає затребуваною перед обличчям сучасних загроз.

Висновки. Взятий нами за основу постмодерністський підхід у вивченні базових тенденцій змін у сучасних європейських країнах дозволив виділити декілька загальних напрямів. Виник величезний прошарок середньо-забезпечених європейських громадян, які продовжували внутрішню диференціацію до появи різноманіття різних стильових груп, до плюралізму у смаках, до все більш вираженої «індивідуальної автономності». В результаті таких процесів сучасний західний світ здобув: скасування системних норм, традицій і соціальних зв'язків; появу спільноти вільних індивідів; різноманіття вибору; посилення мобільності та комунікативності; споживчі практики поведінки, що охопили всі сфери життя. Дані вузлові моменти сучасних принципів існування європейського суспільства постмодерну,

безумовно, є і напрямками для орієнтованої на євроінтеграцію сучасної української держави.

При цьому слід зазначити, що постмодерністський розвиток європейських держав виявив і проблемну сферу, яку нам необхідно враховувати в процесі приєднання до європейського співтовариства — це, як наслідок прагнення до різноманіття у поєднанні з вираженими споживчими установками, є наростання загроз заворушень, безпеки, політичної та економічної нестабільності. Споживча спрямованість призводить до культурного дефіциту безвольних індивідів. Інтернет пропонує без особливих зусиль споживати масу екстравагантних моделей поведінки і ерцац-насолод, у тому числі й у вигляді геростратової слави. В результаті суспільству можуть загрозувати практично невлітими патологічні особистості (психічно неврівноважений німецький пілот, агресивні особистості в поїздах, розстріли в школах тощо). В сучасних умовах сюди додалися і проблеми обмежених в своїх можливостях мігрантів з Близького Сходу, реагуючих на європейську розкутість терористичними розправами (в тому числі і за образу мусульманських святинь). В таких умовах безпека розвинених і привабливих для мігрантів країн потрапляє у залежність від діяльності державних спецслужб.

Аналіз діяльності перших осіб української держави з підготовки і здійснення входження нашого суспільства в Європейський Союз свідчить, що зміни особливо в політичних зусиллях президентів здійснювалися поступово, що тривалий час дозволяло обходитися в країні без гострих протистоянь. Прискорення цього процесу в ході Революції гідності створило умови появи в нашій державі такого необхідного для включення в постмодерністський контекст розмаїття. Але, якщо навіть у розвинених європейських країнах постмодерністське різноманіття створює загрози порядку і захисту прав особистості, то на нашому українському ґрунті створення розмаїття вилізло в анархію. Європейські країни переконалися, що для врегулювання суспільного життя автономних індивідів необхідна не стільки військова міць, скільки удосконалення діяльності спецслужб. В нашій державі постійно конфліктна зміна влади і військові дії, навпаки, відволікають сили і засоби на посилення військової потужності замість ґрунтовної підготовки спецслужб. Діяльність українських спецслужб закрита, але опосередковано можна судити про надмірну «лібералізацію» в відомствах, які є гостро необхідними в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Бауман З. Постмодерніті або життя з амбівалентністю // Західна соціологія: сучасні парадигми: Антологія / Скл. Г. Соколова, Л. Титаренко. — Мінск: Беларуская навука, 2015. — С. 368–390.
2. Айзенштадт Ш. Н. Різноманіття модерніті // Західна соціологія: сучасні парадигми: Антологія / Скл. Г. Соколова, Л. Титаренко. — Мінск: Беларуская навука, 2015. — С. 391–403.
3. Джеймісон Ф. Постмодернізм та суспільство споживання // Західна соціологія: сучасні парадигми: Антологія / Скл. Г. Соколова, Л. Титаренко. — Мінск: Беларуская навука, 2015. — С. 404–420.

4. Коротка хроніка подій розколу [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://hram.ks.ua/index.php/propovedi-i-stati/1141-kratkaya-khronika-sobytij-raskola>

References

1. Bauman, Zigmunt. «Postmoderniti abo zhy'ttya z ambivalentnistyu» In *Zahidna sociologiya: suchasni parady'gmy'*, edited by G. Sokolova, L. Titarenko, 368–390, Minsk: Belaruskaya navuka, 2015.
2. Ajzenshtadt Shmuel Noel. «Riznomanittya moderniti» In *Zahidna sociologiya: suchasni parady'gmy'*, edited by G. Sokolova, L. Titarenko, 391–403, Minsk: Belaruskaya navuka, 2015.
3. Dzhejmison Fredric. «Postmodernizm ta suspil'stvo spozhy'vannya» In *Zahidna sociologiya: suchasni parady'gmy'*, edited by G. Sokolova, L. Titarenko, 404–420, Minsk: Belaruskaya navuka, 2015.
4. Korotka hronika podij rozkolu, accessed December 11, 2016, <http://hram.ks.ua/index.php/propovedi-i-stati/1141-kratkaya-khronika-sobytij-raskola>

Петкова О. В.

кафедра международных отношений Института социальных наук
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,
к. 32, Французский бул., 24/26, Одесса-58, 65058, Украина

БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННОМ ПРОЦЕССЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ. ПОСТМОДЕРНИСТСКИЙ ПОДХОД

Аннотация

Статья посвящена исследованию угроз европейским государствам, возникающих в условиях трансформаций от эпохи модерна к постмодерну, и в Украине, современное состояние которой не соответствует условиям постмодерна, на её пути к евроинтеграции. Тенденция освобождения индивидов из-под системного контроля актуализирует в современном мире вообще и в отдельных государствах проблемы поддержания необходимого порядка, безопасности, политической и экономической стабильности с привлечением спецслужб.

Ключевые слова: постмодерн, индивидуализм, безопасность, спецслужбы.

Petkova O. V.

Department for International Relations, Institute of Social Sciences,
Odessa Mechnikov National University,
r. 32, Frantsuzsky blvd., 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

SECURITY OF UKRAINE IN THE CURRENT COURSE OF EUROPEAN INTEGRATION. POSTMODERNIST APPROACH

Abstract

Internal complicated ethnic and political population structure of Ukraine, its geopolitical position with related border-straddling problems and oppositely directed inner political forces, total corruption are just the most common challenging factors in the development of our state. External context of Ukraine's secession from the USSR and refocusing on European values has brought even more obstacles than its inside disputes. Global economic crisis, Russia who has reinstated its super-power status, NATO's intention to use Ukraine in its showdown with Russia, warfare in the Middle East resulted in unexpected stream of refugees to Europe and further activation of terrorists there obstruct the process of European integration for our state. One more challenging obstacle is civilization imbalance between the societies of Ukraine and united Europe. The scientists claim that modern Europe is currently in the historical period of post modernity. The current state of Ukrainian society does not come within such definition. Main tasks of this research are the following: to outline the character of changes currently happening in European societies of post modernity and to compare with them the transformation tendencies in Ukrainian society in order to reveal approach points and gaps in relations of these actors, especially the emerging up-to-date threats and dangers. Individualistic trends highlight the problem of order maintenance, national security and political stability of the states. Security of post modern societies fully depends on national intelligence services. Inside our state permanent conflictual coups and warfare divert resources and efforts for military power what harmfully affects specialization training of intelligence service.

Key words: postmodern, individualism, security, intelligence services.

УДК 327 [(510):(519.5)]

Сіра О. В.

аспірант кафедри міжнародних відносин ОНУ ім. І. І. Мечникова
к. 32, Французький бул., 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна
Тел.: (380482) 633259.
E-mail: olgaseraya28@gmail.com

**ПІВДЕННОКОРЕЙСЬКІ РОЗРОБКИ В СФЕРІ ОБ'ЄДНАННЯ КРАЇН
ПІВОСТРОВА: ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ**

В даній статті проводиться аналіз п'яти основних теорій об'єднання, які були втілені на практиці урядами в Республіці Корея. Фактично це були погляди діючих в певний період історії адміністрацій з урахуванням внутрішньополітичних та зовнішньополітичних обставин. Важливим фактором також були дії північнокорейського режиму по відношенню до РК як в питанні об'єднання, так і в інших сферах.

Ключові слова: Корейський півострів, об'єднання, теорія, Республіка Корея, Корейська Народно-Демократична республіка.

Розділення Корейського півострова після Другої світової війни стало одним з поворотних моментів не тільки для регіону Північно-Східної Азії (ПСА), а й для глобальної системи міжнародних відносин. Стратегічний конструкт регіону, історія корейського народу зазнали значних змін, які формально визначилися, перш за все, початком й подальшим розгортанням Корейської війни, яка де-юре ще й досі не закінчена (через наявність лише перемир'я між сторонами конфлікту). З моменту фактичного розділення уряди Північної та Південної Кореї визначили возз'єднання Корейського півострова як національної мети номер один. Але об'єднання було майже неможливо досягти через дві окремі, але взаємопов'язані комплексні проблеми. Подібно до того, як розділення півострова на дві країни викликало зміни в динаміці регіональних відносин, в структурі, процес об'єднання також, скоріш за все, трансформує стратегічний конструкт регіону, що, в принципі, не бажане для інших акторів.

Перша проблема стосується наявності двох абсолютно різних політичних, соціальних й економічних систем на Півночі і Півдні протягом майже 70 років. З огляду на величезний розрив, який існує в даний час, широко розповсюдженим є твердження, що процес інтеграції й можливе об'єднання між двома Кореями буде надзвичайно складним і дорогим процесом.

Другий комплекс проблем відноситься до стратегічної обстановки в ПСА. Подібно до того, як створення двох держав викликало зміни в регіональній динаміці, об'єднання також торкнеться інтересів всіх суб'єктів регіону без винятку. Чи буде об'єднана Корея продовжувати союзницькі відносини зі США, або змінить свої орієнтири на іншу країну, або взагалі буде реалізовувати власну стратегічну лінію? Подібні питання викликають сильну стурбованість в експертно-дослідницькому середовищі й породжу-

ють негативне сприйняття подібної можливості об'єднання через наявність можливості значних змін в регіональній структурі.

При дослідженні даного аспекту міжкорейських відносин використовувалися роботи різноманітних аналітиків та експертів. Автор вважає доцільним розділити ці роботи за наступними ознаками. Перша група об'єднує праці, які були присвячені, в цілому, об'єднувачому аспекту міжкорейських відносин [5, 6, 9, 11, 13, 19, 22]. До другої можна віднести роботи, в яких розглядається конкретна адміністрація Республіки Корея та її відношення щодо питання між корейських відносин та об'єднання [1, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21].

З такою великою кількістю важливих питань в цій «грі» недивним є те, що джерел з питання корейського об'єднання доволі багато, вони мають доволі складний, комплексний характер, розглядаючи самі різні комплекси проблем в рамках даного питання: починаючи від історії самого розподілу півострова й закінчуючи можливими економічними витратами, пов'язаними з об'єднанням. З акцентом на стратегічну динаміку регіону, в літературі також можна знайти спроби пояснити дії, мотивацію дійових осіб на трьох різних рівнях: національному, регіональному й міжнародному. Аналіз, однак, показує, що де-юре з моменту закінчення Корейської війни існувало принаймні п'ять теорій або тенденцій в сфері досліджень процесу об'єднання. Всі теорії були мотивовані поєднанням ідеологічних характеристик з реальними явищами та подіями. Що також очевидно, жодна з цих теорій не мала будь-яких істотних підстав для реалізації. Вони використовувалися в якості дискусійної проблематики на найвищому рівні, по суті, так і залишившись риторикою між керівними кругами обох держав на півострові. Можна виділити декілька цікавих теорій в рамках науково-дослідницьких розробок щодо об'єднання на півострові:

(1) Перша теорія об'єднання — «абсолютна перемога», вона виникла після фактичного розділення Корейського півострова і розповсюджувалася протягом всього періоду біполярного протистояння. На цьому етапі обидві держави на Корейському півострові бачили метою номер один відстоювання власної легітимності. Корейська війна стала не тільки лише боротьбою між регіональними державами, це було кроваве протистояння, перш за все, ідеологічного характеру. Навіть після того, як вона фактично закінчилася, боротьба за законність єдиного можливого уряду з метою об'єднання під його егідою всього півострова продовжувалася, за основу бралася поняття «об'єднання силою» або ідея, що єдиним реально можливим варіантом уніфікації є абсолютна перемога однієї Кореї над іншою. Президент Республіки Корея (РК) Лі Синмана Пак Чон Хі прийняв дану ідею «переможець отримує все» як основний стратегічний погляд на це питання [14]. Така ж думка підтримувалася в Корейській Народно-Демократичній Республіці (КНДР) на чолі з Кім Ир Сеном на той час. Що цікаво, подібна концепція домінувала як серед політиків, так і серед більшості науковців цього часу, хоча, в принципі, це доволі логічно.

Жорстка позиція по відношенню один до одного підтримувалася динамікою часів Холодної війни, а також внутрішніми економічними й полі-

тичними проблемами. Після створення окремих урядів в 1948 р. Північ та Південь продовжували боротьбу один з одним (міжкорейський зовнішній аспект), а також намагалися отримати контроль над внутрішніми «ворогами» режиму, які кидали їм виклик. Це фактично була гра з нульовою сумою, яка розігрувалася на трьох різних рівнях [6]. Жорсткі ідеологічні переконання обох Корей предписували, що будь-які невеликі поступки, зроблені на користь іншої сторони, не будуть розглядатися тільки як «втрата», але й будуть фактичним визнанням переваги іншої системи. У період після Корейської війни Північ та Південь намагалися власним амбіційним економічним розвитком продемонструвати, що режим кожного з них — це кращий варіант майбутнього півострова. У зв'язку з такими характеристиками менталітету кожної з країн в рамках «гри з нульовою сумою», контакти між цими сторонами практично не підтримувалися протягом майже 20 років з моменту укладення перемир'я. В період з початку 1970-х рр. двосторонні відносини зазнали певної розрядки, офіційні делеговані особи «Червоного Хреста» РК та КНДР почали переговори стосовно возз'єднання розділених сімей, а також додаткові переговори на вищому рівні між головами розвідки обох Корей, що в кінцевому результаті привело до підписання «Спільного комюніке» у 1972 р., де Сеул і Пхеньян домовилися, що об'єднання має бути досягнуто шляхом: незалежних зусиль, без втручання з боку зовнішніх сил; мирними засобами, а не шляхом застосування сили; заохочення «великої національної єдності» [6]. Це комюніке запропонувало нове бачення уніфікації, яке вже формувалося, хоча й риторично, на принципі мирного об'єднання двох Корей. Документ також передбачав створення «Координаційного комітету», який повинен був служити в якості основного урядового каналу для прямого діалогу з питань об'єднання. Незважаючи на подібний прорив в міжкорейських відносинах, діалог швидко завершився після того, як певні дії по обидва боки призупинили зближення.

У 1980-ті рр. знову відбулися декілька невеликих міжкорейських обмінів, в тому числі міжпарламентські зустрічі й переговори стосовно возз'єднання розділених сімей. Пхеньян запропонував навіть, щоб Північ та Південь разом провели Олімпійські ігри 1988 р. Однак північнокорейські провокації, в тому числі обстріл кабінету тогочасного президента РК в 1983 р. й південнокорейського літака у 1987 р. знову призупинили ці процеси.

По суті, тренди холодної війни настільки прижилися на півострові, що продовжували домінувати в міжкорейських відносинах, коли вже навіть глобальна стратегічна обстановка почала змінюватися в кінці 1980-х років. Будь-який компроміс асоціювався з тотальною поразкою допустившої це сторони. Тривала політика часів холодної війни практично унеможливила досягнення прогресу в міжкорейських відносинах. Теорія об'єднання за умовами «гри з нульовою сумою» домінували в процесі вироблення політики та наукових досліджень з питань об'єднання аж до початку 1990-х рр.

Дилема даного періоду полягала в тому, що в той час, як кожна із сторін, прагнучи об'єднатися на основі власних національних інтересів, на-

справді не займалася аналізом та теоретичним осмисленням об'єднання в цілому. Не існувало ніякого емпіричного розгляду того, що спричинить за собою об'єднання, які питання та завдання постануть перед урядом в разі об'єднання. Риторична база ніяк не підкріплювалася практичними кроками з боку обох країн.

(2) Друга теорія об'єднання — «проекція німецької моделі», з'явилася вже після того, як закінчилася холодна війна й світова спільнота побачила прецедент об'єднання Німеччин. Саме в цей період світ побачив перші справжні емпіричні дослідження питання уніфікації, що виходили за рамки (але не виключали) політичної риторики. Корейці спостерігали за об'єднанням Німеччини з глибокою заздрістю, але реалії, які ускладнювали сам процес, його наслідки, ставали все більш явними для РК та КНДР, всього світового товариства.

Але все ж спостерігалися об'єктивні зміни в уявленнях щодо об'єднання, особливо в Південній Кореї. Якщо раніше об'єднання розглядалося як щось бажане, тепер воно стало чимось, що слід уникати через запаморочливі витрати і жахливі невизначеності, які послідувать за ним [6]. Але сам факт німецького об'єднання, то, як німці реалізовували соціальну, політичну та економічну інтеграцію, привели до бажання дослідити більш глибоко та всебічно цей процес.

До об'єднання Німеччини дуже мало уваги приділялося такому важливому питанню, як механізм об'єднання. Але раптово, з'явилася і зайняла чільне місце в процесі розробки політики та науки теорія стосовно того, що об'єднання — це занадто складне і дуже небезпечне явище. Крім того, зміни в сприйнятті були викликані зростаючими побоюваннями з приводу економічної нерівності між Північною Кореєю та Південною Кореєю, нестабільністю північнокорейського режиму. Корейське об'єднання вже не сприймалося за принципом сценарію «переможець отримує все», його бачили як складний непередбачуваний процес.

У цей період проводилися інтенсивні дебати між двома різними науково-політичними школами стосовно питання корейського об'єднання: теорії «жорстка посадка» проти «м'якої посадки» [6]. Дві різні ідеї були пов'язані з чотирма різними сценаріями об'єднання:

1. Колапс північнокорейського режиму;
2. Війна;
3. Поступові трансформації КНДР, що призведуть до мирної інтеграції;
4. Підтримка статус-кво [22].

Сценарії (1) і (2) були пов'язані з науково-політичною думкою «жорсткої посадки». «Жорстка посадка» призведе до процесу, при якому «нездатність режиму влади підтримувати ефективний політичний, економічний, соціальний і військовий контроль, в кінцевому рахунку, призведе до розвалу діючого режиму і, в крайньому випадку, самої держави» [13]. «М'яка посадка», з іншого боку, найчастіше асоціюється зі сценаріями (3) та (4) — «процес, за допомогою якого поступово і під контролем здійснення певного кола економічних реформ в командну економіку допускатимуться деякі характерні риси ринкової економіки, хоча і не відбудуватиметься зміна

режиму» [13]. Хоча різні варіації цих поглядів були притаманні обом політичним й академічним колам, «жорстка» теорія уніфікації переважала в корейському мисленні з кінця холодної війни й до азіатської фінансової кризи 1997 р., й цьому існує декілька причин.

Смерть Кім Ир Сена в 1994 р., голод в КНДР підштовхнули дослідників до ідеї краху північнокорейського режиму. В кінці 1980-х — на початку 1990-х рр. в Південній Кореї також проходили політичні та економічні трансформації. Саме в цей період з'явилися перші серйозні емпіричні дослідження в сфері об'єднання, в основному пов'язані з «оціночною вартістю» процесу (Міністерство РК з питань об'єднання, а також такі «мозкові центри», як Інститут Розвитку Кореї та Корейський Інститут Національного Об'єднання), що викликало загальну занепокоєність) [9].

Крім того, відступ комунізму викликав екзистенційну кризу в КНДР, питання економічної допомоги і ідеологічної легітимності влади постали перед керівництвом країни. Зіткнувшись зі зростаючою зовнішньою загрозою, несправними економічними механізмами та іншими проблемами, Північна Корея, здавалося б, змінила власну стратегію з «об'єднання будь-якою ціною» на «виживання режиму будь-якою ціною». У той час як деякі з експертів стверджують, що КНДР ніколи не відмовлялася від об'єднання як «остаточної перемоги», аналіз показує, що зовнішній тиск і внутрішні проблеми підштовхнули Північну Корею до змін у власній тактиці й стратегії в 90-ті рр.

Що стосується РК, ця країна мала незначну політичну волю для того, щоб просувати діалог і примирення по лінії «Північ — Південь». Крім короткого, перспективного періоду діалогу між 1988 і 1992 рр., не було досягнуто ніякого міцного прогресу в міжкорейських відносинах протягом 1990-х рр. (винятком стало підписання в рамках «Nordpolitik» угоди «Про примирення, ненапад, обміни та співробітництво» 1991 р., а також «Спільної декларації про денукліаризацію Корейського півострова» 1992 р.) [5]. В той час, як спочатку ці домовленості демонстрували прогрес по обидві сторони кордону, поклавши край десятиліттям взаємного невизнання, окреслювали сфери співробітництва, а також інституційну дорожню карту для об'єднання, подібні дії викликали нову риторику стосовно безперспективності цих документів на практиці (чіткого змісту, схеми дій країни так і не визначили, що практично унеможливлювало досягнення хоча б яких-небудь дійсних результатів).

Підкомітети, створені в результаті цієї угоди, зосередилися на політиці, в основному орієнтованій на внутрішнє споживання. Не дивно, що цим угодам, в кінцевому рахунку, так і не вдалося розв'язати глибокі протиріччя між двома Кореями. Нормалізація дипломатичних відносин Сеулу з Москвою (1990 р.) та Пекіном (1992 р.) протягом терміну повноважень президента Ро Де У також завдав важкого удару по Пхеньяну [15].

Після 1992 р. Північна Корея розірвала контакти з Південною Кореєю, відмовившись від усіх можливостей подальшого розвинення міжкорейського діалогу. Наступний президент Республіки Корея Кім Їон Сам також спробував зблизитися з КНДР, але вихід отанньої з Договору про

нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) в 1993 р., підозри щодо розвитку ядерної програми Пхеньяном, тільки поглибили недовіру в міжкорейських відносинах. Хоча пізніше Північна Корея підписала в 1994 р. рамкову угоду зі США, призупинивши свій вихід з ДНЯЗ, все це ніяк не допомогло в діалозі на Корейському півострові [5].

Незважаючи на те, що можна було б очікувати, що закінчення холодної війни створило б більш сприятливі умови для об'єднання на півострові, в цілому міжнародна обстановка в області безпеки не дуже сприяла досягненню прогресу в цьому питанні в кінці 1980-х і на початку 1990-х рр. [20]. У той час, як США витрачали значні ресурси, намагаючись вирішити проблему північнокорейської ядерної кризи протягом 1993–1994 рр., уряд також був залучений у проблеми на Близькому Сході, Балканах та ін., що фактично зводило до нуля вивчення корейського питання на даному етапі [19].

Китай, маючи справу із своїм власним колом питань, також приділяв малу увагу процесу змінення статус-кво безпеки в регіоні ПСА (Китай був зайнятий проведенням внутрішніх економічних реформ, реалізацією плану «мирного підйому» і подавленням джерел потенційної внутрішньої нестабільності в країні), проблема об'єднання Корейського півострова виступала скоріше як нова можлива загроза безпековій системі на регіональному й на глобальному рівнях, аніж вирішення існуючих питань. Жодна з зацікавлених країн не хотіла розгортання цього процесу, через те що він міг призвести до непередбачуваних результатів, ніхто не бажав залучатися до створення нового вузлового протиріччя. Росія та Японія зі своїми власними внутрішніми викликами безпеки, також не були в змозі здійснювати вплив на політику щодо об'єднання Кореї.

Перша реальна спроба підготувати інформацію стосовно цього питання відбувалася шляхом досліджень німецького об'єднання, а також можливого потенційного застосування цих даних в корейському випадку; дослідження намагалися також передбачити потенційну вартість процесу об'єднання. Не дивлячись на це, встановлені параметри ще й досі виступають лише як суто емпіричні вчення.

(3) Третя хвиля змін в теоріях об'єднання отримала назву «Sunshine». У 1998 р. новий президент РК Кім Де Чжун запропонував так звану політику «Sunshine», яка стала свого роду стратегією безумовної участі у діалозі з КНДР й була покликана відкрити Північну Корею для трансформацій [16]. Відповідно до цієї теорії, внутрішні реформи Північної Кореї, її відкритість по відношенню до зовнішнього світу, в кінцевому рахунку дозволили б обом Кореям возз'єднатися шляхом взаємних консультацій та консенсусу. Ця політика була прив'язана до більш ліберальної політичної ідеології Кім Де Чжуна.

Закінчення холодної війни, колапс СРСР та ряд інших причин розширили в певному сенсі простір для збільшення дипломатичної взаємодії з КНР та КНДР, зокрема, для РК вже в середині — в кінці 1990-х рр; також свою роль зіграли швидке економічне зростання та демократичні зміни всередині самого південнокорейського суспільства. Політика «Sunshine» засновувалася на «розширенні використання м'якої сили», що фактично

було мотивовано жорсткими економічними реаліями. Криза ліквідності фінансових ресурсів в 1997–1998 рр. зробили практично неможливим навіть уявне об'єднання, тому взаємодія з північнокорейським режимом в довгостроковій перспективі, просування шляхом поступового переходу з застосуванням «м'якої сили», здавалося найкращим стратегічним вибором. Протягом всього періоду реалізації цієї ідеї в зовнішній політиці РК, відносин в напрямку США зазнавали певних погіршень [11]. І в Вашингтоні, і серед самих корейців розповсюджувалася скептична думка стосовно успішності цього зовнішньополітичного курсу, теорія «м'якої посадки» в значному ступені критикувалася, підкреслювалася неможливість реалізації деяких її припущень, що унеможлиблювало взагалі, на їх думку, реалізацію цього плану:

1. «М'яка посадка» можлива тільки шляхом співпраці з КНДР;
2. Подібна співучасть у долі Північної Кореї дозволить трансформувати її в кращу сторону, змусивши режим розпочати вже системні зміни;
3. В даному випадку військовий конфлікт на Корейському півострові можна буде уникнути;
4. Сусіди КНДР, природно, будуть підтримувати всі її внутрішні зміни й, в майбутньому, трансформації на півострові в цілому [17].

В дійсності, нового емпіричного дослідження проблеми об'єднання під час реалізації політики «Sunshine» створено так і не було. Питання об'єднання перейшло в дещо іншу політичну та ідеологічну площину — залучення Північної Кореї та відкладання цього процесу на невизначений термін.

(4) Четверта уніфікаційна теорія так званого «прагматизму» прийшла на зміну попередній ері політики «Sunshine», яка фактично закінчилася з обранням на посаду Президента РК представника консерваторів Лі Мьон Баку, який був типовим бізнесменом, а не ідеологом, й доволі прагматично дивився на об'єднувчу політику [7]. Ті тенденції, які з'явилися в цей період, просто відкинули минуле прогресивне десятиліття поглядів на питання об'єднання півострову. Нова об'єднувча теорія була пов'язана з власними переконаннями Лі Мьон Баку: об'єднання буде дорогим, важким та небезпечним процесом [18]. Але потрібно відзначити, що в цей період на міжкорейські відносини не лише роль керівництва країни здійснювала вплив, а, скоріш за все, навіть більш вагому роль відігравали ті події, які розгорталися на той час в КНДР.

Незважаючи на заключення в 1994 р. між Вашингтоном та Пхеньяном «Спільної заяви про денуклеаризацію», а також угоди про перевірку від 2007 р., Північна Корея продовжує розробляти власну ядерну програму. Ядерні випробування 2006, 2009, 2013 та 2016 рр., а також додаткові випробування балістичних ракет, які додали побоювань з приводу загрози регіональній та глобальній безпековій системі, унеможлилювали будь-які просування в міжкорейських відносинах, та й досі впливають на імідж північнокорейського режиму [5]. Не дивлячись на введені санкції та цілий ряд інших дипломатичних кроків, які активно застосовувалися після кожного «раунду» провокацій КНДР, Пхеньян фактично залишався непохитним в своєму прагненні до ядерної зброї і військових провокацій низького рівня.

Південнокорейський підхід і політика відносно Північної Кореї також значно ускладнилися після «Чхонанської кризи» та обстрілу острова Йонпхьондо з боку Північної Кореї в 2010 р. [2]. Тим часом, після смерті Кім Чен Іра в 2011 р., більшістю експертів передбачалася можлива криза в КНДР, вважалось, що режим знаходиться на межі «прірви». Багато чиновників та аналітиків закликали до необхідності планування кроків у випадку надзвичайної ситуації на півострові, якщо відбудеться колапс північнокорейського режиму (зокрема, розповсюджувалися побоювання через можливу загрозу ядерної програми Північної Кореї і зростаючої нестабільності режиму сім'ї Кім).

Згідно з ідеями «прагматичної теорії», існує вкрай важлива необхідність як для корейців, так і для інших країн Північно-Східної Азії, розпочати підготовку до процесу об'єднання саме сьогодні [18]. Ця теорія об'єднання була сформована на обмежених, але якісно нових дослідженнях реалістичних сценаріїв розвалу північнокорейського режиму, а також на аналізі довгострокових шляхів мирного об'єднання. Але більшість інформації про об'єднання, яка поширювалася на політичному рівні, на цей раз вже розповсюджувалася й серед простих корейців, тобто була вже направлена на трансформацію поглядів населення країни на цей процес в позитивному руслі. Міністерство з питань об'єднання взяло ресурси, які колись використовувалися попередніми адміністраціями з метою міжкорейського економічного співробітництва, і спрямувало їх на великі конференції за участю різних експертів, де проводилася відкрита дискусія щодо процесу об'єднання як частини майбутнього Корейського півострова. Політична мета полягала в наздогнанні минулого десятиліття «забуття» щодо об'єднання [12]. Але знову ж таки, мова відносно об'єднання залишається суто в політичній площині, аніж позитивістською.

(5) П'ята теорія об'єднання — «Джекпот», яка була представлена адміністрацією Пак Кин Хе, в значному ступені еволюціонувала від прагматичних поглядів, запропонованих Лі Мьон Баком. У своїй промові в символічному місті Дрезден, Пак представила свою власну теорію об'єднання «джекпот» для Корейського півострова та сусідніх країн [4]. Відповідно до цієї теорії, процес об'єднання повинен вбачатися як можливість для зростання, інвестицій та миру для обох Кореї, для всього корейського народу.

Ця п'ята теорія об'єднання не вбачає процес уніфікації в контексті перспективи «переможець отримує все», не передбачає й довгострокове відкладування або побоювання щодо його наслідків, як це було в роки реалізації політики «Sunshine», не вважає, що до процесу об'єднання потрібно бути готовим, але він вкрай неохоче сприймається, як це було в роки минулої прагматичної адміністрації Лі Мьон Баку [10]. У певному сенсі, остання теорія являє собою спробу соціальної реконструкції дискурсу щодо об'єднання, який вкорінився за останні п'ятнадцять років. «Теорія об'єднання» Пак Кин Хе базується на філософії дипломатії і міжнародних відносин, яка отримала назву «Trustpolitik» [1].

Подібний підхід заслуговує на увагу, як мінімум, за те, що він по-новому систематизував погляди на об'єднаний процес на півострові, але основна

мета країни так і не була реалізована. Адміністрація нового президента РК створила спеціальну комісію для досліджень уніфікації під назвою «Президентський комітет з підготовки об'єднання», номінально очолений самою Пак Кин Хе [3]. Комісія виносить рекомендації президенту РК щодо заходів по розробці та реалізації політики з підготовки демократичного і мирного процесу об'єднання.

Перед комісією поставлена задача структурованого та глибокого аналізу об'єднувачих проблем та можливостей [21]. Але на сьогоднішній час жодного серйозного емпіричного дослідження так і не було розроблено. А те, що було зроблено, зосереджується на суто інтересах Сеулу, що й закладає проблему південнокорейської науково-дослідницької роботи стосовно питання об'єднання півострова в цілому.

Жорсткі реалії об'єднання, а також проблеми, пов'язані із зростаючою нестабільністю та безпековими загрозами з боку Північної Кореї в регіоні, викликали певне зрушення в мисленні про процес об'єднання. Чиновники і вчені поступово починають розуміти, що «пластирні» короткострокові рішення не мають вагомого впливу на вирішення північнокорейської проблеми, а також не можуть позитивно сформуванати довгострокову стратегічну лінію для об'єднання країн Корейського півострова. Наявним є зростаюче розуміння того, що серйозне вивчення об'єднання — вкрай необхідна умова підготування до майбутнього.

Все, що було розроблено до сих пір, в основному підкреслювало, що об'єднання буде складним, жорстким та небезпечним процесом, який призведе до створення нових проблем, зокрема до питання мільйонів біженців, які заповняють регіон, та іншого роду питань. Розробка та поширення нових фактів про об'єднання та розповсюдження довгострокових позитивних наслідків цього процесу на систему регіональних та глобальних відносин можуть якісно змінити відношення як простих корейців до цього процесу, так і суб'єктів міжнародних відносин, які здійснюють вплив на міжкорейські відносини.

Список літератури

1. After North Korean shelling, another look at South Korea's «Trustpolitik» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://thediplomat.com/2015/08/after-north-korea-shelling-another-look-at-south-koreas-trustpolitik/>
2. Could North Korea win a war with South Korea or the U. S.? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.nknews.org/2013/12/could-north-korea-win-in-a-war-with-south-korea-or-the-u-s/>
3. Dilemma of South Korea's trust diplomacy and unification policy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.kinu.or.kr/servlet/Download?num=948&fno=980&bid=DATA_03&callback=http://www.kinu.or.kr/eng/pub/pub_03_01.jsp&ses=
4. Full text of Park's speech in Dresden, Germany [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://english.yonhapnews.co.kr/full/2014/03/28/40/1200000000AEN20140328008000315F.html>
5. Korean reunification and U. S. interest: preparing for one Korea [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.brookings.edu/on-the-record/korean-reunification-and-u-s-interests-preparing-for-one-korea/>

6. Korean unification: the zero-sum past and the precarious future [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/North %20Korea %20materials/210303-Cha.pdf](http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/North%20Korea%20materials/210303-Cha.pdf)
7. Lee Myung-bal's foreign policy: a 250-day assessment [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://asiafoundation.org/resources/pdfs/SnyderLMBForeignPolicyKJDA.pdf>
8. North and South Korea: can Seoul's plans for unification work? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/18/south-north-korea-unification-seoul>
9. Post-unification Korean national identity [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uskoreainstitute.org/wp-content/uploads/2010/02/WPS09-03.pdf>
10. Reinventing the inter-korean relationship: South Korea's president considers the way for relations with North Korea [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://thediplomat.com/2014/01/reinventing-the-inter-korean-relationship/>
11. South Korea's unification policy and prospects [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://keia.org/sites/default/files/publications/14_yoo.pdf
12. South Korea: policy of engagement with North is a failure [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/asiapcf/11/19/south.korea.sunshine.policy/>
13. South and North Korea's views on the Unification of the Korean Peninsula and inter-korean relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2014/04/Park-Young-Ho-paper.pdf>
14. Syngman Rhee's vision and reality: the establishment of the nation and thereafter [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://book.aks.ac.kr/lib/down2.asp?idx=2853>
15. South Korean Presidents' leadership on unification [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.koreafocus.or.kr/design2/layout/content_print.asp?group_id=102071
16. The Sunshine policy and the inter-korean relations in the 21-st century [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://web.uchile.cl/facultades/estinter/centros/cap/doctos/yoo-Ho-Yeol.pdf>
17. The re-evaluation of the sunshine policy: failure or success? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lse.ac.uk/IPA/images/Documents/PublicSphere/2014/7-Kwon-Sunshine.pdf>
18. The Lee Myung-bak government's North Korean policy: a study on its historical and theoretical foundation [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kinu.or.kr/upload/neoboard/DATA05/suh.pdf>
19. The German-Korean unification parallel [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.academia.edu/1908780/The_German-Korean_Unification_Parallel
20. To be or not to be: South Korea's East Asia security strategy and the unification quandary [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03932720902909209>
21. Towards reunification: Park to reveal reunification plans in Dresden speech [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.businesskorea.co.kr/english/news/politics/3821-towards-reunification-park-reveal-reunification-plans-dresden-speech>
22. What prospects for Korean Unification? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://thediplomat.com/2015/09/interview-what-prospects-for-korean-unification/>

List of References

1. After North Korean shelling, another look at South Korea's «Trustpolitik» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://thediplomat.com/2015/08/after-north-korea-shelling-another-look-at-south-koreas-trustpolitik/>
2. Could North Korea win a war with South Korea or the U. S.? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.nknews.org/2013/12/could-north-korea-win-in-a-war-with-south-korea-or-the-u-s/>
3. Dilemma of South Korea's trust diplomacy and unification policy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.kinu.or.kr/servlet/Download?num=948&fno=980&bid=DATA03&callback=http://www.kinu.or.kr/eng/pub/pub_03_01.jsp&ses=

4. Full text of Park's speech in Dresden, Germany [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://english.yonhapnews.co.kr/full/2014/03/28/40/1200000000AEN20140328008000315F.html>
5. Korean reunification and U. S. interest: preparing for one Korea [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.brookings.edu/on-the-record/korean-reunification-and-u-s-interests-preparing-for-one-korea/>
6. Korean unification: the zero-sum past and the precarious future [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/North %20Korea %20materials/210303-Cha.pdf](http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/North%20Korea%20materials/210303-Cha.pdf)
7. Lee Myung-bal's foreign policy: a 250-day assessment [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://asiafoundation.org/resources/pdfs/SnyderLMBForeignPolicyKJDA.pdf>
8. North and South Korea: can Seoul's plans for unification work? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/18/south-north-korea-unification-seoul>
9. Post-unification Korean national identity [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uskorea.institute.org/wp-content/uploads/2010/02/WPS09-03.pdf>
10. Reinventing the inter-korean relationship: South Korea's president considers the way for relations with North Korea [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://thediplomat.com/2014/01/reinventing-the-inter-korean-relationship/>
11. South Korea's unification policy and prospects [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://keia.org/sites/default/files/publications/14_yoo.pdf
12. South Korea: policy of engagement with North is a failure [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/asiapcf/11/19/south.korea.sunshine.policy/>
13. South and North Korea's views on the Unification of the Korean Peninsula and inter-korean relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2014/04/Park-Young-Ho-paper.pdf>
14. Syngman Rhee's vision and reality: the establishment of the nation and thereafter [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://book.aks.ac.kr/lib/down2.asp?id=2853>
15. South Korean Presidents' leadership on unification [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.koreafocus.or.kr/design2/layout/content_print.asp?group_id=102071
16. The Sunshine policy and the inter-korean relations in the 21-st century [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://web.uchile.cl/facultades/estinter/centros/cap/doctos/yoo-Ho-Yeol.pdf>
17. The re-evaluation of the sunshine policy: failure or success? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lse.ac.uk/IPA/images/Documents/PublicSphere/2014/7-Kwon-Sunshine.pdf>
18. The Lee Myung-bak government's North Korean policy: a study on its historical and theoretical foundation [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kinu.or.kr/upload/neoboard/DATA05/suh.pdf>
19. The German-Korean unification parallel [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.academia.edu/1908780/The_German-Korean_Unification_Parallel
20. To be or not to be: South Korea's East Asia security strategy and the unification quandary [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03932720902909209>
21. Towards reunification: Park to reveal reunification plans in Dresden speech [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.businesskorea.co.kr/english/news/politics/3821-towards-reunification-park-reveal-reunification-plans-dresden-speech>
22. What prospects for Korean Unification? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://thediplomat.com/2015/09/interview-what-prospects-for-korean-unification/>

Серая О. В.

Кафедра международных отношений ОНУ им. И. И. Мечникова
к. 32, Французский бул., 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

ЮЖНОКОРЕЙСКИЕ РАЗРАБОТКИ В ОБЛАСТИ ОБЪЕДИНЕНИЯ СТРАН ПОЛУОСТРОВА: ТЕОРИИ И ПРАКТИКА ИХ РЕАЛИЗАЦИИ

Резюме

В данной статье проводится анализ пяти основных теорий объединения, которые были реализованы на практике правительствами в Республике Корея. Фактически это были взгляды действующих в определенный период истории администраций с учетом внутривнутриполитических и внешнеполитических обстоятельств. Важным фактором также были действия северокорейского режима по отношению к РК как в вопросе объединения, так и в других сферах.

Ключевые слова: Корейский полуостров, объединение, теория, Республика Корея, Корейская Народно-Демократическая Республика.

Sira O. V.

Department of International Relations,
Odessa, I. I. Mechnikov National University,
к. 32, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

SOUTH KOREAN DEVELOPMENTS IN THE FIELD OF UNIFICATION OF PENINSULA STATES: THEORIES AND PRACTICE OF THEIR IMPLEMENTATION

Summary

This article is devoted to the analyzes of five basic Korean unification theories, which were implemented by the Government of the Republic of Korea. In fact, it was the views of acting at a certain period of the Korean history administrations, taking into account domestic and foreign circumstances. An important factor was also the action of the North Korean regime within the framework of the Korean unification question as well as in other spheres. The Korean peninsula division after the WW II was one of the turning points for the North-East Asia (NEA) region as well as for the global IR system. Strategic construct of NEA, history of the Koreans have undergone significant changes, which formally defined, above all, the beginning and the subsequent deployment of the Korean War, which de jure is still going on (peace treaty absence). Both states on North and South ranked reunification of the Korean Peninsula as a primary national goal. This article points out that the process was actually impossible to achieve at least because of two separate but interrelated complex issues existence (the first issue is related with very different political, social and economic systems for nearly 70 years; the second set of problems related to the strategic environment in the region). The analysis shows that de jure since the end of the Korean War, there were at least five theories or «trends» in the South Korean unification research. All theories were motivated by a combination of ideological characteristics of real phenomena and events in these states and on international arena and the author takes into consideration all of them in conjunction with particular political administrations.

Key words: Korean peninsula, unification, theory, the Republic of Korea, North Korea.

УДК 327 [(410)+(47+57)];328.131'2014/2016'

Соколова В. А.

аспірантка

кафедра міжнародних відносин ОНУ ім. І. І. Мечникова

к. 32, Французький бул., 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна

Тел.: (380482) 633259. E-mail: sokolovavarvara4@gmail.com

БРИТАНО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ І СТРАТЕГІЯ ДЕВІДА КЕМЕРОНА ЩОДО ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ВІДНОСНО УКРАЇНИ ТА СИРІЇ (2014–2016 рр.)

Британо-російські відносини за часів кабінету на чолі з Девідом Кемероном у період 2014–2016 років зазнали суттєвих змін. Перш за все, вони стосуються таких напрямків: кризи навколо України, незаконної анексії Криму та громадянської війни у Сирії. Метою автора є розглянути дані суперечливі аспекти британо-російських відносин та проаналізувати кризу призму більшості документальної бази двох сторін.

Ключові слова: зовнішня політика, Велика Британія, Росія, Україна, ІДІЛ, Сирія.

Російський трек британської зовнішньої політики ніколи не був стабільним та прозорим у порівнянні, наприклад, з американським. Ця особливість пояснюється не тільки змінами лідируючих партій у Великій Британії, а й політичними рішеннями, що приймалися та приймаються російською стороною.

У даній статті метою автора є простежити зовнішньополітичний зв'язок цих країн у контексті двох конфліктів, що досягли найтяжчої фази у своєму розвитку — воєнної: Сирійського та навколо України. Автор вважає за необхідне зауважити, що ці дві країни (Велика Британія та Російська Федерація) виступають у діаметрально протилежних ролях в межах цих двох конфліктів.

Для більш широкого сприйняття сучасного стану британо-російських відносин автор статті проаналізував низку джерел. Правові положення Російської Федерації щодо кризи навколо України та Сирійської кризи, заяви Міністра Закордонних Справ, Міністра з питань Європи, Міністра Оборони Великої Британії та міністрів Російської Федерації та численні статті з зазначених питань — були допоміжними матеріалами для детального вивчення поставлених питань.

На початку 2014 року Велика Британія розраховувала на зовнішньополітичну взаємодію з Російською Федерацією та активний діалог у цьому тандемі з Північноатлантичним альянсом. Тоді навіть було розроблено програму тристороннього діалогу НАТО — Велика Британія — Російська Федерація.

Вважається, що двома чинниками, що спричинили погіршення відносин між британською та російською сторонами, стали український та си-

рійський фактори. Автор вважає за необхідне хронологічно простежити та проаналізувати напруженість британо-російських відносин, відштовхуючись від цих двох подій.

Першим «поштовхом» для погіршення британо-російських відносин було проведення незаконного референдуму в Криму, а також початок кризи навколо Сходу України та загострення її російською стороною навесні 2014 року [19]. Референдум в Криму відбувся 16 березня 2014 року та привів до подальнішого приєднання Криму до складу Російської Федерації 17 березня 2014 року [28]. Відомо, що майже всі країни світу, у тому числі і Велика Британія, визнали цей референдум недійсним та прирівняли його до анексії території, яка юридично належить іншій країні. Неабиякому загостренню сприяв нелегальний перехід російських військових на територію Донецької та Луганської областей у квітні 2014 року. Російською стороною це пояснювалось «захистом російськомовного населення від українських неонацистів» [14].

Реакції лідера Великої Британії Девіда Кемерона були невідкладні на два зазначені випадки. З ситуації на Сході України прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон вперше звернувся до Європейського Союзу 6 березня 2014 року для включення «українського питання» у порядок денний [23]. Крім того, у своїй промові британський прем'єр призвав країни Європейського Союзу звернутися до президента Російської Федерації Володимира Путіна [6]. Головне прохання, що мали висунути країни російському лідеру, було припинення вогню на території Сходу України. Щодо анексії Кримського півострову, то вона призвела до перетворення прем'єра Великої Британії у переконливого лідера у введенні обмежень та санкцій проти Російської Федерації від імені країн — учасниць Європейської спільноти. Результатом цієї ізоляції стало припинення участі Росії у діяльності G-8 («Великої вісімки») [4, р. 40].

Також з цього приводу, на думку автора, було важливим відмітити у нашій статті про те, що санкції, які були висунуті британською стороною деяким політичним лідерам Російської Федерації у березні 2014 року, не були узгоджені з подальними санкціями з боку Сполучених Штатів [6].

У серпні 2014 року напередодні майбутнього саміту НАТО в Уельсі, у своєму листі до 28 країн — учасниць альянсу, прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон писав про те, що у Альянсі є необхідність перегляду відносин з Російською Федерацією. Також у листі було зауважено про посилення своєчасного реагування на будь-які виникаючі загрози на територіях «зони відповідальності НАТО». Крім цього, лідер Великої Британії розкритикував російську сторону за пасивні дії у розслідуванні авіакатастрофи малайзійського лайнера на території Сходу України. Відомо лише те, що Девід Кемерон у телефонній розмові з лідером Російської Федерації Володимиром Путіним підкреслював, що причетність Росії у авіакатастрофі, що трапилася, вказують багато ознак. У відповідь президент Росії попросив прем'єр-міністра Британії до закінчення розслідування катастрофи утриматися від поспішних висновків [1].

Слід відмітити, що «похолодання» у відносинах між двома країнами позначилося не лише у питаннях зовнішньополітичної, але й зовнішньоекономічної британо-російської взаємодії [2].

Причина погіршення зовнішньоекономічних зв'язків між двома сторонами не була пов'язана з пакетом санкцій, що був прийнятий Великою Британією та багатьма країнами — членами ЄС. Перш за все, зовнішньоекономічна пасивність була пов'язана з тим, що річний експорт товарів з Росії у Велику Британію зменшився на 6,5 % та спільний товарообіг знизився на 5,9 % у порівнянні з 2013 роком [11].

Взагалі, специфіка відносин між Великою Британією та Російською Федерацією не зазнала трансформацій й після перемоги консервативної партії на парламентських виборах, які відбулися 5 травня 2015 року [9].

Після переобрання на другий строк Девіда Кемерона у якості прем'єр-міністра країни на його шляху постало питання про створення нової Національної Безпекової програми стратегії та оборони (*скорочено тут і далі — Національна Безпекова Стратегія. — прим. авт.*). Це зумовлювалося тим, що у сучасному світі низка викликів змінилася та потребує до себе більш чітких та рішучих відповідей, які потребують безпекового «перезавантаження».

Однак перед формулюванням Девіда Кемерона свого політичного наміру, у середині травня на сайті Парламенту Великої Британії з'явився звіт Міністерства Закордонних Справ [5]. Варто зауважити, що звіт стосувався лише російського треку. Проаналізувавши його, автор статті зробив висновки, що з боку уряду Британії «полегшення» у відносинах з Росією не буде. Перш за все, для Парламенту це стосується кризи навколо України: «небажання Росії, як і у 2000-ні для країн Балтії, розвитку» та окрім цього використання на чужій території двох різновидів війни, які порушують менталітет іншої нації, — традиційної та гібридної.

Згодом Девід Кемерон домігся від Парламенту ратифікації нової Національної Безпекової Стратегії. Її було видано друком 22 листопада 2015 року [8].

У Національній Безпековій Стратегії Девід Кемерон виділив декілька зовнішньополітичних напрямів, на які уряд та населення Великої Британії має привернути увагу. Один з таких напрямів це російський, що у документі отримав назву «Російська поведінка». Велика Британія визначила чотири конкретні стратегічні кроки у Національній Безпековій Стратегії щодо російського треку. Для автора вони мали інтерес, та він вважає за необхідне зі своєї сторони проаналізувати той, що стосується саме сирійського фактору. Першим кроком має бути оновлення колективного формату тристоронніх дій з Великою Британією, НАТО та Російською Федерацією, яка має бути закріплена у майбутній, оновленій декларації НАТО. Другим зазначеним у Національній Безпековій Стратегії є закріплення британо-російських зносин у рамках «Східного партнерства».

Водночас, окрім співпраці у британо-російському тандемі, не згасали звинувачення у російській агресії щодо України з британської сторони. Тому у листопаді того ж року Велика Британія прийняла рішучі дії щодо

захисту «лінії відповідальності» НАТО. Країна виразила свої наміри приєднатись до коаліції разом з США та Німеччиною для захисту кордонів країн Балтії. Міністр оборони Великої Британії Майкл Феллон повідомив про це одному з британських ЗМІ, але повну доповідь він мав представити на зустрічі глав воєнних відомств альянсу у Брюсселі на кварталному звіті країн-членів. Коли саме дані наміри будуть реалізовані — невідомо, але зрозуміло інший факт: Велика Британія, як і інші країни — члени НАТО, будуть порушувати договір з Москвою щодо розміщення військових на кордоні з Росією [12].

Аналізуючи цю інформацію, автор вважає, що розміщення такого контингенту НАТО можливо лише за реальної загрози Російської Федерації країнам Балтії. Це він може пояснити тим, що в кінці жовтня 2015 року Парламент Великої Британії винайшов наказ про скорочення британських військових контингентів у складі будь-яких коаліцій, а Майкл Феллон мав наміри надіслати до Балтії, як найменш, тисячу осіб [12].

На початку 2016 року в Королівському Суді Лондона знову відновилися слухання щодо «справи Литвиненка». Цього разу, у зв'язку з річницею гибелі Олександра Литвиненка, на слуханнях була присутня й російська дипломатична гілка. Цього разу була оприлюднена доповідь, яка значною мірою була зібрана англійською стороною за останні 10 років.

У цій доповіді стверджується, що вбивство могло бути санкціоновано президентом Російської Федерації Володимиром Путіним та тогочасним главою ФСБ Миколою Патрушевим. У свою чергу, російська сторона звинуватила британську у тому, що усі факти були сформульовані задля досягнення необхідного результату — звинувачення російської влади та спецслужб.

Джеймс Ніксі, голова програми Росії у Євразії, прокоментував цю доповідь та коментарі російської сторони доволі жорстко: «Відносини між Великою Британією та Російською Федерацією гірше, ніж у період Холодної війни. І справа тут не лише у вбивстві Литвиненка, але й в спільній геополітичній ситуації — Британія разом з всією Європою відповіла на кризу навколо України, окупацію Криму, тощо. Між Росією та Британією немає ніякої довіри. Наші відносини мають базуватись на фактах, а не на думці, що Росія може допомогти нам знешкодити ІДІЛ» [29].

На думку автора, Девід Ніксі дещо перебільшив, назвавши ці двосторонні відносини «гіршими за період після Холодної війни». Автор вважає, що на проміжок часу 1991/1992 років, коли у Російській Федерації була криза президентської влади, зовнішньополітичні напрями Великої Британії не були напрямлені у «російський» бік. Крім того, автор відмітив критику треку «Російської поведінки» у Новій Безпековій Стратегії Девіда Кемерона щодо мети колективного знешкодження ІДІЛ. Попри деяку критику деяких висловлювань Джеймса Ніксі, автор згоден у тому, що він знову нагадав теперішні «больові» точки британо-російських відносин.

Адже у сучасних реаліях уряд Великої Британії, незважаючи на санкції, що спричинені невиконанням та де-не-де ігноруванням норм міжна-

родного права щодо іншої країни російською стороною (у прикладі з кризою навколо України), йде на діалог з Російською Федерацією.

Російський науковець з питань зовнішньої політики Великої Британії Тетяна Миколаївна Андреева з цього приводу опублікувала свої міркування. У них вона повернулася до початку розгортання «справи Литвиненка», але автора статті більше цікавить сучасний етап, тому він одразу намагається проаналізувати саме його. Як повідомляє Тетяна Андреева, у своєму докладі від 21 січня 2015 року органи дізнання висловили припущення, що вказівки на отруєння давалися від директора ФСБ та вищого керівництва Російської Федерації (*про це у нашій статті згадується вище. — прим. автора*), але також висовується версія, якої не було раніше. За нею повідомляється, що насправді Олександра Литвиненка отруїли не у 2006 році, як зазначалося у офіційному матеріалі вбивства, а у травні 2007 року. Крім того, лондонська прокуратура повідомила, що окрім відомого по цій справі Андрія Лугового, з ним у тандемі працював колишній колега самого Олександра Литвиненка та Андрія Лугового — Дмитро Ковтун. Додаткова інформація не залишилася без повідомлення прем'єр-міністра Великої Британії Девіда Кемерона про намір накладати додаткові жорсткі санкції. «Незважаючи на те, що поки незрозуміло, які санкції будуть накладені, вже зараз можна припустити, що «похолодання» у британо-російських відносинах буде довгим» [13], — резюмує Тетяна Андреева.

Автор статті, аналізуючи дану доповідь, може зауважити, що хоча й «справа Литвиненка» вже 10 років «червоною стрічкою» проходить крізь британо-російські відносини, але ніколи не призводила до жорстких санкцій з боку Великої Британії. Це зумовлено, перш за все, тим, що така резонансна подія, як ця, може лише погіршити взаємодію у межах дипломатичних служб обох сторін. Адже до таких методів Велика Британія вже «зверталася» — на початку 2007 року, коли вислала деяких своїх дипломатів з Російської Федерації та призупинила дію Британської Торгової палати у Санкт-Петербурзі [18, с.230].

Після Брюссельського саміту ЄС, що проходив 18–20 лютого 2016 року щодо статусу Великої Британії у Європейській Спільноті, прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон заявив про те, що у Британії саме з цього приводу має пройти референдум 26 червня цього року. Крім того, прем'єр закликав британців проголосувати за збереження Великої Британії у Європейському Союзі [10]. Самі британці у соціальних мережах звинувачують Девіда Кемерона у зміні власного курсу (як відомо, після перемоги на виборах у травні 2015 року Кемерон заявив про чіткі наміри вийти з ЄС).

З цього приводу 11 березня 2016 року було зроблено заяву Посольством Російської Федерації у Лондоні про втягнення російської сторони у дебати щодо членства Великої Британії у Європейському Союзі [21]. У заяві стосовно зовнішнього впливу з російської сторони на референдум у Великій Британії щодо статусу у Європейському Союзі розмірковується про те, що насправді «будь-яке зовнішнє втручання є контр-продуктивним для самого британського уряду». Автор статті розуміє ці слова більш як виправдову-

вання російською стороною вже знайомого світові референдуму у Криму, де «зовнішнє втручання» було безпосереднім.

Посол України у Великій Британії Наталля Галібаренко 12 березня 2016 року відреагувала на заяву посольства Російської Федерації у Великій Британії [22]. ЗМІ вважали за необхідне підкреслити, що ця заява була «жартівливою» та не мала під собою серйозних намірів. Але, на думку автора статті, Галібаренко зробила такий крок для того, щоб продемонструвати британо-російську залежність від «українського» питання. Автор статті прийняв рішення коротко проаналізувати цю статтю.

Докладно її розглянувши, він зробив декілька важливих для себе висновків. По-перше, слід зазначити, що Наталля Галібаренко замість розгляду сучасних ситуацій у міжнародних відносинах почала «звинувачувати» російську сторону в тих конфліктах, що мали місце ще на початку 90-х років ХХ століття. Зрозуміло, що це мало б виглядати як аналіз, але це просто питання, що об'єднані між собою одним спільним — «Який конфлікт на пострадянському просторі не залишився без втручання Російської Федерації?» З одного боку, автор може його зрозуміти, бо вона ставить ці питання як людина, що живе на Україні та стежить за подіями на Сході та ситуацією в Криму. З іншого боку, в неї простежується така ж сама тенденція «звинувачення», що й у російській сторони щодо Великої Британії в заяві від 11 березня 2016 року. По-друге, автором статті відмічається, що Наталля Галібаренко зі своєї (української) сторони чітко апелює цифрами та фактами щодо ситуації на Сході України. Це стосується не тільки фактажу щодо воєнного аспекту, а й соціального також. Та по-третє, автор статті підкреслює, що посол України коректно завершує своє звернення: «В умовах, коли народ України відстоює свій суверенітет, ми надзвичайно вдячні Уряду Великої Британії за підтримку територіальної цілісності України, а також продовження санкцій проти Російської Федерації» [22]. Це передусім доводить, що українська сторона помічає та не проходить повз британської сторони за її небайдужість та цілеспрямованість. Лише в останнім рядку вона згадує про нелегітимний референдум у Криму, «звертаючись» до британців з повагою до народу та віру на «справжній референдум у справжній демократії».

Напередодні другої річниці референдуму у Криму, 15 березня 2016 року Міністр Великої Британії у справах Європи, Девід Лідінгтон зробив заяву, у якій закликав об'єднатися міжнародну спільноту «перед обличчям цієї агресії» [20]. Проаналізувавши дану заяву Лідінгтона, автор статті відмітив у ній три важливі моменти. На його думку, вони чітко висловлюють позицію Великої Британії щодо «української» проблеми та ролі у ній російського фактору:

– осудження Російської Федерації у недемократичності референдуму у контексті динамічної організації, відсутності міжнародних спостерігачів та швидкої обробки інформації щодо апробації результатів;

– підкреслення британською стороною незаконності дій щодо населення з точки зору прав людини — засудження та навіть переслідування за критику «маріонеткового» уряду у Криму, який підпорядковується Москвою;

– критика російської сторони щодо порушення законодавчих актів з Україною, що діяли з 1997 року (щодо статусу Севастополя та Чорноморського флоту Російської Федерації) та неможливості української сторони повернути свої кораблі на українську територію у порти Миколаєва та Одеси.

Ці три фактори зводяться до того, що Лідінгтон знову (*до цього про це казав Міністр Оборони Великої Британії*. — прим. авт.) заявляє про наміри посилення присутності НАТО у Східній Європі.

Крім українського фактору, як зазначалося на початку статті, для погіршення британо-російських відносин існує також і сирійський. Його виток можна знайти ще з початку громадянської війни у Сирії, що почалася у 2011 році. Діаметрально протилежні сторони у цій війні Великої Британії та Російської Федерації сприяють непорозумінню сторін. Російська Федерація виступає на стороні правлячого режиму Башара Асада, а Британія у коаліції зі Сполученими Штатами Америки, у свою чергу, — підтримує опозицію.

З активізацією у 2014 році у конфлікті проти правлячого режиму та опозиції терористичного угруповання Ісламської Держави Іраку та Леванту (*тут і далі ІДІЛ*. — прим. автора) з'явилися можливості до колективної боротьби.

Невдалий перший крок до британо-російського зближення проти ІДІЛ був зумовлений відміною зустрічі з боку британського лідера Девіда Кемерона. Причиною цього він назвав слабкість Росії у виконанні прав людини по відношенню до населення в Сирії та на Сході України [7]. Він також підкреслив, що така пасивність російської сторони вже мала місце між двома країнами вісьмома роками раніше, коли (вперше після Холодної війни) «похолодання» було спричинене «справою Литвиненка» [7]. Після зазначеної заяви британського прем'єра почалося часткове припинення діалогу з Москвою.

З самого початку 2015 року зовнішньополітична картина британо-російських відносин одразу стала напруженою. У Лондоні знов згадали про «справу Литвиненка»; це пояснювалось візитами вдови Олександра Литвиненка, Марини до Королівського Суду Лондону. Вона знову намагалася висунути звинувачення проти Андрія Лугового, колишнього колегу Олександра Литвиненка по роботі у спецслужбах. У процесі слухань вбивство було переведено до рангу державного злочину [29].

Коли у середині 2015 року мова знову зайшла про спільні дії проти ІДІЛ, у британо-російських відносинах почалися непорозуміння на рівні Міністрів Зовнішніх Справ. Російський посол у Великій Британії Олександр Яковенко повідомляв про те, що Лондон відмовляється співпрацювати з Москвою у області координації нанесення авіаударів по позиціях ІДІЛ у Сирії [17]. Але, як вдалося дізнатися автору, для цього існували мотиви. До повідомлення посла Росії, голова Міністерства Закордонних Справ Великої Британії Філіп Хаммонд на Раді Безпеки ООН заявив про те, що Російська Федерація має звітувати, по яких позиціях саме вона наносила авіаудари останнім часом, та лише від цього звіту залежатиме двостороння подальша співпраця між сторонами [15].

Вже 11 листопада 2015 року президент Російської Федерації Володимир Володимирович Путін на саміті G20 («Великої двадцятки») зробив заяву про те, що «британо-російські відносини переживають не найкращі часи, але є деяке поживалення» [24]. Аналізуючи даний маленький уривок промови щодо двосторонніх відносин, можна зрозуміти очевидний фактор — плани щодо сумісного знищення ІДІЛ залишаються.

Незабаром, на початку грудня 2015-го року, лідери обох країн зв'язалися по телефону та Девід Кемерон розповів про надання від Парламенту дозволу на проведення операції та можливе розширення місії ВВС Великої Британії у Сирії проти ІДІЛ [27].

Британська сторона розуміє, що зовнішньополітичні відносини мають продовжуватися, бо є світові виклики, де необхідна колективна боротьба (на прикладі з ІДІЛ).

На початку лютого 2016 року намітилася нова «хвиля» сирійської проблеми у британо-російських відносинах. Заява від 11 березня 2016 року Посольства Російської Федерації у Лондоні також мала інформацію про те, що на російську сторону «намагаються покласти відповідальність за міграційну кризу у Європі ще до підтримки Сирії, але крім цього, це робиться на чотирьох рівнях: боремося з ІДІЛ, працюємо разом зі Сполученими Штатами Америки у Міжнародній Гуманітарній Підтримці Сирії (МГПС), підтримаємо у розширенні політики припинення вогню по місцях у Сирії та передаємо гуманітарну допомогу» [21]. Окрім того, Російська Федерація звинувачує Велику Британію у пасивності щодо Сирії, але, як відомо, російська сторона має на увазі Сирію, що буде продовжувати керуватись урядом Башара Асада.

Через деякий час, у середині березня президент Російської Федерації Володимир Володимирович Путін заявив про те, що російські військові частково виходять з Сирії. Експерти (як російські, так і зарубіжні), що стежили за розгортанням кампанії на підтримку Башара Асада ще з початку Громадянської війни у Сирії, розглядають дві можливі версії, для чого було зроблено такий крок [25]. Найпоширенішою версією, з одного боку, є те, що Росія буде латентним постачальником зброї та авіації (переважно, бойової) для армії Асада та частковий російський контингент, що залишився у Сирії, буде інформувати Кремль про поточні події у цьому напрямку. З другого боку, є версія, в яку «втягнуто» й кризу навколо України. Вона полягає в тому, що все, що відбувається у Сирії, буде відволікати Сполучені Штати Америки та Велику Британію від подій, що розгортатимуться та розгортаються на Сході України.

З боку голови Міністерства Зовнішніх Справ Великої Британії Девіда Хаммонда реакція була невідкладною. Він вважає, що рано хвалити Російську Федерацію [16]. Причина у тому, що й досі невідома кількість померлих серед цивільного населення через війська Асада. «Хтось йде у іншу країну, починає бомбити її, руйнуючи шпиталі та школи. Якщо це так, то чому вони не зробили цього раніше?» — казав Хаммонд, виступаючи у Палаті Громад у Лондоні на початку квітня 2016 року [16]. Очевидно, що така заява може ще більше погіршити британо-російські відносини, але з

огляду на теперішній стан цих двосторонніх зносин можна зрозуміти, що краще вони не стануть. Хоча б з приводу того, що сирійська проблема, як і українська, має вирішуватись не тільки завдяки політичній активності та небайдужості Великої Британії, але й всього цивілізованого світу.

Підводячи підсумки британо-російських відносин за останні 2,5 (два з половиною) роки, можна розподілити їх умовно на дві площини — сирійську та українську.

Сирійська криза з самого початку поставила під питання британо-російські відносини з приводу різних поглядів на ситуацію — підтримка опозиції коаліцією з Британією, США та іншими цивілізованими країнами та розгортання Росією кампанії на підтримку правлячого режиму Башара Асада. Після появи на міжнародній арені спільного ворога у обличчі ІДІЛ відносини мають атмосферу більшої довіри, незважаючи на періодичні заяви з британської сторони про можливу підтримку даного терористичного угруповання російським урядом.

Після часткового виведення російського контингенту військ з Сирії, у європейських держав, включаючи Британію, з'явився спільний політичний намір репатріації біженців з сирійських міст, які сім'ями полишали місця проживання в надії на пошук притулку у великих та розвинених країнах Європейського Союзу.

З кризою навколо України та Кримом все складно, хоча б з тої причини, що Російська Федерація не визнає присутності російського контингенту на Сході України, а референдум у Криму вважає цілком правовим актом, що було закріплено на державному рівні.

Нещодавно, у травні 2016 року пройшов саміт «Великої сімки» у Токіо, де було визначено, що ситуацію на Сході України регламентуватиме Мінська група, а щодо ситуації з анексією Криму — країни будуть продовжувати тиснути на Російську Федерацію санкціями [26].

Список літератури

1. Adrian Croft. NATO shakes up Russia strategy over Ukraine crisis. / A. Croft // Reuters. — Stable URL: <http://www.reuters.com/article/us-nato-summit-ukraine-idUSKBN0GY2R420140903>.
2. Allegra Stratton David Cameron says Russia and UK must 'rebuild' relationship. / A. Stratton // The guardian. — Stable URL: <http://www.theguardian.com/politics/2011/sep/12/david-cameron-russia-rebuild-relationship>.
3. EU meeting on Ukraine: David Cameron's speech. Stable URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-meeting-on-ukraine-david-camersons-speech>.
4. International weekly (04.03.-17.03.2014). — p.62. — Stable URL: <http://fpri.kiev.ua/wp-content/uploads/2011/01/INTERNATIONAL-WEEKLY-04-05.03.2014-17.03.2014.pdf>.
5. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. // Williams Lea Group. — London, 2015. — P. 96.
6. Oral statement to Parliament. Russia's actions in Crimea. — Stable URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/russias-actions-in-crimea>
7. PM statement on President Putin's actions on Crimea. — Stable URL: <https://www.gov.uk/government/news/pm-statement-on-president-putins-actions-on-crimea>
8. Russia and relations with the UK: Key issues for the 2015 Parliament. — Stable URL: <https://www.parliament.uk/business/publications/research/key-issues-parliament-2015/foreign-affairs/russia/>.

9. UK's elections results table // BBC News. — Stable URL: <http://www.bbc.com/news/election/2015/results>.
10. UK-EU deal agreed at Brussels summit // BBC News. — Stable URL: <http://www.bbc.com/news/live/uk-politics-35601369>.
11. Анализ взаимной торговли России и Великобритании за 2015 год [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rusexporter.ru/research/country/detail/4741/>.
12. Английских солдат отправят в Прибалтику «для защиты от России» // Свободная пресса. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://svpressa.ru/war21/news/133426>.
13. Андреева Т. «Дело Литвиненко» как показатель состояния британо-российских отношений. / Т. Ю. Андреева // ИМЭМО. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.imemo.ru/index.php?page_id=502&id=2115&ret=640.
14. Андреева Т. От «малой холодной войны» к обострению отношений / Т. Ю. Андреева [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=5354#top-content.
15. Байкова Т. Великобритания отказывается помочь России в борьбе с ИГИЛ / Т. Байкова // Известия. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://izvestia.ru/news/593676>.
16. Бондаренко М. Хаммонд призвал не хвалить Путина за вывод войск из Сирии / М. Бондаренко // РБК. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rbc.ru/politics/15/03/2016/56e85e0a9a79470443c0c7f6>.
17. Буланов К. Посол России в Британии рассказал о заморозке дипотношений между странами / К. Буланов // РБК. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rbc.ru/politics/26/10/2015/562dd3c29a79470d242d6828>.
18. Валеева Р. Российское направление во внешней политике Великобритании в конце 20 — начале 21-го вв. — Казань, 2011. — 240 с.
19. Владимир Путин внёс обращение в Совет Федерации [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://kremlin.ru/events/president/news/20353>.
20. Девід Лідінгтон. Крим не російський і не забутий / Д. Лідінгтон // Новое время. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://nv.ua/ukr/opinion/lidington/krim-ne-rosijskij-i-ne-zabutij-103668.html>.
21. Заявление Посольства России в Лондоне о линии Британского правительства по втягиванию России в дебаты относительно членства Великобритании в Евросоюзе [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://rus.rusemb.org.uk/fnapr/4787>.
22. Коментар Посла на заяву посольства Російської Федерації у Великій Британії від 11 березня [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://uk.mfa.gov.ua/ua/embassy/ambassador/speeches/4354-ambassadors-comment-to-the-statement-of-the-russian-embassy-in-the-united-kingdom-dated-march-11-2016>.
23. Премьер-министр Великобритании Д. Кэмерон жестко раскритиковал нерешительность Европы [Электронный ресурс] // Народна рада. — Режим доступа: <http://narodnarada.info/news/premer-ministr-velikobritanii-jestko-news-2181.html>.
24. Путин во время переговоров с Кэмероном заявил, что отношения России и Британии переживают «не лучшие времена» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://blogua.org/putin-vo-vremia-peregovorov-s-kemeronom-zaiavil-chto-otnosheniia-rossii-i-britanii-perejivaut-ne-lychshie-vremena/>.
25. Скоробогатый П. Вывод войск из Сирии. Версии. / П. Скоробогатый // РБК. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://expert.ru/2016/03/14/rossiya-vyivodit-vojska-iz-sirii/>.
26. Страны G7 согласились продлить санкции против РФ. — Кэмерон. // РИА Новости Украина. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://rian.com.ua/russia/20160527/1010669981.html>.
27. Телефонный разговор с Премьер-министром Великобритании Дэвидом Кэмероном [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://special.kremlin.ru/catalog/countries/GB/events/50640>.
28. Указ Президента Российской Федерации от 17.03.2014 г. № 147 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/38202>.
29. Чем обернется дело Литвиненко для отношений Москвы и Лондона? // ВВС Україна. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/01/160121_ru_s_litvinenko_case.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2016.

References

1. Croft, A. «NATO shakes up Russia strategy over Ukraine crisis.» Reuters. Accessed August 10, 2016. <http://www.reuters.com/article/us-nato-summit-ukraine-idUSKBN0GY2R420140903>.
2. Stratton, A. «David Cameron says Russia and UK must 'rebuild' relationship.» The guardian. Accessed August 10, 2016. <http://www.theguardian.com/politics/2011/sep/12/david-cameron-russia-rebuild-relationship>.
3. «EU meeting on Ukraine: David Cameron's speech.» Accessed August 10, 2016. <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-meeting-on-ukraine-david-camersons-speech>.
4. International weekly (04.03.-17.03.2014). Kyiv: Friedrich Naumann Stiftung, 2014. Accessed August 10, 2016. <http://fpri.kiev.ua/wp-content/uploads/2011/01/INTERNATIONAL-WEEKLY-04-05.03.2014-17.03.2014.pdf>.
5. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. London: Williams Lea Group, 2015. Accessed February 15, 2016. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478933/52309_Cm_9161_NSS_SD_Review_web_only.pdf.
6. «Oral statement to Parliament. Russia's actions in Crimea.» Accessed August 10, 2016. <https://www.gov.uk/government/speeches/russias-actions-in-crimea>.
7. «PM statement on President Putin's actions on Crimea.» Accessed August 10, 2016. <https://www.gov.uk/government/news/pm-statement-on-president-putins-actions-on-crimea>.
8. «Russia and relations with the UK: Key issues for the 2015 Parliament.» Accessed August 10, 2016. <https://www.parliament.uk/business/publications/research/key-issues-parliament-2015/foreign-affairs/russia/>.
9. «UK's elections results table.» BBC News. Accessed February 15, 2016. <http://www.bbc.com/news/election/2015/results>.
10. «UK-EU deal agreed at Brussels summit.» BBC News. Accessed February 15, 2016. <http://www.bbc.com/news/live/uk-politics-35601369>.
11. «Analiz vzaimnoj trgovli Rossii i Velikobritanii za 2015 god.» Accessed August 10, 2016. <http://www.rusexporter.ru/research/country/detail/4741/>.
12. «Chem obernetsya delo Litvinenko dlya otnoshenij Moskvy i Londona?» BBC Ukraina. Accessed August 10, 2016. http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/01/160121_ru_s_litvinenko_case.
13. «Kommentar Posla na zayavu posol'stva Rosijs'koi Federacii u Velikij Britanii vid 11 bereznya.» Accessed August 10, 2016. <http://uk.mfa.gov.ua/ua/embassy/ambassador/speeches/4354-ambassadors-comment-to-the-statement-of-the-russian-embassy-in-the-united-kingdom-dated-march-11-2016>.
14. «Prem'er-ministr Velikobritanii D. Kameron zhestko raskritikoval nereshitel'nost' Evropy.» Narodna rada. Accessed August 10, 2016. <http://narodnarada.info/news/premer-ministr-velikobritanii-jestko-news-2181.html>.
15. «Putin vo vremya peregovorov s Kehmeronom zayavil, chto otnosheniya Rossii i Britanii perezhivayut «ne luchshie vremena».» Accessed August 10, 2016. <http://blogua.org/pytin-vo-vremia-peregovorov-s-kameronom-zaiavil-chto-otnosheniia-rossii-i-britanii-perezhivaut-nelychshie-vremena/>.
16. «Strany G7 soglasilis prodlit sankcii protiv RF — Kehmeron.» RIA Novosti Ukraina. Accessed August 10, 2016. <http://rian.com.ua/russia/20160527/1010669981.html>.
17. «Telefonnij razgovor s Prem'er-ministrom Velikobritanii Dehvidom Kameronom.» Accessed August 10, 2016. <http://special.kremlin.ru/catalog/countries/GB/events/50640>.
18. «Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federacii ot 17.03.2014g. № 147.» Accessed August 10, 2016. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/38202>.
19. «Vladimir Putin vnyos obrashchenie v Sovet Federacii.» Accessed August 10, 2016. <http://kremlin.ru/events/president/news/20353>.
20. «Zayavlenie Posol'stva Rossii v Londone o linii Britanskogo pravitel'stva po vtyagivaniyu Rossii v debaty otnositel'no chlenstva Velikobritanii v Evrosoyuzhe.» Accessed August 10, 2016. <http://rus.rusemb.org.uk/fnapr/4787>.
21. Andreeva, T. «Delo Litvinenko» kak pokazatel' sostoyaniya britano-rossijskih otnoshenij.» IMEMO. Accessed August 10, 2016. http://www.imemo.ru/index.php?page_id=502&id=2115&ret=640.

22. Andreeva, T. «Ot «maloj holodnoj vojny» k obostreniyu otnoshenij.» Accessed August 10, 2016. http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=5354#top-content.
23. Anglijskih soldat otpravlyat v Pribaltiku «dlya zashchity ot Rossii». Svobodnaya pressa. Accessed August 10, 2016. <http://svpressa.ru/war21/news/133426/>.
24. Bajkova, T. «Velikobritaniya otkazyvaetsya pomogat' Rossii v bor'be s IGIL.» Izvestiya. Accessed August 10, 2016. <http://izvestia.ru/news/593676>.
25. Bondarenko M. «Hammond prizval ne hvalit' Putina za vyvod vojsk iz Sirii.» RBK. Accessed August 10, 2016. <http://www.rbc.ru/politics/15/03/2016/56e85e0a9a79470443c0c7f6>.
26. Bulanov, K. «Posol Rossii v Britanii rasskazal o zamorozke dipotnoshenij mezhdru stranami.» RBK. Accessed August 10, 2016. <http://www.rbc.ru/politics/26/10/2015/562dd3c29a79470d242d6828>.
27. Lidington, D. «Krim ne rosijs'kij i ne zabutij.» Novoe vremya. Accessed August 10, 2016. <http://nv.ua/ukr/opinion/lidington/krim-ne-rosijskij-i-ne-zabutij-103668.html>.
28. Skorobogatyj, P. «Vyvod vojsk iz Sirii. Versii.» RBK. Accessed August 10, 2016. <http://expert.ru/2016/03/14/rossiya-vyivodit-vojska-iz-sirii/>.
29. Valeeva, R. «Rossijskoe napravlenie vo vneshnej politike Velikobritanii v konce 20 — nachale 21vv.» Kazan', (2011): 230.

Соколова В. А.

Кафедра международных отношений ОНУ им. И. И. Мечникова.
к. 32, Французский бул., 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

**БРИТАНО-РОССИЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ И СТРАТЕГИЯ ДЭВИДА
КЕМЕРОНА ОТНОСИТЕЛЬНО ПОЛИТИКИ РОССИЙСКОЙ
ФЕДЕРАЦИИ В ОТНОШЕНИИ СИРИИ И УКРАИНЫ (2014–2016 гг.)**

Резюме

В годы правления кабинета Дэвида Кемерона британо-российские отношения в период 2014–2016 годов претерпели существенные изменения. В первую очередь, они коснулись войны на Востоке Украины, незаконной аннексии Крыма и гражданской войны в Сирии. Целью автора является проследить хронологию британо-российских отношений через призму анализа документов и статей, опубликованных за данный период обеими сторонами.

Ключевые слова: внешняя политика, Великобритания, Российская Федерация, Украина, ИГИЛ, Сирия.

Sokolova V. A.

Department of International Relations, Odessa National University
k. 32, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

**BRITISH-RUSSIAN RELATIONS AND DAVID CAMERON'S
STRATEGY ON RUSSIAN POLITICS TO SYRIA AND UKRAINE
(2014–2016)**

Summary

During the premiership of David Cameron British-Russian relations extremely changed during the period of 2014–2016 years. First of all, they touched upon the war in the East of Ukraine, the illegal annexation of Crimea and the Civil war in Syria (where coalition with Britain and USA fights on the opposition's side and Russian Federation supports Bashar al-Asad regime). Their (British-Russian) collective actions were identified by only on one issue — the destruction of terroristic organization ISIS as the common enemy of both sides. The main author's interest is to trace the history of the British-Russian relations through the prism of analysis of documents and articles that were published during this period.

Key words: foreign policy, Great Britain, Russian Federation, Ukraine, Syria.

УДК 811.512.161:908(075.8)

Тарасюк Ю. М.

ст. викладач кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, ауд. 36, Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65000, Україна, тел. 0482687082, juliva@ukr.net

ПОНЯТТЯ ПРО ЛІНГВІСТИЧНУ БЕЗПЕКУ ТА МОВНУ ПОЛІТИКУ ТУРЕЧЧИНИ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Стаття присвячена вивченню та аналізу таких понять, як «лінгвістична безпека», «мовна політика», «модернізація країни» на прикладі Турецької Республіки. В статті розкривається поняття вищеназваної термінології та наводяться приклади про впровадження деяких аспектів лінгвістичної безпеки та мовної політики в турецькому суспільстві як аспект її модернізаційної та державотворчої політики. Також предметом аналізу є стратегії мовної політики та реалізація реформи турецької мови у двадцятому столітті.

Ключові слова: лінгвістична безпека, мовна політика, Туреччина, модернізація, реформа мови.

Постановка проблеми. Мовна політика — свідомий вплив держави на функціонування мови в суспільстві, що знаходиться в межах тієї чи іншої державної території. Розуміючи національно-мовну політику як своєрідний вплив суспільства в багатонаціональному чи багатомовному соціумі на взаємовідносини між окремими мовами, можна говорити про те, як може реалізовуватись та проявлятися лінгвістична безпека як частина національно-мовної політики. Туреччина є одним із небагатьох прикладів, коли мовна політика вже більш ніж сторіччя реалізовується з боку держави не стихійно, а на законодавчому рівні, з метою посилення лінгвістичної безпеки. На різних етапах мова та мовна політика виконували або державотворчу функцію, або ж модернізаційну.

Аналіз останніх досліджень. Базу використаних джерел становить монографія Д. Є. Єремєєва «На стику Азії та Європи: описи про Туреччину та турків», стаття В. М. Алпатова «Мовна політика в сучасному світі», стаття Є. Д. Поліванова «Проблема латинського алфавіту в турецьких писемностях».

Метою статті є визначення таких понять, як лінгвістична безпека та мовна політика. Серед завдань слід визначити: 1) практичну реалізацію мовної політики в Турецькій Республіці під час проведення модернізаційних реформ, 2) рівень лінгвістичної безпеки в Туреччині на даний момент.

Визначення лінгвістичної безпеки — відносно нове поняття у сучасній науці, яке ще не отримало системного аналізу. Його прийнято розглядати в рамках вивчення етнокультурної безпеки, що в свою чергу є частиною соціальної безпеки. Частіше за все лінгвістична безпека згадується в контексті національної та інформаційної безпеки, мовної політики держави.

В теперішній час зберігання та розвиток мов світу декларується в якості офіційної мовної політики Євросоюзу. Серед способів досягнення цього зазвичай називають вивчення більш ніж однієї іноземної мови та продовження вивчення мов у зрілому віці. Особливо підкреслюється необхідність вивчення декількох іноземних мов, а не тільки англійської, яка домінує з початку 1990-х рр., наповнюючи більшість європейських мов дублюючими запозиченнями.

Не дивлячись на те, що поняття про лінгвістичну безпеку введено у загальний обіг відносно недавно, на наш погляд, в практичному значенні, а саме в процесі проведення мовної політики, використовується досить давно. Під лінгвістичною безпекою ми розуміємо таке положення мови, при якому, незважаючи на внутрішній чи зовнішній вплив, зберігається його цілісність та безпечно існування.

Мова — це основний засіб спілкування, відображення культурного рівня конкретного народу. Зовнішня середа також має великий вплив на розвиток чи деградацію мови. Приймаючи до уваги неминучість в змінненні мови, його ролі у формуванні та будівництві держави, дослідники вимушені констатувати той факт, мова потребує захисту. Захист мови — це діяльність держави та політичних сил по встановленню статусу мови в суспільстві, а саме мовна політика. Відомий лінгвіст В. П. Григор'єв дає таке визначення мовної політики в своїй праці: «Мовна політика — це теорія і практика свідомого впливу суспільства на хід мовного розвитку, а саме цілеспрямоване та науково обґрунтоване керівництво функціонуванням існуючих мов та створення й удосконалення нових мовних засобів спілкування» [1].

«Лінгвістичний енциклопедичний словник» дає наступне визначення мовної політики: «Сукупність ідеологічних принципів та практичних заходів по вирішенню мовних проблем в соціумі, державі» [2]. Мовна політика може реалізовуватися за допомогою різноманітних інститутів, інструментів, методів та засобів. Закон, що визначає, якою мовою слід користуватися у офіційних ситуаціях, становить лише частину мовної політики.

До числа найефективніших інститутів її реалізації відноситься система адміністративного управління, система освіти, релігійні структури та засоби масової інформації.

Стратегії мовної політики прийнято розділяти на прагматичні, протекціоністсько-прагматичні, протекціоністські й націоналістичні. Прагматична стратегія орієнтується в першу чергу на економічну доцільність. Протекціоністсько-прагматична поєднує в собі засоби, що направлені на захист окремих мов за допомогою різноманітних преференцій та стимулів. Протекціоністська стратегія направлена головним чином на захист та збереження окремої мови чи мов. Націоналістична стратегія використовується для досягнення мовної одноманітності населення окремої країни — «одна країна, один народ, одна мова» [3].

У цьому контексті забезпечення лінгвістичної безпеки турецької мови як мови міжнаціонального спілкування зумовлено тим, що в геополітичному плані Туреччина як євразійська держава поряд із іншими функціями

ставила своїм завданням підтримання діалогу цивілізацій Заходу і Сходу. Такий міжкультурний діалог на протязі багатьох сторіч практично втілювався в культурно-мовній взаємодії тюркських народів, що в останньому підсумку дозволяє сьогодні говорити про спробу формування фундаменту загальної тюркської культури. Роль тюркської мови як інтегратора зумовила логіку процесів, побудованих на конкретних зовнішньополітичних ідеологіях, налагодження культурних, економічних зв'язків Туреччини із країнами Середньої Азії і Балкан в умовах нової політичної реальності на основі відомих економічних, політичних і соціокультурних факторів. Саме тому турецька мова, література, історія були і залишаються пріоритетними суб'єктами впливу із боку тих чи інших політичних еліт Турецької Республіки.

Результатом політичного регулювання в мовній сфері є мовна реформа. Мовна реформа — змінення мови, яке може торкнутися графіки, лексики, граматики, словникового запасу та інших аспектів мови. До цього результату можна віднести навіть зміни у написанні прізвищ чи їх введення. Історичні приклади (а саме Турецької Республіки на етапі її формування) підтверджують політико-ідеологічну направленість таких дій. Так, в Туреччині в роки кемалістських реформ відразу після переходу турецької мови з арабської писемності на латиницю були введені прізвища для всіх громадян країни. Крім цього, в кінці 1920-х — 1930-х рр. в Турецькій Республіці пройшла масова кампанія по перевиданню класичних та сучасних турецьких авторів на новому алфавіті — латиниці. В даному випадку дії турецького уряду можна класифікувати як здійснювання протекціоністської й націоналістичної функції мовної політики, про які ми згадували вище. Кажучи іншими словами, чи сучасними термінами, — забезпечення лінгвістичної безпеки.

Зупинимось на детальнішому розгляді мовної реформи в Туреччині. Закон про реформу турецької абетки був прийнятий у 1928 р., практичний перехід до нової писемності почався у 1929 р. [4]. Поряд із цим почала проводитися поступова заміна «османської» мови турецькою у всіх сферах державної діяльності та суспільного життя. Більш того, сама турецька мова була піддана «чистці» від багатьох арабських та персидських слів; замість них були введені давні тюркські слова із старовинних текстів — орхонських, уйгурських — або же утворювались нові, на основі тюркських коренів. Цей рух очолив сам Кемаль Ататюрк. За його ініціативою було утворено Турецьке лінгвістичне товариство, яке стало науковим центром вивчення та вдосконалення турецької мови та існує до сьогодні. В результаті виникла, по суті, нова турецька мова, радикально відмінна навіть від мови 20-х — початку 30-х рр., в якій арабізми и персізми являли собою половину лексичного запасу. Нова мова впроваджувалась у народну освіту, вищу школу. Нею були написані шкільні і університетські підручники. Радіо, більшість журналів перейшли на нову турецьку мову [5].

Однак очищення турецької мови від іноземних запозичень, явище в цілому прогресивне, часом виливалось, особливо під тиском крайніх націоналістів, в непримиренний пуризм. Намагаючись за будь-яку ціну позбави-

тись арабо-перської лексики, яка в уявленні прогресивних діячів культури асоціювалась зі середньовіковою відсталістю Османської імперії, турецькі пуристи впадали у крайність. Навіть запозичення, що стали давно частиною мови, вони почали заміняти штучно створеними неологізмами [5]. Таким чином, практично у кожного турецького слова з'явився синонім-двійник. Причому він не мав, як це загалом буває в синоніміці, дещо іншого змістового чи стилістичного відтінку. Уся різниця зводилася до способу утворення слова — старе воно чи нове, тюркське чи запозичене. У даному випадку, хоча термін «лінгвістична безпека» ще не був введений у використання, можна констатувати його прояв у вигляді пуризму як крайнього прояву мовної політики Туреччини на етапі будування нової держави. Для Ататюрка — отця-засновника турецької держави і автора реформ — формування нової мови прирівнювалося до процесу формування нової нації. Повна відмова від османського минулого була в основі всіх модернізаційних процесів в країні.

Хочеться окремо відзначити, що ракурс проведення мовної політики та забезпечення лінгвістичної безпеки в ті роки був виключно внутрішнім. Тобто мовна політика як частина національної політики була такою, що формувала етнос.

Що стосується другої половини ХХ ст., а також останніх десятиріч, то тут поступово відбувалася трансформація мовної політики країни. Вона вийшла на новий, зовнішній рівень. У другій половині ХХ ст., особливо в 50-ті, 60-ті рр., в рамках глобалізаційних процесів і європейського вектору розвитку турецька мова набула більше запозичень із європейських мов. Особливий вплив мала французька мова, а також англійська на етапі виникнення комп'ютерних технологій. Тим не менш, мовознавці не розглядали це як загрозу для лінгвістичної безпеки. На відміну від запозичень з арабської та персидської мов, вплив європейських мов оцінювався позитивно, більш того, вважався показником успішності політики модернізації та європеїзації.

До 1990-х рр. відбулось посилення мовної політики: на законодавчому рівні було заборонено розмовляти на іноземній мові у суспільних місцях.

Мовна політика в Туреччині по завершенні «холодної війни» стає частиною зовнішньополітичних концепцій, таких як пантюркізм, неоосманізм і т. п. Турецька мова розглядається як платформа для формування комунікативних, економічних зв'язків, реалізації політичного впливу на країни Радянського Союзу і Середньої Азії, Балканського півострова. У більшості республік Середньої Азії і Кавказу населення було двомовним. Крім російської мови, була присутня ще одна, національна мова, наприклад, казахська, азербайджанська або туркменська. Всі вони мають спільне походження з турецькою мовою і відносяться до однієї групи мов — тюркської. Турецький уряд почав активну підтримку розвитку турецької мови на території цих країн, відкривав школи, оплачував стипендії для отримання освіти в Туреччині. Ціллю проведення такої експансіоністської мовної політики, на наш погляд, було прагнення в буквальному розумінні цього слова говорити на одній мові із країнами регіону. Результатом такої

політики стало посилення економічного положення країни, а потім і її зовнішньополітичного впливу у Чорноморсько-Каспійському та Балканському регіонах.

За даними ЮНЕСКО 1980 р., турецька мова стала одною з найпоширеніших у світі за кількістю людей, що говорять нею чи близькими до неї мовами. Дані нараховували 200 мільйонів осіб. Географія мови — Східна, Середня, Північна Азія і Східна Європа. Турецька мова постійно розвивається. У словнику 1945 р., що був виданий Вищою Радою з турецької мови, нараховувалося 20.000 слів, а у виданні 1998 р. — 75.000 слів [6].

Висновки. Таким чином, відбувається посилення ролі турецької мови в світі. Лінгвістична політика Туреччини вийшла на новий рівень. Вона не тільки є частиною зовнішньої політики країни, але й являє собою окремий напрямок, що спирається на геополітичне положення Туреччини та її історичне минуле. Зараз турецька мова є пріоритетною для вивчення в університетах країн — сусідів Туреччини. Крім цього, вона є джерелом запозичення нових та споконвічно тюркських слів для мов країн Середньої Азії, що намагаються повернути свою національну спадщину і історичне минуле. У цьому контексті на разі турецька мова може становити погрозу для лінгвістичної безпеки, наприклад, російської мови. Також, слід сказати, що мовна політика й політика забезпечення лінгвістичної безпеки турецької мови знаходяться під строгим контролем державних органів й конституції країни. Через 80 років після виникнення Турецької Республіки і проведення реформ мова знову починає виконувати державотворчу задачу. Точніше, використовується для формування нової національної ідеї, сформованої урядом країни (партія Благочинства і розвитку, президент Реджеп Таїп Ердоган), в основі якої стоїть відродження імперського минулого країни. В речах державних лідерів все частіше з'являються османські слова і обороти, в університетах активно викладають османську мову і культуру.

На сьогодні функцією мовної політики Туреччини є прагматично-протекціоністська. Мовна політика Турецької Республіки є як об'єктом, так і суб'єктом лінгвістичної безпеки. Все це стало результатом процесів глобалізації, а також нових зовнішньополітичних стратегій Туреччини. У наступні роки мовна політика Туреччини буде зводитися до посилення лінгвістичної безпеки всередині країни і до активного просування турецької мови на світовій арені.

Список використаних джерел

1. Алпатов В. М. Языковая политика в современном мире / В. М. Алпатов // Научный диалог. — 2013. — № 5 (17): Филология. — С. 8–28.
2. Герд А. С. [Рецензия] Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. — М.: Сов. энциклопедия, 1990 // Ведомости Академии наук СССР. Серия литературы и языка. — М.: Наука, 1991. — Т. 50, № 4.
3. Поливанов Е. Д. Проблема латинского алфавита в турецких письменностях / Е. Д. Поливанов. — Москва: КУТВ, 1923. — 24 с.
4. Edwards J. Multilingualism / J. Edwards. — London — New York: Routledge, 1994. — 272 p.
5. Laponce J. A. Languages and their Territories / J. A. Laponce. — Toronto — Buffalo — London: University of Toronto, 1987. — 454 p.

6. Loveday L. The Sociolinguistic of Learning and Using a Non-Native Language / L. Loveday. — Oxford — New York — Toronto — Sydney — Paris — Frankfurt: Pergamon Press, 1982. — 177 p.

References

1. Alpatov, V. M. Yazikovaya politika v sovremennom mire [The language policy in modern world] Nauchniy dialog [The scientific dialogue]. Filologiya no 5 (17) (2013): 8–28.
2. Gerd A. S. Lingvisticheskiy enziklopedicheskiy slovar [The linguistic encyclopedic dictionary]. Vedomosti Akademii Nauk SSSR. Seriya literetutii yazika [The USSR Scientific Academy News Journal. Literature and language seria] Moscow: Nauka, Vol. 50, no 4, 1991.
3. Polivanov, E. D. «Problema latinskogo alfavita v turezkikh pismennostyah» [The problem of latin alphabet in Turkish writings]. Moskva: KUTV, 1923.
4. Edwards, J. Multilingualism. London — New York: Routledge, 1994.
5. Laponce, J. A. Languages and their Territories. Toronto — Buffalo — London: University of Toronto, 1987.
6. Loveday, L. The Sociolinguistic of Learning and Using a Non-Native Language. Oxford — New York — Toronto — Sydney — Paris — Frankfurt: Pergamon Press, 1982.

Тарасюк Ю. М.

кафедра международных отношений

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,

а. 36, Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65000, Украина

ПОНЯТИЕ О ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ЯЗЫКОВОЙ ПОЛИТИКЕ ТУРЦИИ В КОНТЕКСТЕ ПРОЦЕССА МОДЕРНИЗАЦИИ

Аннотация

Статья посвящена изучению и анализу таких понятий, как «лингвистическая безопасность», «языковая политика», «модернизация государства» на примере Турецкой Республики. В статье раскрывается понятие вышеназванной терминологии и приводятся примеры некоторых аспектов лингвистической безопасности и языковой политики в турецком обществе как аспект ее модернизационной политики. Также предметом анализа являются стратегии языковой политики и реализация реформы турецкого языка в двадцатом столетии.

Ключевые слова: лингвистическая безопасность, языковая безопасность, Турция, модернизация, реформа языка.

Tarasiuk Y. M.

the Department of the International Relations of Odessa National Mechnikov University, r. 36, Franzuzskiy bulvar, 24/26, Odessa, 65000, Ukraine

LINGUISTIC SECURITY AND LANGUAGE POLICY NOTIONS IN TURKEY IN THE CONTEXT OF MODERNIZATION PROCESS

Abstract

The article is devoted to learning and analyzing such definitions as «linguistic security», «language policy», «state modernization» in the case of the Turkish Republic. The article reveals the notion of the named definitions and gives the examples on implementation of some aspects of linguistic security and language policy in Turkish society as an aspect of its modernization process and state-building policy. The subject of research also is language policy strategies and reforming of the Turkish language in the twentieth century.

Speaking about language policy strategies, the author proposes some different definitions of them: protectionist, pragmatic and nationalistic. In this context, the process of providing of linguistic security of Turkish language as a international language in the geopolitical aspect spell out in detail its status as Eurasian country and state-building policy. In first case Turkey always tried to function as a bridge between East and West, and to support intercultural dialogue with Turkish speaking countries.

Speaking about state-building policy of Turkish Republic in the past and now Turkish government used to implement nationalistic and protectionist functions of language policy strategy. The idea of «one language, one state, one people» was the fundamental basis of state-building policy and modernization process in Turkey from the end of 1920th. The most crucial parts of them are changing ottoman alphabet to Latin one, language reform o replacement of old Arabic-Persian words to new created Turkish ones and so on.

After the ending of the Cold War, language police becomes the pat of foreign policy conceptions such as Pan-Turkism, Neo-Ottomanism and so on. It helps to create a platform for developing of cultural, economic relations between Turkey and post-soviet republics. The pragmatic function of its linguistic security strategy is implementing here.

Nowadays, we can see deepens of language policy and linguistic security of Turkey were it combines both nationalistic and pragmatic vectors.

Key words: language policy, linguistic security, Turkish Republic, modernization, language reform.

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

**КРУГЛИЙ СТІА,
ПРИСВЯЧЕНИЙ 450-й РІЧНИЦІ НІДЕРЛАНДСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
ТА 240-й РІЧНИЦІ АМЕРИКАНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ**

Наукова конференція за участю директора ІСН В. В. Глебова, завідувачів кафедри міжнародних відносин Інституту соціальних наук О. І. Брусилівської та кафедри нової та новітньої історії історичного факультету О. Б. Дьоміна, викладачів та гостей університету, відбулася 9 грудня 2016 року в ІСН ОНУ імені І. І. Мечникова. Серед основних питань, що розглядалися на конференції, — аналіз історичних та дипломатичних джерел, присвячених подіям революцій (Дьомін О. Б., Ковальська М. С., Ковальський С. В., Прохорова А. Ю., Сидун І. В.); аналіз ходу бойових дій під час революцій (Покась М. С., Поспелов А. С.), впливу Реформації на революції (Дятлов В. О.); відображення подій революцій у філософії та мистецтві (Глебова І. Ю., Гребцова І. С.); вплив ідей Нідерландської та Американської революцій на визвольні рухи в Америці та Європі (Вакарчук К. В., Кузьмін Д. В., Максименко І. В.).

Ключові слова: Нідерландська та Американська революції, історичні та дипломатичні джерела, ідеї, бойові дії, революції у філософії та мистецтві.

Дьомін О. Б.

д. іст. н., професор, зав. кафедри нової та новітньої історії
ОНУ імені І. І. Мечникова

**НІДЕРЛАНДСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ
ЛІТЕРАТУРІ ХІХ — ХХ СТ.**

Нідерландська революція є знаковою подією світового історичного процесу, так само як і знаковий історіографічний факт світової історичної літератури. Визвольна боротьба привела до радикальної зміни системи управління в нідерландських провінціях та до першої в європейській історії революційної ліквідації монархічної влади Філіпа II представниками місцевої політичної еліти. Не випадково історики наступних століть аж до середини ХІХ ст. замовчували ці сторінки європейської історії. Отож історики російських університетів українських земель першої третини навіть не згадували про Нідерланди. Зокрема, ад'юнкт Харківського університету М. М. Лунін у пробній лекції «Перехід історії середньої до нової і значення цієї останньої» не знайшов місця для історії Сполучених провінцій.

Одним із перших в російській історіографії вказав на роль нідерландських подій магістрант Харківського університету І. О. Сливицький. В магістерській дисертації «Про вплив колоній на політичні перевороти в Європі» (1839 р.) він зазначив негативні впливи політики Іспанії на Нідерланди, закономірність виступу населення провінцій та катастрофічні наслідки для Іспанії повстання нідерландців.

Один із засновників російської та української новістики харківський професор М. Н. Петров в «Нарисах із всесвітньої історії» вказував на деспотизм короля Філіпа II, супротивника прогресу, прибічника католицької церкви, дії якого виявились несумісними із свободами нідерландських провінцій.

Зовсім з іншого боку представлена історія нідерландського повстання в докторській дисертації ад'юнкта кафедри міжнародного права та дипломатії Д. І. Каченовського «Про каперів і призовому судочинству у відношенні до нейтральної торгівлі» (1855 р.). На його думку, повстанці, що базувались на морі, так звані морські гези, стали небезпечними для усіх купців, бо крім іспанців вони почали нападати на усі кораблі і перетворились на піратів. Проте завдячуючи цій практиці інститут каперства з тих часів став визнаною інституцією Західної Європи.

Професор університету св. Володимира (місто Київ) І. В. Лучицький першим вдався до систематичного вивчення соціальної історії нового часу. Розглядаючи релігійні війни у Франції другої половини XVI ст., він стисло відзначив вплив на внутрішнє становище Франції міжнародної європейської політики, в тому числі нідерландського повстання, торкнувся релігійної політики французьких та нідерландських аристократів. В цілому ж, в монографіях Лучицького нідерландські сюжети представлені надзвичайно побіжно та трактуються за аналогією логіки релігійних війн у Франції.

Зате його учень М. М. Любович ще в роки навчання підготував першу в російській історичній науці роботу про Нідерландську революцію. Вона отримала високу оцінку в історіографії першої третини XX ст.: М. Кареев визначив її як єдиний оригінальний російський твір з історії нідерландської революції, а В. Бузескул — «як видатна робота». Зате радянська історіографія (О. Л. Вайнштейн, Е. В. Гутнова) проігнорували публікацію Любовича.

Між тим, студентська робота Любовича «Марникс де Сент-Альдегонд как политический писатель» заслуговує на увагу історіографії і в XXI ст. Він справедливо оцінив внесок американського історика Д. Мотлі як початок серйозного вивчення революції. Одночасно він критично віднісся до релігійного пояснення причин революції в роботі Мотлі. На відміну від свого вчителя, автор, фактично вперше в російській історіографії, називав нідерландські події виключно революцією і однозначно вбачав в них соціальне підґрунтя.

Радянська влада висунула нові вимоги до історичної науки: історія революцій та історія робітничого класу стало завданням номер один молодій радянській історіографії. За таких умов з'явилась в 1929 р., як своєрідне виконання соціального замовлення, науково-популярна книжка харківського історика М. М. Пакуля про нідерландську революцію. Наукову вагомість публікації засвідчило її доопрацьоване видання у Москві в 1931 р. Однак демонстрація марксизму у Пакуля не мала показний характер, бо навіть у московському виданні він зробив лише два посилання на Ф. Енгельса і одне на К. Маркса. Головне полягало в тому, що він достатньо вдало, як для марксизму, виклав події у Нідерландах другої половини XVI ст. у рамках формаційного бачення.

У післявоєнні часи революція у Нідерландах епізодично присутня в публікаціях українських істориків. Історії англо-нідерландських відносин революційних часів присвячена кандидатська дисертація (захищена в 1984 р.) одеського історика О. Б. Дьоміна, учня радянського історика, завідувачого сектором історії середніх віків Інституту всесвітньої історії Академії наук СРСР О. М. Чистозвонова, провідного спеціаліста з історії нідерландської революції. Отож не випадково Одеський державний університет імені І. І. Мечникова став у травні 1991 р. ініціатором проведення єдиної в СРСР Всесоюзної наукової конференції молодих вчених, присвяченій 450-річчю нідерландської революції. У сорока доповідях (16 із України) розглядалися питання ранньобуржуазних революцій, хоча про нідерландську революцію говорилося лише в двох доповідях.

Ситуація практично не змінилась і в кінці ХХ — на початку ХХІ ст. В українському історіографічному просторі лише час від часу з'являлись публікації стосовно революції в нідерландських провінціях. Дьомін продовжив публікації щодо взаємозв'язку міжнародних відносин і революції. Н. Г. Подоляк торкалась впливу революції на долю Ганзейського союзу у контексті історії союзу. Молода київська дослідниця С. А. Ковбасюк розглядала популярну культуру населення Нідерландів перших десятиліть революції (до 1580-х рр.).

Таким чином, в українській історіографії, незважаючи на відсутність сучасних досліджень нідерландської революції, зберігається певна традиція залучення її історії до українського наукового простору.

Ковальський С. В.

к. іст. н., доцент кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова

АМЕРИКАНСЬКА ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ У СУСПІЛЬНИХ ТА НАУКОВИХ ОЦІНКАХ БРИТАНЦІВ КІНЦЯ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

У 2012 р. Національний музей армії в Лондоні провів голосування для визначення 5 осіб, яких англійці вважають історичними ворогами своєї Батьківщини. Перше місце в опитуванні зайняв Джордж Вашингтон, за якого проголосувало 45 % усіх респондентів. Цей випадок доводить, що пересічні мешканці Великої Британії продовжують вбачати в американській війні за незалежність історичну несправедливість.

Сучасна історична наука у Великій Британії ставиться до зазначених подій більш стримано. В рамках «Imperial studies» превалює точка зору, що дати 1775–1783 рр. стали межею, коли припинила своє існування так звана «Перша Британська імперія» і відкрився шлях до становлення імперії нової якості. Оновлена «Друга Британська імперія» в ХІХ ст. перетворилась на наймогутнішу морську державу в світі і проіснувала до середини ХХ ст. Історики також знаходять символізм в тому, що в 1760–70-ті рр. на фоні «американської катастрофи» світ побачив паровий двигун Дж. Ватта та роботу Адама Сміта з політекономії, які стали «іконами» нового індустріального світу.

В останній третині XVIII ст. британське суспільство не змогло змиритись із революційними подіями в Америці, про що свідчили публічні заяви, історичні труди, преса тощо. Проте майже через сто років, у пізню вікторіанську добу, Велика Британія відрізнялась плюралізмом думок та можливістю зазирнути у революційні події з різних підходів. В кінці XIX ст. англійське суспільство стало прагматичним, старі образи та невдачі виправдовувались лише з консервативних позицій. В той же час нові колоніальні інтереси підштовхували суспільство до самоаналізу, об'єктивізму у сприйнятті минулого, навіть до самокритики. Під таке переосмислення підпадала й історія США. Незважаючи на зростаючий імперіалізм в думках та діях, британці сприймали США як повноправного суверенного учасника дипломатичного спілкування. В суспільній думці майже не простежувались реваншистські чи ностальгічні почуття щодо колишніх колоній. Навпаки, стійкі дипломатичні відносини ставали національним пріоритетом обох країн.

Британська корона не висловлювала офіційних привітань щодо столітнього ювілею американської незалежності, проте не було ніяких зворотних висловів чи акцій. Навпаки, англійська делегація була присутньою на величезній промисловій виставці в Філадельфії, запланованої на 1876 р. якраз з метою популяризації сторіччя незалежності США. Експозиції Великої Британії та її колоній були одними з самих масштабних. Сам факт перебування на цьому заході представників з Великої Британії та відсутності критики вказувало на згоду англійців із політичним підтекстом промислової виставки.

З матеріалів преси відомо, що в 1870-ті рр. американська символіка активно популяризувалась в таких «білих колоніях», як Австралія та Нова Зеландія. Напередодні ювілею незалежності США були задокументовані випадки експозиції американського прапора та проведення банкетів на честь американського уряду. Колоніальна адміністрація та центральна влада відносились до цих випадків достатньо нейтрально, що відображено у відповідних повідомленнях в центральних та колоніальних газетах. Також британські ЗМІ за 1880–90-ті роки регулярно повідомляли, що на початку липня американська громада у Лондоні відмічала день незалежності «з особливим розмахом». На ці заходи також запрошувались офіційні представники від англійської влади та відомі особи. У Сідней 4 липня 1899 р. відбувся імпровізований парад американських та англійських військових моряків, на якому був присутній губернатор Нового Південного Уельсу (Австралія).

У вікторіанський період відбувалось й наукове переосмислення американської революції в контексті нових реалій Британської імперії. Так, в останній третині XIX ст. ліберальні публіцисти та політичні діячі (наприклад, Дж. Морлі) в своїх творах високо оцінювали «прагнення американців до своєї свободи», бачили в американській незалежності поштовх людства до прогресу. В ліберальному контексті американську революцію досліджував сер Джордж Отто Тревел'єн. Англійський політичний діяч та публіцист, батько відомого історика першої половини XX ст., з 1899

по 1905 р. опублікував 5-томне видання «Американська революція». Хоча Тревельян називав Велику Британію Батьківщиною (mother-land) американських колоній, він залишав за колоністами право на бунт. Головну причину конфлікту історик бачив в нерозумній політиці Георга III. Відповідно до його концепції, головним фактором революції був конфлікт між королем та його вігським оточенням, що спричинило неправомірну податкову систему в Північній Америці. Останнє, в свою чергу, викликало конфлікт між колоністами та британською аристократією. Тревельян високо оцінював лідерів американської революції, в описах головних подій намагався дотримуватися наративізму, іноді доводячи його до об'єктивного аналізу. Політизація його роботи полягала не в оцінці американців, а в описах внутріполітичної кон'юнктури Англії, критикуючи короля та партію торі.

Примітною була також оцінка американських подій, яку надали християнські соціалісти. Так, в 1876 р. Джон Малком Ладлоу видав історичне дослідження під назвою «Війна за американську незалежність. 1775–1783 рр.». Автор намагався показати історію англійських колоній до 1760-х рр., надати моральну оцінку відносин колоністів із індіанцями та неграми-рабами. У нього простежувались елементи економічного аналізу у визначенні причин революції. Проблема американської революції приділена увага в багатьох комплексних роботах того часу, присвячених загальній історії Великої Британії. Наприклад, праця викладача Оксфордського університету Франка Брайта «Історія Англії. Період III: Конституційна монархія. 1689–1837». Окремі розділи періоду Георга III присвячені подіям в Північній Америці, які описуються як наслідок загальної кризи Великої Британії.

Отже, в кінці XIX ст. суспільна та наукова увага були зосереджені на американській революції, в першу чергу, у зв'язку із сторічним ювілеєм незалежності США та необхідністю подальшого переосмислення місця своїх колишніх колоній в світовій системі. Неофіційні акції вказували на підтримку американської незалежності з боку англійського та колоніального суспільства. Науковий рівень досліджень американської історії у Великій Британії був мало політизованим. Тому, в кінці XIX — на початку XX ст. замість реваншизму спостерігалась тенденція до осмислення американців як самотутньої нації.

Прохорова А. Ю.

аспірантка кафедри нової та найновішої історії ОНУ імені І. І. Мечникова

НАЧАЛО НИДЕРЛАНДСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ В ИСПАНСКОЙ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ ПЕРЕПИСКЕ

Реалии сегодняшнего времени в странах Западной и Центральной Европы были сформированы революционными процессами. Опыт Нидерландской революции (1566–1609 гг.) интересен тем, что революция была одной из первых революций в Европе. Ей предшествовали острые социальные противоречия, но они были сильно подогреваемы экономическим фактором, обостренным чужеземным вмешательством.

Сын Карла V, Филипп II, получив трон, руководствовался интересами испанского дворянства, как и у его отца, у него была цель создания католической империи. Для достижения своих целей Филипп II оставил в Нидерландах испанские войска, введенные туда во время войны с Францией, сосредоточил фактическую власть в стране в руках консультов, и увеличил число епископов, дав им полномочия инквизиторов для искоренения ересей.

Поскольку все эти акты исходили от наместников, по сути являющихся чужеземными правителями, наместница Маргарита Пармская и кардинал Гранвелла заслужили всеобщую ненависть в стране.

С начала 60-х годов усилили свое влияние протестантские течения. Кальвинистские консистории в крупных городах (Турне, Валансьене, Антверпене, Хондсхоте и др.) перешли к организации массовых выступлений. На кальвинистские проповеди, проходившие обычно в окрестностях городов по ночам, стекались тысячные толпы бедного люда, привлеченного не только религиозным рвением, но и щедро раздававшейся там консисториями милостыней. Все большее число людей приходило на проповеди с оружием, и эти проповеди выливались затем в подлинные вооруженные смотры.

Филипп II по совету епископа Арраса вновь вел в действие указ 1550 г. В указе было сказано, что никто не должен печатать, писать, копировать, сохранять, скрывать, продавать, покупать или давать в церквях, на улицах или в других местах любых книг Лютера, Кальвина и других еретиков, которые осуждались Святой Церковью. Неповиновение этому указу наказывалось погребением заживо, или костром, а имущество обвиняемых конфисковалось короной.

Вначале, однако, указ не исполнялся с излишней поспешностью. Ему открыто стали противостоять в Голландии, наотрез отказались в Антверпене и в Брабанте. К первым росткам повиновения отнеслись терпимо. Филипп хотел денег, чтобы он смог вести войну между Испанией и Францией. В письме к герцогине Пармской он сказал, что все будут прощены, кто принимал участие в заговоре. Он также считал указ о введении инквизиции умеренным и исполненным благодати.

Филипп II был до изуверства деспотичен в вопросах религии. В письме к герцогине Пармской он говорил о том, что его цель состоит в том, чтобы найти тех, кто не ведет себя как должно, и вернуть их на путь истинный. Поскольку церковь это инструмент, который применяется с древних времен и является полностью законной в соответствии с канонами гражданского права, Священного Писания.

Необходимость инквизиции он объяснял этими же причинами, если придется отменить инквизицию, то следовать предписаниям истинной церкви не будет возможным, и еще тем, что было достаточного количества епископов. Увеличение епископов он объяснял тем, что они являются хорошими пастырями и могут заботиться о пастве, и они ведут себя в соответствии с распоряжениями святой церкви.

К середине 60-х гг. XVI в. в Нидерландах начались сильные волнения среди городской бедноты, рабочих мануфактур, крестьян. Испанский посол в Англии Гусман де Сильва считал, что было скрытое недовольство и

среди дворянства, несмотря на то, что они внешне соблюдали законы. Посол оказался прав.

Оппозиционные дворяне создали союз «Компромисс», объединивший несколько сот человек. Свои требования они сформулировали в специальном обращении к правительству. 5 апреля 1566 г. члены союза вручили обращение наместнице Маргарите Пармской. Они требовали восстановления вольностей страны, смягчения «плакатов», созыва Генеральных Штатов, указывая, что невыполнение их требований может вызвать всеобщее волнение и бунт, первыми жертвами которого станут дворяне. Высказывая свои соображения Филиппу II, де Сильва был уверен, что наместница будет действовать со своей обычной осторожностью. Действительно Маргарита Пармская лишь обещала довести просьбу дворян до сведения короля, а пока, до его решения, временно ограничила преследования еретиков. Маргарита Пармская действовала аккуратно; она хотела, чтобы предложения были лишь частично введены, а инквизиторам приказала быть скромными и осмотрительными в их делах. Таких решений было недостаточно.

В своем описании событий 1566 г. Якоб Весенбеке (Wesenbeke) подчеркнул то глубокое разочарование, возникшее в Нидерландах, когда стало известно, что Генеральные Штаты не участвовали в обсуждении вопросов политики. Что вместо этого советы провинций лишь были информированы о решениях регента, не дав возможность обсудить их. И после такого, по словам Якоба, жители были правы, что начали яростно протестовать и не прислушиваться к правительству. Стало ясным, что широкие слои населения были убеждены в том, что проводить религиозную политику следует по решению Генеральных Штатов, а не королю в одиночку.

Филипп II был недоволен действиями своей наместницы, и возразил, что все это было ненужным, поскольку он бы ни в коей мере не изменил религиозное законодательство своего отца.

Испанская корреспонденция показывает, что король Испании Филипп II совершенно не понимал, как обстоят дела. Он был чрезвычайно уверен в своих силах и не видел надвигающейся угрозы. Ни сообщения Маргариты Пармской, ни советы епископов, ничто не могло сломить его политическое ослепления.

Покась М. С.

к. ист. н., доцент кафедры новой и новейшей истории
ОНУ имени И. И. Мечникова

РОЛЬ СУХОПУТНЫХ ВОЙСК ФРАНЦИИ В ПОБЕДЕ АМЕРИКАНСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Сухопутные войска королевства Франция сыграли решающую роль в победе над британскими войсками в Новом Свете и, тем самым, сыграли существенную роль в появлении на свет Соединенных Штатов Америки.

К 1776 г. сухопутные войска североамериканских повстанцев состояли из Континентальной армии, которая представляла собой милицию, набран-

ную на год, и разрозненные отряды собственно милиции, которые не подчинялись армейскому командованию и вели, фактически, исключительно партизанские действия. Кроме того, Континентальная армия, по данным современных американских историков, состояла, вопреки распространённым заблуждениям, отнюдь не из патриотически настроенных фермеров, а из на вербованных молодых людей (18–22 года) из городских низов, не имеющих профессии и постоянного источника дохода, а в роли её офицерского состава выступали представители местной администрации и наиболее зажиточные горожане, чей военный опыт и образование оставляли желать лучшего. Соответственно, до 1778 г. американская армия была партизанской армией, и по факту воевать в открытом бою не могла. Любой регулярный бой заканчивался для нее беспорядочным бегством. Неудивительно, что европейские державы не спешили со вступлением в войну против Великобритании, аргументировано не доверяя подобному союзнику.

Оценку боеспособности американской армии можно получить, в частности, из письма посла США во Франции Джона Адамса графу де Верженну, госсекретарю Франции по иностранным делам, от 13 июля 1780 г. Адамс признает, что вопрос бездействия американской армии — это осознание того, что англичане сильнее и на суше, и на море, и что все успехи американцев под Филадельфией и на побережье — это результат воздействия французского флота, угрожавшего господству английского.

Только после победы американцев в сражении при Саратогге (1778 г.), когда американская армия показала пусть минимальную, но боеспособность, Франция и Испания вступили в войну на стороне США.

Тем не менее, после получения известия о вступлении в войну ряда великих держав, Континентальная армия активных боевых действий не вела, выжидая развития событий. В то же время англичане, осознавая невозможность переброски своих крупных контингентов в Северную Америку из-за действия франко-испанского флота, также не проявляли особой активности, предпочитая действовать руками индейских племён.

Французы, в свою очередь, собирались сражаться не для того, чтобы помочь американцам, а для того, чтобы нанести максимально возможный ущерб англичанам. В целом, французское руководство всё ещё пребывало под впечатлением поражения в Семилетней войне и жаждало реванша. Соответственно, в Западном полушарии регионами наиболее активных боевых действий для французов стали острова Карибского бассейна, от захвата которых Франция могла получить непосредственную и значительную выгоду.

Только 10 июля 1780 г. в Род-Айленде высадились первые несколько тысяч регулярных французских солдат из «Особой Экспедиции» генерал-лейтенанта Жана-Батиста Бонасьена де Виме графа де Рошамбо. К августу французский корпус состоял из семи пехотных полков, подразделений морской пехоты, Иностранного легиона и артиллерии — всего более 8 тыс. человек. Но активно вступать в боевые действия французы не спешили, знакомясь с местным ТВД и союзниками, с которыми, а вернее — за которых предстоит воевать.

Шло также обсуждение плана весенне-летней кампании 1781 г. Главнокомандующий Континентальной армии Вашингтон предлагал непосредственный штурм Нью-Йорка, где находились основные силы британской армии (более 10 тыс. человек), при этом французы и американцы не только бы ввязались в сложную атаку города, но французский флот был бы вынужден дать генеральное сражение эскадре британского адмирала Грейвза, причем в невыгодной для себя ситуации — на мелях, в устье реки Гудзон.

Рошамбо, напротив, предложил нанести удар по британским силам на юге под командованием генерала Чарльза Корнуоллиса, призвав её к побережью Чесапикского залива и заблокировав с моря.

В марте 1781 г. американо-французские войска перешли в наступление. Общая численность объединённой армии составляла около 19 тыс. человек, и, пользуясь почти двукратным превосходством в живой силе, они смогли призвать войска Корнуоллиса к побережью в районе глубоководного порта Йорктаун. Англичане не опасались осады, так как снабжение по морю позволяло им удерживать этот плацдарм неограниченно долго, однако 30 августа у Йорктауна появляется французская эскадра адмирала де Грасса, которая в битве в Чесапикском заливе не позволила британскому флоту прорваться в Йорктаун и перебросить туда подкрепления.

Осада Йорктауна длилась с 28 сентября по 17 октября 1781 года, причём американский и французский контингенты показали очень разную боеспособность. По признанию самого Вашингтона, американские батареи попросту не попадали по вражеским укреплениям, а когда англичане организовали контратаку на одну из американских батарей, то потери американцев при штурме составили всего 1 раненого солдата — остальные попросту разбежались, и отбивать батарею пришлось французам.

Тем не менее, к 17 октября Корнуоллис посчитал возможности сопротивления исчерпанными, и англичане капитулировали. В ходе капитуляции английский представитель попытался вручить свою шпагу Рошамбо, подчёркивая, что англичан победили не американцы, но французы, и только недюжинные дипломатические способности Рошамбо позволили избежать скандала между союзниками.

Необходимо также отметить, что потери французов при осаде Йорктауна оказались вдвое выше, чем у американцев, что говорит о реальном участии различных контингентов непосредственно в бою.

Капитуляция армии Корнуоллиса была переломным пунктом в борьбе на суше. Учитывая фактическое господство франко-испанского флота у побережья Северной Америки и продолжающуюся войну в Индии, Лондон принял политическое решение прекратить борьбу за 13 колоний и предоставить им независимость.

Таким образом, французский сухопутный контингент сыграл решающую роль в победе Континентальной армии над англичанами в Северной Америке.

Поспелов А. С.

к. ист. н., доцент кафедры новой и новейшей истории
ОНУ имени И. И. Мечникова

ГЕОПОЛИТИЧЕСКАЯ РОЛЬ ФЛОТОВ В НИДЕРЛАНДСКОЙ (1566–1609 гг.) И АМЕРИКАНСКОЙ (1776–1783 гг.) БУРЖУАЗНЫХ РЕВОЛЮЦИЯХ

Военно-морской флот, с момента выхода его корабельной составляющей в открытое море, всегда был не столько элементом войны, сколько одним из ведущих инструментов внешней политики, напрямую привязанной к географической составляющей того или иного узла противоречий. Роль флотов в конфликтах революционного типа является уникальной с исторической и оперативно-стратегической точек зрения. Прежде всего, потому, что именно в этих событиях происходил одновременный процесс создания, становления и, в силу объективных причин, нестандартного применения военных флотов повстанческих или революционных военно-политических образований.

Впервые в мировой истории военный флот у сил, борющихся за независимость своей страны, появился в ходе Нидерландской буржуазной революции. Его основу составили так называемые «морские гёзы» — по сути, морские партизаны. Их комплектование шло за счёт жителей прибрежных населённых пунктов Голландии, в первую очередь рыбаков. Технической основой флота морских гёзов стали самые многочисленные парусные суда абсолютно разных классов, прежде всего *биландеры* и более крупные и мореходные *хольки*. Эти суда, в отличие от испанских *галеонов* и *каракк*, отличались относительно высокой скоростью хода, исключительной маневренностью, особенно на мелководье, адекватной театру мореходностью, простотой строительства, ремонта и эксплуатации при слабом вооружении. Однако этот недостаток с лихвой компенсировался количественным превосходством кораблей морских гёзов и прекрасной подготовкой, помноженной на их высочайший боевой дух.

Геополитической основой действия морских гёзов стала весьма малая по площади и плотно заселённая территория Северных и Южных Нидерландов, значительные расстояния, связывающие их исключительно по морю с метрополией — королевством Испания и трассировка всех морских путей вблизи берегов Англии — тогда геополитического противника Мадрида и естественного союзника революционной Голландии. Не случайно согласие английской короны на базирование в период 1667–1673 гг. на своей территории флотилий морских гёзов делало стратегические коммуникации Испании заведомо уязвимыми.

В этих условиях гёзы пытались применить стратегию «молота и наковальни», действуя против испанского флота у берегов Нидерландов как из родных вод, так и из британских. Сложные погодные условия Северного моря и примитивная навигация делала большинство попыток бить испанцев на водных просторах относительно слабыми. Однако именно они изматывали флот Мадрида, заставляли его привязываться только к важным

в стратегическом отношении прибрежным районам, ставя его в заведомо невыгодное положение. Поражение испанцев у Зейдерзе в октябре 1573 г. и их крайне трудная осада Зиркизе в 1575–1576 гг. показали весьма невыгодную конфигурацию испанских сил, сражающихся против революционных Нидерландов, заведомо проигрышную с геополитической точки зрения.

В этой связи абсолютно не фатальным для гёзов явилось решение Елизаветы I выдворить их из британских баз в начале 1572 г. Действуя даже со своей территории, гёзы сохраняли возможность как наносить успешные, хотя и не определяющие удары по испанцам, так и самостоятельно, либо совместно с внешними союзниками оперировать и на отдалённых морских коммуникациях Мадрида. Техническим подспорьем последнего стал *флейт* — тип голландского морского парусного судна с корпусом в форме груши, что придавало ему исключительную мореходность на любых театрах, как раз и возникшего в ходе Нидерландской революции. Основой же возобновления союза с Англией, по определению, было колониальное соперничество Лондона, Мадрида и Амстердама. Раз так, то Контрармада — рейд союзного англо-голландского флота к берегам Испании под руководством знаменитого Ф. Дрейка в 1589 г., хотя и не достигла успеха, означала перенесение революционными Нидерландами боевых действий на тыловые коммуникации противника. Разгром же испанского флота у Гибралтара 25 апреля 1609 г. де-факто означал победу первой в истории буржуазной революции и голландского ВМФ как её непосредственной производной.

По-иному складывалась роль флота в Американской революции, более известной на русскоязычном историографическом пространстве как Война за независимость США. Огромная протяжённость (с севера на юг) 13 восставших против британской короны колоний, их открытый выход в Атлантический океан при относительно малой численности населения (а значит, и подготовленных мореходов) в сочетании с бытовавшей до 1765 г. крайне благоприятной для колонистов-пуритан политикой официального Лондона крайне усложняло борьбу революционеров на море. Во-первых, протяжённость и разнообразие морских путей на данном театре превышало даже самые фантастические возможности повстанцев. Во-вторых, серьёзным британским плацдармом в северной Америке была Канада, закрыть морские пути в которую борцы за независимость США не могли физически. В-третьих, число и качество кораблей, которые американские патриоты могли направить на британские коммуникации, не выдерживало никакой критики (не более 50 вооружённых судов класса *бриг*). Их единственным преимуществом могла быть лишь скорость (порядка 12 узлов в бейдевинд против 11 у британских фрегатов). Однако британцы, исключительно по экономическим соображениям, сразу же после начала боевых действий в 1776 г. умудрились выставить против зарождающегося американского флота адекватные обстоятельствам малые, но в то же время быстроходные, крайне маневренные и неплохо вооружённые *куттера*, за которыми маячил «призрак» «настоящих» боевых кораблей. Потому

неудивительно, что к концу 1778 г. только что родившийся американский ВМФ был практически полностью уничтожен Королевским флотом. Выжили и продолжили действовать по принципу «кусай и беги» с нанесением «булавочных уколов» лишь те «американцы», экипажи которых ещё до революции поднаторели в контрабандных операциях, в том числе и связанных с работорговлей. Впрочем, молодые Соединённые Штаты сохранили свои бриги и прочую «мелочь» на Великих озёрах, пытаясь перерезать имеющие вспомогательное значение на данном театре британские водные коммуникации.

В этих условиях вполне оправданным стало обращение «отцов-основателей» США, прежде всего Б. Франклина к Королевству Франция за действенной против Великобритании помощью (сам выдающийся американец вернулся в США в январе 1778 г. на французском фрегате «Бель Поль», который, возвращавшись, выиграл бой с целой британской эскадрой). Париж, жаждавший реванша с Лондоном после Семилетней войны, быстро отреагировал на подобную просьбу и направил к берегам будущих США практически всё, что имел во флотском арсенале, вместе с союзными эскадрами Нидерландов и Испании. Уже к 1781 г. союзники добились более чем двукратного превосходства над Королевским флотом, впервые в истории заставив его уйти с конкретного театра. Выигранное французским флотом 5 сентября 1781 г. Чесапикское сражение стало болезненным ударом по Туманному Альбиону и не менее обидным для так и не прославившегося американского ВМФ.

Впрочем, пусть и неудачный, но ценный опыт создания и боевого применения по сути рейдерского флота лёгких кораблей был адекватно оценен в США, и построенные в начале XIX в. американские бриги и фрегаты, после своеобразной «тренировки» в Триполитанской кампании 1803–1804 гг., исключительно успешно проявили себя в ходе англо-американской войны 1812–1814 г. как на Атлантике, так и на Великих озёрах.

Гребцова И. С.

д. ист. н., профессор кафедры новой и новейшей истории
ОНУ имени И. И. Мечникова

ЭПОХА НИДЕРЛАНДСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ В ЕВРОПЕЙСКОМ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ XVI–XVII ст.

Нидерландская революция была первой успешной буржуазной революцией в Европе. Совершившись в стране, подчиненной иноземному господству, революция приобрела форму войны за независимость от испанской короны и проходила под идеологическим знаменем кальвинизма. Революция победила лишь на севере страны, где для этого сложились наиболее благоприятные экономические, социальные и политические предпосылки, разделив Нидерланды на Голландию и Фландрию. Освободительная борьба и победа революции имели огромное влияние на развитие национальной культуры. Центром науки в Голландии стал Лейденский университет, ос-

нованный в 1575 г., вскоре после того, как Лейден отразил наступление испанцев. Утвердившаяся терпимость к инакомыслию привела к тому, что здесь находили приют выдающиеся ученые и философы из других стран. Быстрыми темпами развивались точные и естественные науки, философия и юриспруденция.

Национальный нидерландский язык, сложившийся на основе прежнего нижненемецкого диалекта, сменил латынь и занял господствующее положение в гуманитарных науках и литературе. На нем была, в частности, написана патриотическая хроника П. Хофта (1581–1647), в которой подробно раскрывались события революции и освободительной войны. В трагедии «Герард ван Велсен» Хофт предпринял попытку создать образ национального героя, борца против феодального гнёта. На нидерландском языке писал свои пьесы крупнейший голландский драматург И. ван Вондел (1587–1679), автор героических трагедий, основная тема которых — освободительная борьба Нидерландов. При этом Вондел рисует ее то индифферентно, обращаясь к библейским сюжетам («Самсон», «Давид», драма «Пасха»), то к реальным событиям истории своей родины (трагедия «Гейсбрехт ван Амстел»). В трагедии «Люцифер» в аллегорических образах воспета борьба Нидерландов с Испанией.

Однако наибольших успехов в Голландии достигло изобразительное искусство. В канун революции вершиной национально-реалистического направления были живописные полотна Питера Брейгеля Старшего (1525/1530–1569). Он формировался как художник в Антверпене, был близок с радикально настроенными деятелями Нидерландов и посвящал свои работы жизни простого народа, за что получил прозвище «мужицкий». В композициях «Уборка урожая» и «Возвращение стада» он первым даёт яркие картины крестьянского труда; жизнелюбием отмечены сцены отдыха и веселья жителей нидерландской деревни в картинах «Крестьянская свадьба» и «Крестьянский танец». Эти произведения написаны с чувством уважения к простым людям и лишены идеализации. Острые социальные противоречия времен испанского владычества нашли своё выражение в трагических по замыслу поздних произведениях Брейгеля. Его «Избиение младенцев» — это реальная сцена расправы отряда испанских войск над жителями нидерландской деревушки; картина «Калекы», изображающая безногих нищих, проникнута острым чувством протеста против жестокости жизни; знаменитая композиция «Слепые» перерастает в обобщённый образ трагической судьбы обездоленных. Брейгель сконцентрировал в своем искусстве все достижения нидерландской живописи предшествующей поры, его творчество стало предвестником грядущей революции.

Следующее поколение живописцев резко отличается от Брейгеля. Хотя главные события нидерландской революции падают на этот период, революционный пафос в искусстве последней трети XVI ст. практически не проявился. Жанровая и портретная живопись этой поры переживает период подъема, но произведения ее лишены внутренней значительности. Наиболее известными из них были написанные в 80-е гг. XVI ст. полотна: «Стрелковое объединение капитана Розенкранса» К. Кетеля и «Стрелковая

компания» К. Корнелиссена. Впрочем, живопись последней трети XVI ст. имеет, в первую очередь, интерес как основа и переходная ступень, из которой выросли национальные школы Голландии и Фландрии наступающего века.

Именно в XVII ст. сложилась и расцвела знаменитая голландская национальная школа живописи. Выдающимся ее представителем был портретист Франс Халс (1580–1666). В групповых портретах офицеров стрелковых гильдий св. Георгия и св. Адриана художник запечатлел характерную для Голландии форму защиты городов от неприятеля — создание отрядов гражданской гвардии, набравшихся из местных жителей. В этих полотнах художник увековечил образы героев своей эпохи. Он расширил рамки группового портрета введением сюжетных элементов, запечатлевая портретируемых в действии, в конкретной жизненной ситуации, акцентируя мимику, жест, позу. Халс изображал своих героев без прикрас. Веселое, с оттенком юмора настроение объединяет разных по характерам офицеров. На портретах — сильные, энергичные люди, недавно принимавшие активное участие в освободительной борьбе против испанских завоевателей. Художник успешно добивался эмоциональной силы и жизненности характеристик портретируемых, передачи их неумолимой энергии.

Вершиной голландской школы живописи стало творчество Рембрандта Харменса ван Рейна (1606–1669), работавшего в жанре группового и индивидуального портрета, станковой живописи, офорте. Настроение жителей Голландии после революционных бурь он особенно ярко отразил в картине, получившей в XVIII в. название «Ночной дозор» (1642), хотя на ней, возможно, была изображена дневная сцена. Художник сумел придать групповому портрету характер сюжетного полотна, содержание которого и сегодня имеет целый ряд толкований и гипотез. На картине представлены члены амстердамской бюргерской роты капитана Кока с поднятыми знаменами и заряженными пищалями. Вместо традиционного группового портрета, где каждый герой одинаково ценен, Рембрант дал картину выступления вооруженной дружины, устремляющейся под звуки барабана за своими командирами. На переднем плане — Франц Банинг Кок и лейтенант Виллем Ван Рейтенбурх. Портретная характеристика изображаемых отступила на второй план перед динамичностью сцены. В этом монументальном произведении слышится отзвук времен Нидерландской революции. Наполненное революционной героикой полотно стало совершенно новым словом в жанре группового портрета XVII ст., своего рода смелым экспериментом, который не смогли по достоинству оценить заказчики и многие современники.

Следует отметить, что события борьбы Нидерландов за независимость нашли отражение и в живописи Испании. Наиболее ярко исторические события предстают в работе Диего Веласкеса (1599–1660) «Сдача Бреды» (1834–1835). Это эпизод временных неудач голландцев, когда в июне 1625 г. после девяти месяцев осады герцог Юстин фон Нассауский, голландский наместник Бреды, вручает ключи от своего города генералу Амбросио Спиноле, командующему испанской армией. Известно, что акт ка-

питуляції состоялся в обстановке взаємного уваження, которая мастерски передана Веласкесом. На фоні пейзажа представлені дві протистоящіє армії. Войско переможців-іспанців зображено потужним монолітом, над яким возвишається ліс копій. Отсюдова друге названіє картини — «Копія». Голландці небагато численні, вони олицетворяють повержену армію. Голландський наместник почитливо вручає ключі від міста Спінола, який без тіні превосходства похлопує бывшего протистивника по плечу, отдавая дань його мужеству и стойкости его воинов. У Веласкеса переможитель являл собой идеал іспанського рыцаря — великодушного и благородного. Он был лично знаком с генералом и хотел его видеть именно таким. Подобное представление было новым в іспанській живописи, где генерал Спінола обычно зображался високомерным триумфатором. В обоіх групах багато великопеліпных, свободно написанных портретов. Отряды голландцев и іспанцев разделяет открытое пространство, на фоні которого четко читаются фигуры военачальников. За ними открывається широкая равнина с проходящими войсками и крепостью, окутанной утренним туманом и дымом пожаров. Веласкес, в отличие от большинства художников того времени, предпочитавших вводить в исторические композиции мифологические персонажи, аллегории и иносказания, трактует исторический сюжет жизненно, естественно, с поразительной психологической глубиной.

Таким образом, победа революции и установление республиканского строя обусловили общий характер голландской культуры XVII ст. В живописи Голландии особенно четко проявились реалистические, демократические тенденции, присущие голландской культуре в революционную эпоху. Нидерландская революция оказала огромное влияние не только на развитие национальных культур Голландии и Фландрии, но и на европейскую культуру в целом. Сюжеты борьбы Нидерландов за независимость нашли отражение в творчестве ряда выдающихся мастеров европейской живописи.

КРУГЛЫЙ СТОЛ, ПОСВЯЩЕННЫЙ 450-й ГОДОВЩИНЕ НИДЕРЛАНДСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ И 240-й ГОДОВЩИНЕ АМЕРИКАНСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Аннотация

Научная конференция при участии директора ИСН В. В. Глебова, заведующих кафедрой международных отношений Института социальных наук О. И. Брусиловской и кафедры новой и новейшей истории исторического факультета О. Б. Демина, преподавателей и гостей университета, состоялась 9 декабря 2016 года в ИСН ОНУ имени И. И. Мечникова. Среди основных вопросов, которые рассматривались на конференции, — анализ исторических и дипломатических источников, посвященных событиям революций (Демин О. Б., Ковальская М. С., Ковальский С. В., Прохорова А. Ю., Сидун И. В.); анализ хода боевых действий во время революций (Покаш М. С., Пospelов А. С.), влияние Реформации на революции (Дятлов В. О.); отражение событий революций в философии и искусстве (Глебова И. Ю., Гребцова И. С.); влияние идей Нидерландской и Американской революций на освободительные движения в Америке и Европе (Вакарчук К. В., Кузьмин Д. В., Максименко И. В.).

Ключевые слова: Нидерландская и Американская революции, исторические и дипломатические источники, идеи, боевые действия, революции в философии и искусстве.

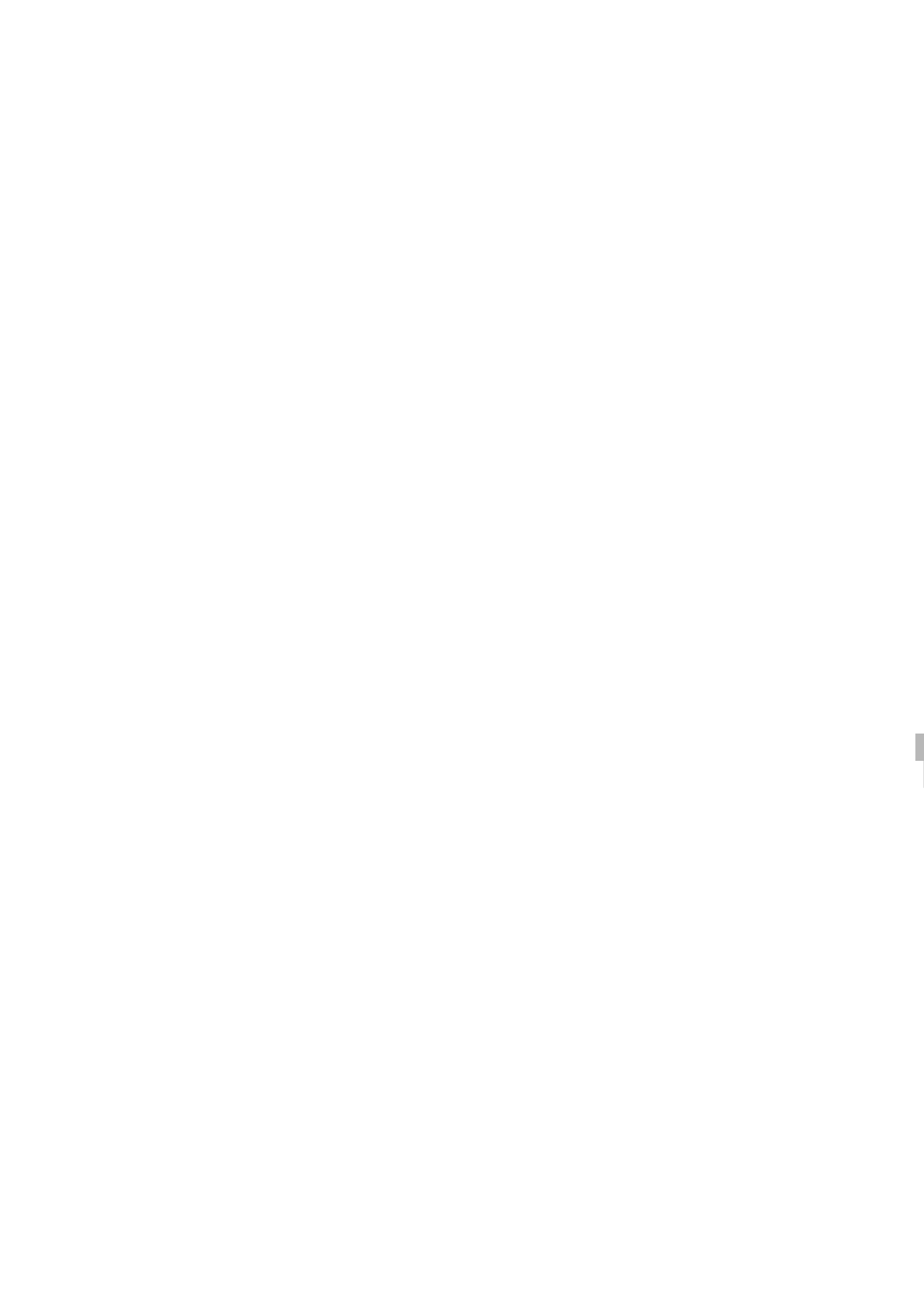
WORKSHOP SANCTIFIED TO 450TH ANNIVERSARY OF NETHERLANDS REVOLUTION AND 240TH ANNIVERSARY OF AMERICAN REVOLUTION

Abstract

Scientific conference with participation of Director of Institute of Social Sciences V. Glebov, Chiefs of the Department of International Relations of ISS O. Brusylovskaya and the Department of New and Contemporary History of Historical Faculty O. Demin, teachers and guests of University, took place on December, 9, 2016 in ISS ONU. Among basic questions that was examined on conference were analysis of the historical and diplomatic sources sanctified to the events of revolutions (Demin O., Kovalska M., Kovalski S., Prohorova A., Sidun I.); analysis of motion of battle actions during revolutions (Pokas M., Pospelov A.), influence of Reformation on revolutions (Diatlov V.); a reflection of events of revolutions in philosophy and art (Glebova I., Grebcova I.); influence of ideas of revolutions in Netherlands and North America on liberation movements in America and Europe (Vakarchuk K., Kuzmin D., Maksimenko I.).

Key words: revolutions in Netherlands and North America, historical and diplomatic sources, ideas, battle actions, revolutions in philosophy and art.

КОМПАРАТИВНА БІОГРАФІКА

УДК 323.37: [929Тетчер+929Рейган]:82–94

Войтович А. И.

к. полит. н., доцент кафедры международных отношений
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,
к. 32, Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина,
тел. 048 731 25 96.

**М. ТЭТЧЕР И Р. РЕЙГАН В ВОСПОМИНАНИЯХ СОВРЕМЕННОКОВ:
ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПОРТРЕТЫ**

Статья посвящена политическому портрету, сделанному исключительно на основе мемуарной литературы. Воспоминания политических деятелей и дипломатов как ценный исторический источник дают возможность более полно уяснить сущность их деятельности. Сравнительный анализ мемуарной литературы позволяет увидеть факторы, оказавшие влияние на становление политических фигур, формирование их стиля и подходов к решению вопросов внутренней и внешней политики.

Ключевые слова: политический портрет, политический стиль, кредо, внутренняя и внешняя политика, мемуары.

Постановка проблемы. Премьер-министр Великобритании Маргарет Тэтчер и президент США Рональд Рейган — политические деятели последней трети XX в. Их деятельность приходится на период «холодной войны». Придя в большую политику и делая ставку на военную силу, они способствовали её усилению. В определённой мере их деятельность также способствовала и ослаблению международной конфронтации. Они сумели кто в большей, а кто в меньшей мере преодолеть идейно-политические предрассудки и прийти к выводу о неизбежности сотрудничества со странами с иным общественно-политическим строем, в частности с Советским Союзом.

Анализ последних исследований. Данная статья является продолжением научных разработок автора. За последние годы им были изданы, на основе обширной мемуарной литературы, учебно-методические [19] и научно-учебные работы [16, 23, 25].

Цель статьи — дать политический портрет М. Тэтчер и Р. Рейгана сквозь призму анализа мемуарной литературы с максимальным погружением в неё, то есть глазами современников. **Задачами** являются: 1) анализ факторов, оказавших влияние на становление их как политиков и выработку их политического стиля; 2) исследование причин, оказавших влияние на формирование и проведение жесткой внешней политики в первой половине 80-х гг.; 3) изучение обстоятельств, приведших к эволюции их внешнеполитических взглядов и подходов во второй половине 80-х гг.

М. Тэтчер получила образование в Оксфордском университете, окончив химический факультет в 1947 г. Пришла в политику в начале 60-х гг., в годы премьерства Г. Макмиллана. В 1970 г. возглавила министерство образования и науки в правительстве Э. Хита. С 1974 г. лидер консер-

вативной партии, а с 1975 г. также глава «теневое кабинета». Уже в те годы она неоднократно заявляла о советской военной угрозе. О Тэтчер той поры премьер-министр лейборист Г. Вильсон рассказывал главе Советского правительства А. Н. Косыгину как о «сильном политике», которая «умело провела борьбу за лидерство в партии», «обладает хорошими ораторскими способностями», и наконец она «волевая женщина. Носит со вкусом подобранные костюмы. У неё всегда хороший макияж. Она следит за своими руками. Очень аккуратная, причёска — волосок к волоску...» [26, с. 238]. Р. Рейган, очарованный М. Тэтчер в те годы, писал об одной из встреч с ней: «Эта женщина сразу же понравилась мне, она была приветлива, женственна, грациозна и умна, а когда речь зашла о сокращении правительственного аппарата и расширении экономических свобод, то с первых же слов стало очевидно, насколько мы близки по духу» [24, с. 206].

Р. Рейган после окончания колледжа в Юрике в 1932 г. работал спортивным обозревателем. В 1937 г. становится киноактёром Голливуда. Размышляя о том, какую важную роль кино играет в общественной жизни, тележурналист В. Познер на примере «индустрии грёз» пишет: Голливуд сумел не только «донести до всего мира определённый образ Америки и американца, но и сформировать у самих американцев представление о том, кто они такие, что значит быть американцем и вести себя по-американски. Лучшая иллюстрация этого — Рональд Рейган; он сам себя воспринимал как героя-ковбоя, который, победив зло, скачет по бескрайним прериям и исчезает в лучах заходящего солнца» [21, с. 104]. Аналогичное мнение находим в воспоминаниях советского дипломата О. А. Гриневского. Он пишет: «Многие представления Рейгана формировались под влиянием кинематографа» [7, с. 33]. В 40–50-х гг. будущий президент возглавляет Гильдию киноактёров и по совместительству — телевизионный ведущий. Рейган потом напишет: «Годами я слышал вопрос: «Как может актёр быть президентом?» Иногда я задумывался над тем, как можно быть президентом, не будучи актёром» [24, с. 392]. В 1952 г. Р. Рейган и Нэнси Дэвис поженились. Занялся политикой Рейган на рубеже 50–60-х гг., став членом Демократической партии. В 1967–1975 гг. он губернатор-республиканец штата Калифорния. Вспоминая своё избрание, Рейган писал: «Штат неожиданно оказался перед кризисом, которого он не знал со времён «великой депрессии», и мне как новому губернатору предстояло выбраться из него» [24, с. 162]. В 1972 и 1976 гг. выставлял свою кандидатуру на пост президента США.

В мае 1979 г. на парламентских выборах в Великобритании победили консерваторы, М. Тэтчер сформировала новое правительство страны. О её политических взглядах журналист-международник С. Н. Кондрашов писал: «Из западноевропейских лидеров Маргарет Тэтчер политически ближе всех американскому президенту Рональду Рейгану» [15, с. 324]. Тэтчер потом напишет, что «именно то, что мы с Рональдом Рейганом разговаривали на одном языке (во всех отношениях), убеждало и друзей, и врагов в серьёзности наших намерений» [27, с. 31]. Сам же президент так оценил американо-британский союз: «На протяжении восьми лет моего

президентства самые тесные связи были у США с Великобританией. Дело было не только в моей личной дружбе с Маргарет Тэтчер и близости наших взглядов на задачи правительства. Наш союз был скреплён особыми отношениями, длительное время существовавшими между нашими странами, порожденными общностью демократических ценностей, англосаксонского происхождения, языка и дружбой, углубившейся и созревшей за годы сражений бок о бок в двух мировых войнах. Эти особые отношения не позволяли нам сохранять нейтралитет во время войны Британии с Аргентиной из-за Фолклендских островов в 1982 г. Но и участвовать в ней мы не могли. Поэтому приходилось придерживаться золотой середины. ... Мы оставались надёжными союзниками Великобритании и поддерживали её право защищать свою колонию. Мы также заверили Маргарет Тэтчер в своей полной поддержке» [24, с. 357–359].

Об этом тандеме руководитель информационно-аналитического управления внешней разведки КГБ СССР Н. С. Леонов писал: «На всё последующее десятилетие эти два политических деятеля наложили свой неизгладимый отпечаток агрессивности, твёрдости, последовательности» [17, с. 213]. И если у них были некоторые политические несовпадения, то они больше касались внешнеполитических подходов, в том числе и на советском направлении. Советский посол Н. М. Луньков вспоминал встречу с М. Тэтчер в январе 1980 г. в связи с афганскими событиями. Разговор был тяжёлый. Он писал: «Лишь одна её фраза не произносилась до этого. «Дорогой г-н посол, передайте, пожалуйста, своему руководству в Москву, что они допускают грубейшую ошибку. Почему они не учитывают наш печальный опыт, когда Великобритания пыталась одержать победу в Афганистане в прошлом веке и потерпела сокрушительное поражение?!» Об этом я доложил лично Брежневу и Громыко» [18, с. 228–229].

Р. Рейган был избран президентом Соединённых Штатов от республиканской партии в 1981 г. Социально-экономические реформы, проведенные им, известные как «рейганомика», вызвали критику. Его прозвали «Робин Гудом наоборот» — грабящим бедных, чтобы ещё больше обогатить богатых [15, с. 167]. О его стиле руководить писали, что «детали, которые увлекли и совратили его предшественника (Картера. — А. В.), были для него не нужны и необязательны» [14, с. 420]. С. Н. Кондрашов вспоминал, что на первой пресс-конференции Рейган-президент «вызвал видения «холодной войны», обрушившись с грубыми нападками на Советский Союз, обругав разрядку как «улицу с односторонним движением» и подвергнув критике наотмашь Договор ОСВ-2» [15, с. 46]. А. С. Черняев из Международного отдела ЦК КПСС записал в дневнике 31 января 1981 г.: «Американцы (Рейган–Хейг) сменили пластинку Картера (у того — «права человека»), у этих: Москва — источник и центр международного терроризма» [29, с. 434].

С первых дней президентства Рейган берёт жесткий курс в отношении СССР и социалистического блока. Биограф президента Э. А. Иванян пишет: «Военное противостояние Советскому Союзу стало краеугольным камнем американской внешней политики... Воинственная риторика президен-

та и других представителей администрации свидетельствовала о том, что основная внешнеполитическая и военно-политическая установка на обострение взаимоотношений с СССР и мобилизация энергии американских союзников на решительное противостояние распространению коммунистического влияния в мире разделялось всеми руководителями внешней и военной политики страны» [11, с. 290]. Ещё раньше об этом писал С. Н. Кондрашов. По его словам, «среди членов рейгановского кабинета министр обороны Каспар Уайнбергер, по общему мнению, идёт как «ястреб» номер один» [15, с. 145], а госсекретарь Александр Хейг именно в военной мощи «усматривает универсальный рецепт для успехов американской дипломатии» [15, с. 33]. В целом Рейган, по оценке министра иностранных дел СССР А. А. Громыко, вёл себя в отношении Кремля «непредсказуемо и некорректно» [8, с. 107].

Первая половина 80-х гг. характеризовалась усилением «холодной войны». О Тэтчер той поры Р. Никсон вспоминал: «Большое впечатление на меня произвела английский премьер-министр Маргарет Тэтчер. Она руководитель, добившийся значительного изменения к лучшему в жизни своей страны. Впервые я встретил её в 1978 г., когда она была лидером оппозиции, а Великобритания всё еще пребывала в состоянии экономической депрессии. Во время нашей следующей встречи она уже была премьер-министром и благодаря своему твёрдому руководству совершила то, что некоторые сейчас называют британским экономическим чудом. В ходе наших бесед госпожа Тэтчер придерживалась разумно жесткой позиции в вопросах отношений между Востоком и Западом и усиленно защищала британскую точку зрения по проблемам Ближнего Востока. В отличие от некоторых других женщин-руководителей, которые действовали по-мужски, но ожидали, что к ним будут относиться как к женщинам, она поблажек не простила и не рассчитывала на них» [20, с. 58–59].

Несмотря на обострение международных отношений, политический диалог всё же был. А. Н. Яковлев вспоминал визит Горбачева в Англию и его переговоры с Тэтчер — «проницательной политической тигрицей» в декабре 1984 г.: «В перерывах между официальными беседами Тэтчер — само очарование. Обаятельная, элегантная женщина, без всяких властвующих ноток в голосе, прекрасно ведущая светский разговор. Наблюдательна и остроумна. Но как только начинались разговоры по существу, Тэтчер преображалась. Суровость в голосе, искры в глазах, назидательные формулировки, подчёркивающие собственную правоту. Видимо, поэтому её называли «железной леди», хотя я ничего в ней железного не увидел» [32, с. 386–387]. Эта встреча положила начало взаимопониманию двух лидеров.

Рейган же был убеждён в мессианской роли Америки, которая «снова станет примером свободы и маяком надежды для тех, у кого сейчас нет свободы» [12, с. 295]. В мемуарах он пишет: «Американцы всегда верили, что на нашу страну возложена миссия — нести мир и демократию всем народам» [24, с. 446]. Канцлер ФРГ в 1998–2005 гг. Г. Шрёдер не без критики вспоминал американского президента и его миссию, которую Рейган обозначил, ссылаясь на Ветхий Завет, как «великую битву «Добра со Злом»,

причем под «Злом» он, естественно, подразумевал коммунизм» [31, с. 51]. И здесь нет ничего удивительного. Одним из помощников президента был, известный своими яркими антисоветскими взглядами, историк польского происхождения Р. Пайпс. (Интересно, что Пайпса, его родных и будущую жену спасла в оккупированной вермахтом Польше в сентябре 1939 г. Красная Армия [3, с. 328–329].) Подводя итог двухлетнему правлению Рейгана, С. Н. Кондрашов прозорливо писал: «Нынешний президент — плоть от плоти калифорнийских миллионеров-нуборишей, успешно сколотивших свои состояния и потому отстаивающих «право» навязывать себя и страну, где они преуспели, в качестве примера для подражания всему миру. В более широком смысле Рональд Рейган — выразитель интересов консервативного правого крыла республиканской партии, для которого лидеров обычно поставляют кондовая американская провинция, а идеологическую оснастку — в последние годы — нью-йоркские интеллектуалы-консерваторы» [15, с. 225].

Советский посол в Великобритании в 1986–1990 гг. Л. М. Замятин сказал о Тэтчер, что она «натура властная», а «её ум, силы, незаурядный интеллект — всё было в течение многих лет отдано государственной, политической деятельности» [10, с. 10].

О своём политическом кредо «железная леди» писала: «Я предпочитаю проводить такую линию, которая опирается на принципы до тех пор, пока они не начинают действовать как удавка; кроме того, я предпочитаю, чтобы эти принципы наряду с благими намерениями подкреплялись и сталью» [27, с. 20]. Последнее она очень хорошо продемонстрировала в ходе Фолклендской войны в 1982 г. Дж. Мейджор дал типичную для консерваторов оценку её действиям. Он писал, что победа М. Тэтчер в этой войне была «её величайшим триумфом», которая принесла «огромное ощущение национальной гордости» и гарантировала рост популярности «железной леди» [33, р. 77].

Вспоминая начало кувейтского кризиса, замминистра иностранных дел СССР А. М. Белоногов писал: «К этому моменту М. Тэтчер уже 11 лет стояла во главе правительства, прочно закрепив за собой репутацию «железной леди» — жесткого, решительного политика, готового на самые крутые меры ради защиты британских интересов. Война за далёкие Фолклендские острова, которые Аргентина попыталась было отобрать у Великобритании, стала своего рода символом политического кредо Тэтчер. Этому кредо она оставалась верна и теперь, когда вторжение Ирака в Кувейт породило угрозу дальнейшего подрыва позиций Англии в зоне Персидского залива, и так уже изрядно размытых после Второй мировой войны. Её рецепт был категоричен: силе нужно противопоставить силу и заставить Багдад, если потребуется — оружием, вывести свои войска из Кувейта. Тэтчер, не колеблясь, предложила Бушу английские войска для участия в коалиции против Саддама Хусейна. В своей аспенской речи (2 августа 1990 г., Аспенский институт, шт. Колорадо. — А. В.) она заявила, что вторжение «бросает вызов каждому принципу ООН» и, что если мы позволим ему осуществиться, то ни одна маленькая страна больше никогда не будет

чувствовать себя в безопасности, так как «воцарится закон джунглей» [2, с. 49]. М. Тэтчер считала С. Хусейна диктатором, который подчиняет свою политику собственным капризам, и заявила: «Он фанатик войны!.. Хусейн — это Гитлер сегодня» [10, с. 120]. Размышляя о политическом почерке М. Тэтчер, Дж. Буш писал: «Я понимал, почему она стала таким сильным лидером. Она всегда действовала напористо и не стеснялась озвучить свои мысли или спорить с другими... Тэтчер всегда стремилась выразить свою собственную позицию напрямую, не заботясь о тонкостях. Она была сильной, но не грубой. Она также всегда была хорошо информирована и подготовлена на уровне эксперта в области контроля над вооружениями. Я всегда ценил её мудрость и глубокое понимание обстановки, особенно в том, что касалось Европы и НАТО... Я уважал её твёрдость и уверенность в своих силах. У неё не было той личной лёгкости, которая была характерна для Брайана Малруни или Гельмута Коля. По сравнению с Тэтчер даже Горбачев и Ельцин отличались более развитым чувством юмора и непринуждённости. Маргарет никогда не скрывала свою любовь к Соединённым Штатам, так же и большое значение, которое она придавала отношениям между двумя странами. Она прилагала большие усилия для того, чтобы сохранить эти отношения. Она не допускала, чтобы наши страны отдалялись друг от друга на международных форумах, и если для этого требовался какой-то компромисс, всегда была готова прислушаться к нашим соображениям. Я был ей за это благодарен» [5, с. 73–74].

О политическом стиле американского президента советский посол в США А. Ф. Добрынин писал: «Рейган глубоким знанием проблем не отличался, мыслил упрощенными категориями, руководствуясь твёрдо устоявшимися у него в течение многих лет броскими клише, антисоветскими и антикоммунистическими лозунгами, особенно в своём подходе к мировым проблемам. Догматизм во взглядах на внешнюю политику сопровождался у Рейгана склонностью и даже любовью к «политическому драматизму», созданию «мини-кризисов» и «шоковых ситуаций» (впрочем, таких, которые не представляют большой опасности для самих США), которые сопровождались умелым использованием патриотической риторики. Расчёт тут был прежде всего на то, чтобы эффективнее воздействовать на население, мобилизовать его на поддержку военных программ и внешнеполитических акций администрации (в значительной мере Рейгану это удавалось, большинство американцев считало, что он «хорошо справляется с кризисами», которые он, по существу, часто сам же — вольно или невольно — создавал) [9, с. 500]. В некоторой степени подтверждает вышесказанное и Дж. Буш. Он пишет: «Я практически не был знаком с Рейганом, когда в 1980 году он пригласил меня войти в его команду, но знакомство с ним доставило мне огромное удовольствие. Он был примером того, как можно быть сильным лидером и в то же время добрым и нежным человеком, что я всегда считал целью нации. У него было несколько твёрдых принципов, о которых он часто упоминал. Все знали, какова его позиция в вопросе о налогах или в отношении Советского Союза. Меня всегда восхищала его способность брать сложную проблему и в простых и доступных терминах объяснять

её американскому народу» [5, с. 26]. Несколько диссонирует с вышесказанным замечание президента-демократа У. Клинтона: «Рейган оставался для меня загадкой: он был очень дружелюбным и в то же время каким-то отчуждённым. Я никогда не мог с уверенностью сказать, насколько он был осведомлён о том, какие последствия имели для людей некоторые аспекты его наиболее жесткой политики, использовал ли он правых — сторонников жесткого курса или это они использовали его» [13, с. 380].

Во второй половине 80-х гг. Тэтчер и Рейган, испытывая положительное влияние советской внешнеполитической концепции нового политического мышления, прилагали усилия по оздоровлению международных отношений. Премьер-министр демонстрировала взвешенные подходы к советской внешней политике и внутренним преобразованиям в СССР и неоднократно посещала страну. М. С. Горбачев так оценил её усилия: «На посту лидера консервативной партии и премьер-министра Великобритании проявился большой политический талант Тэтчер. Более того — в масштабах своей страны ей было «тесновато». Стремясь утвердить свою роль в мировой политике, она, надо сказать, сделала много полезного в поддержку нашей перестройки. Конечно, она понимала её по-своему, как перетягивание Советского Союза на западные позиции, как советский вариант «тэтчеризма». Но искренне хотела нам помочь, мобилизовать усилия Запада для содействия перестройке» [6, с. 205]. О встрече Тэтчер и Горбачева в Кремле в марте 1987 г. Черняев вспоминал: «Она, как всегда, необыкновенно хороша, проникновенна, но и решительна, упряма, иногда назидательна. Он — ироничен, насмешлив, но иногда даже резок. Его уверенность в правоте начатого им дела оборачивалась самоуверенностью в личном общении... даже с женщиной. А в ней при всём её деловом уме и поразительной осведомлённости женское начало не исчезало ни на секунду. Она, «ласково» оглядывая сидящих перед нею мужчин, будто постоянно следила за тем, какое впечатление производит также и как женщина» [30, с. 132]. Дневниковая запись Черняева о Тэтчер от 16 января 1989 г. как бы подводит итог её деятельности: «Она работала на большую политику, на историю, на себя. ...Я убеждён, что она искренне хочет нам добра. Её амбиции и честолюбие совпадают с этим её женским и человеческим позывом» [29, с. 788]. Как о женщине он скажет: она «красива, умна, незаурядна, женственна» [29, с. 803].

Ушла в отставку из-за правительственного кризиса в ноябре 1990 г. Оценивая деятельность М. Тэтчер на посту премьер-министра, М. С. Горбачев писал: «Нельзя отрицать её заслуг перед своей страной. Она застала её в ситуации перманентного отставания от других крупных в западном мире государств. И сумела существенным образом изменить положение Великобритании внутри и вовне. Однако жесткие методы Тэтчер, свойственный ей авторитаризм раздражали даже её окружение, не говоря уже об оппозиции, приводили к конфликтам. Мне казалось, что с нею могли работать лишь те, кто готов был безропотно мириться с её стилем и характером. Её авторитарность проявлялась и во внешней политике, в её склонности к силовым методам. В кризисных ситуациях она выступала за военные санк-

ции. Даже после ухода из правительства иногда вдруг доходила информация, что она выдвигает идею бомбовых ударов. Эта жесткость проявилась особенно рельефно в ее подходе к кризису в Персидском заливе... Так что для нас Тэтчер была непростым партнером, особенно принимая во внимание её яростный антикоммунизм, который иногда мешал ей смотреть на вещи более реалистично. Хотя во многих случаях она могла иллюстрировать свои обвинения фактами, которые мы потом сами стали подвергать переоценке и серьезной критике. В общем, защита интересов Запада, его ценностей нашла в её лице сильного адвоката» [6, с. 205–206].

Её уход не был неожиданным, но у советской стороны было желание видеть её на посту премьер-министра. По мнению Л. М. Замятина, причинами этого были: «Усиление роли Тэтчер в международных делах. Её поддержка процессов перестройки в СССР. Её активные усилия поддержать перед лидерами Запада Горбачева и его идеи» [10, с. 128]. По словам А. Ф. Добрынина, «она считала, что сейчас, когда Горбачев помог прекратить «холодную войну» и встал на путь реформ, «история не простит нам, если мы сообща не поддержим его»» [9, с. 672].

Советский посол в Англии в 1980–1986 гг. В. И. Попов писал: «Имя Тэтчер вошло в историю. Многие страницы летописи второй половины двадцатого столетия будут, несомненно, посвящены её политике, её влиянию на развитие событий в Британии, Европе и мире. Наряду с её огромной силой воли, настойчивостью, даже упорством в отстаивании своих целей и принципов, которые снискали ей имя «железной леди», будут отмечаться и её проницательность, огромное политическое чутьё, смелость в принятии и осуществлении решений» [22, с. 427–428]. Премьер-министр лейборист Т. Блэр как-то сказал: «Вообще Тэтчер была выдающимся премьер-министром» [4, с. 566].

В ноябре 1985 г. американский президент встречался с М. С. Горбачевым в Женеве. (Чуть ранее Черняев отметил, что команда Рейгана «цинично отстаивает свои интересы» [29, с. 624].) О Рейгане на той встрече первый замминистра иностранных дел СССР Г. М. Корниенко писал: «Не могла не поражать его неинформированность и узость мышления» [1, с. 81]. После длительных и трудных переговоров был подписан в декабре 1987 г. советско-американский договор о РСМД. В мае–июне 1988 г. президент США посетил Советский Союз. Итоги визита не вызывали большого оптимизма у маршала С. Ф. Ахромеева [1, с. 194–195]. Подводя итог деятельности своего предшественника на советском направлении, Дж. Буш сказал: «Рейгану удалось далеко продвинуть американо-советские отношения. Он развеял миф о том, что он был противником всего, что связано с Советским Союзом» [5, с. 18]. Каким был президент Рейган? На наш взгляд, глубокую и взвешенную характеристику ему дал посол А. Ф. Добрынин: «Рональд Рейган был, пожалуй, наиболее противоречивым и вместе с тем довольно необычным президентом США в послевоенной истории наших отношений. Он никого не оставлял равнодушным. Оценки его деятельности как президента так же противоречивы, как и он сам. ...Думаю, что один из ключей к разгадке «феномена Рейгана» и его политических успехов — это недо-

оценка его личности политическими противниками и некоторыми политологами. Он как президент был более сложной фигурой, чем это казалось на первый взгляд. ...У Рейгана были определённый природный инстинкт, чутьё и оптимизм, любовь к большим захватывающим воображение идеям (например, СОИ), умение создавать имидж, который импонировал миллионам американцев. ...Он умело манипулировал общественным мнением, образными формулировками и броскими лозунгами, с помощью которых он упрощал сложные вопросы, хотя это и служило нередко основанием обвинять его (подчас справедливо) в примитивизме, нежелании глубоко разобраться в деталях. Фактически его сила заключалась в умении (сознательно или инстинктивно) соединять несовместимое, во внешней простоте подходов, в убеждённости в правильности своих взглядов, пусть порой ошибочных или несостоятельных, в его упорной, даже упрямой решимости их осуществить» [9, с. 643–646]. М. Тэтчер писала о Р. Рейгане как о «выдающемся политическом лидере» [28, с. 429].

Выводы. М. Тэтчер и Р. Рейган как политики сформировались в условиях «холодной войны». Попав в большую политику и проводя курс на конфронтацию с Советским Союзом, они способствовали её усилению. Политика с позиции силы осуществлялась не только на советском направлении, но и на других. В биполярном мире в ядерную эпоху такой подход не мог не быть угрозой миру. Внешнеполитические инициативы и практика советской стороны после 1985 г. в вопросе обеспечения прочного мира оказали влияние на взгляды премьер-министра и президента; на смену конфронтации и образу врага, казалось, пришел политический диалог и доверие.

Список использованной литературы

1. Ахромеев С. Ф. Глазами маршала и дипломата. Критический взгляд на внешнюю политику СССР до и после 1985 года / С. Ф. Ахромеев, Г. М. Корниенко. — М.: Международные отношения, 1992.
2. Белоногов А. М. МИД. Кремль. Кувейтский кризис / А. М. Белоногов. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001.
3. Бережков В. М. Рядом со Сталиным / В. М. Бережков. — М.: Вагриус, 1998.
4. Блер Т. Шлях / Т. Блер. — К.: Темпора, 2011.
5. Буш Дж. Мир стал другим / Дж. Буш, Б. Скоукрофт. — М.: Международные отношения, 2004.
6. Горбачев М. С. Жизнь и реформы: В 2 книгах. Кн. 2 / М. С. Горбачев. — М.: Новости, 1995.
7. Гриневский О. А. Перелом. От Брежнева к Горбачеву / О. А. Гриневский. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2004.
8. Громыко А. А. Андрей Громыко. В лабиринтах Кремля (воспоминания и размышления сына) / А. А. Громыко. — М.: Автор, 1997.
9. Добрынин А. Ф. Сугубо доверительно. Посол в Вашингтоне при шести президентах США (1962–1986 гг.) / А. Ф. Добрынин. — М.: Автор, 1997.
10. Замятин Л. М. Горби и Мэгги. Записки посла о двух известных политиках — Михаиле Горбачеве и Маргарет Тэтчер / Л. М. Замятин. — М.: ПИК ВИНТИ, 1995.
11. Иванян Э. А. Рональд Рейган — хроника жизни и времени / Э. А. Иванян. — М.: Мысль, 1991.
12. Инаугурационные речи президентов США. — Харьков: Фолио, 2009.

13. Клинтон Б. Моя жизнь / Б. Клинтон. — М.: Альпина бизнес букс, 2005.
14. Кондрашов С. Н. Долгий взгляд на Америку / С. Н. Кондрашов. — М.: Международные отношения, 1988.
15. Кондрашов С. Н. Мы и они в этом тесном мире: Дневник политического обозревателя / С. Н. Кондрашов. — М.: Политиздат, 1984.
16. Країни Європи і Америки у спогадах сучасників (від початку ХХ століття до Другої світової війни) / Укл., підгот. текстів спогадів, авт. передмови і коментарів О. І. Войтович. — Одеса: Астропринт, 2003.
17. Леонов Н. С. Лихолетье / Н. С. Леонов. — М.: Международные отношения, 1994.
18. Луньков Н. М. Русский дипломат в Европе / Н. М. Луньков. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 1999.
19. Навчально-методичний посібник зі спекурсу «Зовнішня політика країн Західної Європи». Частина II. «Політики про політиків»/ Автор-укладач О. І. Войтович. — Одеса: Астропринт, 2002.
20. Никсон Р. На арене. — Воспоминания о победах, поражениях и возрождении / Р. Никсон. — М.: Новости, 1992.
21. Познер В. В. Прощание с иллюзиями / В. В. Познер. — М.: Астрель, 2012.
22. Попов В. И. Маргарет Тэтчер: человек и политик (Взгляд советского дипломата) / В. И. Попов. — М.: Прогресс, 1991.
23. Радянський Союз у спогадах сучасників (від початку Великої Вітчизняної війни до 1991 року): У 5 кн. Хрестоматія / Укл., підгот. текстів спогадів, авт. передмови і коментарів — О. І. Войтович. — Одеса: Астропринт, 2006–2009.
24. Рейган Р. Жизнь по-американски / Р. Рейган. — М.: Новости, 1992.
25. Росія — СРСР у спогадах сучасників (від початку ХХ ст. до Великої Вітчизняної війни): У 2 книгах / Укл., підгот. текстів спогадів, авт. передмови і коментарів — О. І. Войтович. — Одеса: Астропринт, 2004–2005.
26. Суходрев В. М. Язык мой — друг мой: От Хрущева до Горбачева / В. М. Суходрев. — М.: Олимп; АСТ, 1999.
27. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегия для меняющегося мира / М. Тэтчер. — М.: Альпина паблшер, 2003.
28. Тэтчер М. Автобиография / М. Тэтчер. — М.: АСТ, 2014.
29. Черняев А. С. Совместный исход. Дневник двух эпох. 1972–1991 годы / А. С. Черняев. — М.: РОССПЭН, 2010.
30. Черняев А. С. Шесть лет с Горбачевым: По дневниковым записям / А. С. Черняев. — М.: Прогресс, 1993.
31. Шрёдер Г. Решения. Моя жизнь в политике / Г. Шрёдер. — М.: Европа, 2007.
32. Яковлев А. Н. Сумерки. Изд. 2-е / А. Н. Яковлев. — М.: Материк, 2005.
33. Major J. The Autobiography / John Major. — New York: Harper Collins Publishers, 1999.

References

1. Akhromeev, S., Korniyenko, N. Hlazamy marshala y diplomata. Krytycheskyy vzhyad na vneshnyuyu polytyku SSSR do y posle 1985 hoda. Moskva: Mezhdunarodnie otnosheniya, 1992.
2. Belonohov, A. MYD. Kreml'. Kuveytskyy kryzys. Moskva: OLMA-PRESS, 2001.
3. Berezhekov, V. Ryadom so Stalynim. Moskva: Vahryus, 1998.
4. Bler, T. Shlyakh. Kyiv: Tempora, 2011.
5. Bush, Dzh., Skoukroft, B. Myr stal druhyim. Moskva: Mezhdunarodnie otnosheniya, 2004.
6. Horbachev, M. Zhyzn' y reformi. — V dvukh knyakh. — Kn. 2. Moskva: Novosty, 1995.
7. Hrynevskyy, O. Perelom. Ot Brezhneva k Horbachevu. Moskva: OLMA-PRESS, 2004.
8. Hromiko, A. Andrey Hromiko. V labyryntakh Kremlya (vospomynaniya y razmishleniya sina). Moskva: Avtor, 1997.
9. Dobrinyn, A. Suhubo doverytel'no. Posol v Vashynhtone pry shesty prezidentakh SShA (1962–1986 hh.). Moskva: Avtor, 1997.
10. Zamyatyn, L. Horby y Mehhy. Zapysky posla o dvukh yzvestnikh polytykakh — Mykhayle Horbacheve y Marharet Tetcher. Moskva: PYK VYNYTY, 1995.
11. Yvanyan, E. Ronal'd Reyhan — khronyka zhyzny y vremeny. Moskva: Misl', 1991.

12. 12. Ynauhuratsyonnie rechy prezidentov SShA. Khar'kov: Folyo, 2009.
13. Klynton, B. Moya zhyzn'. Moskva: Al'pyna byznes buks, 2005.
14. Kondrashov, S. Dolhyy vzhlyad na Ameryku. Moskva: Mezhdunarodnie otnosheniya, 1988.
15. Kondrashov, S. Mi y ony v etom tesnom myre: Dnevnyk polytycheskoho obozrevatelya. Moskva: Polytyzdat, 1984.
16. Krayiny Yevropy i Ameryky u spohadakh suchasnykiv (vid pochatku KhKh stolittya do Druhoyi svitovoyi viyny) / Ukl., pidhot. tekstiv spohadiv, avt. peredmovy i komentariy O. Voytovych. Odesa: Astroprynt, 2003.
17. Leonov, N. Lykholet'e. Moskva: Mezhdunarodnie otnosheniya, 1994.
18. Lun'kov, N. Russkyy diplomat v Evrope. — Moskva: OLMA-PRESS, 1999.
19. Navchal'no-metodychnyy posibnyk zi spetskursu «Zovnishnya polityka krayin Zakhidnoyi Yevropy». Chastyna II. «Polityky pro politykiv»/ Avtor-ukladach O. Voytovych. Odesa: Astroprynt, 2002.
20. Nykson, R. Na arene. — Vospomynaniya o pobedakh, porazheniyakh y vozrozhdeniy. — Moskva: Novosty, 1992.
21. Pozner, V. Proshchanye s ylyuzyyamy. Moskva: Astrel', 2012.
22. Popov, V. Marharet Tetcher: chelovek y polytyk (Vzhlyad sovet'skoho diplomata). Moskva: Prohress, 1991.
23. Radyans'kyy Soyuz u spohadakh suchasnykiv (vid pochatku Velykoyi Vitchyznyanoi viyny do 1991 roku): U 5 kn. Khrestomatiya / Ukl., pidhot. tekstiv spohadiv, avt. peredmovy i komentariy — O. Voytovych. Odesa: Astroprynt, 2006–2009.
24. Reyhan, R. Zhyzn' po-amerykansky. Moskva: Novosty, 1992.
25. Rosiya — SRSR u spohadakh suchasnykiv (vid pochatku KhKh st. do Velykoyi Vitchyznyanoi viyny): U dvokh knykh / Ukl., pidhot. tekstiv spohadiv, avt. peredmovy i komentariy — O. Voytovych. Odesa: Astroprynt, 2004– 2005.
26. Sukhodrev, V. Yazik moy — druh moy: Ot Khrushcheva do Horbacheva... — Moskva: Olymp; AST, 1999.
27. Tetcher, M. Yskusstvo upravleniya hosudarstvom. Stratehiya dlya menyayushchehosya myra. Moskva: Al'pyna pablysher, 2003.
28. Tetcher, M. Avtobyohrafiya. Moskva: AST, 2014.
29. Chernyaev, A. Sovmestniy yskhod. Dnevnyk dvukh epokh. 1972–1991 hodi. Moskva: ROSSPEN, 2010.
30. Chernyaev, A. Shest' let s Horbachevim: Po dnevnykovim zapysyam. Moskva: Prohress, 1993.
31. Shreder, H. Resheniya. Moya zhyzn' v polytyke. Moskva: Evropa, 2007.
32. 32. Yakovlev, A. Sumerky. Yzd. 2-e. Moskva: Materyk, 2005.
33. Major, John. The Autobiography. New York: Harper Collins Publishers, 1999.

Войтович О. І.

кафедра міжнародних відносин

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
к. 32, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна,
тел. 048 731 25 96.

**М. ТЕТЧЕР І Р. РЕЙГАН У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ: ПОЛІТИЧНІ
ПОРТРЕТИ**

Анотація

Стаття присвячена політичному портрету, зробленому виключно на основі мемуарної літератури. Спогади політичних діячів і дипломатів як цінне історичне джерело дають можливість більш повно відчутти і з'ясувати сутність їх діяльності. Порівняльний аналіз мемуарної літератури дозволяє виявити фактори, що вплинули на становлення політичних фігур, формування їх стилю в політиці, підходів щодо розв'язання питань внутрішньої і зовнішньої політики.

Ключові слова: політичний портрет, політичний стиль, кредо, внутрішня і зовнішня політика, мемуари.

Voytovych O. I.

the Department of International Relations

of Odessa I. I. Mechnikov National University,

r. 32, Frantsuzsyyk bul'var, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

**M. THATCHER AND R. REAGAN IN THEIR CONTEMPORARIES'
MEMOIRS: POLITICAL PORTRAITS**

Summary

This article is devoted to the political portraits created exclusively on the literary memories. Outstanding personalities of both M. Thatcher and R. Reagan are shown as their contemporaries saw them. Different politicians' and diplomats' memories are the valuable historic source and they enable us to feel and understand the very essence of their political activity period. The comparative analysis of the literary memories reveals us the factors, which influenced the formation of these political figures, shaped their political style, their approaches to the internal and foreign policy decisions. The aim of the article is to give the political portrait of Thatcher and Reagan through the prism of analysis of memoir literature. Tasks is been: 1) analysis of factors, having influence on becoming of them as politicians and making of their political style; 2) research of reasons, having influence on forming and realization of hard foreign policy in the first half 80th; 3) study of circumstances resulting in the evolution of their foreign-policy looks and approaches in the second half 80th. Thatcher and Reagan as politicians were formed in the conditions of «cold war». Getting in large politics and conducting a course on confrontation with Soviet Union, they assisted its strengthening. In the bipolar era such approach could not be nothing either but a threat to the world.

Key words: political portrait, political style, credo, internal and foreign policy, memoirs.

Українською та російською мовами

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 11464–337Р від 07.07.2006 р.

Вища атестаційна комісія України визнала журнал фаховим виданням
із соціологічних наук Постановами Президії ВАК України № 1-05/6
від 14 червня 2007 року та № 1-05/1 від 10 лютого 2010 р.

Міністерство освіти і науки України
визнало журнал фаховим виданням з соціології.
Наказ МОН України № 820 від 11.07.2016 р.

Затверджено до друку вченою радою
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Протокол № 4 від 20 грудня 2016 р.

Тираж 100 прим. Зам. № 24 (220).

Адреса редколегії:
65082, м. Одеса, вул. Дворянська, 2
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-24-26, 33-07-17, 37-14-25
astro_print@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.

